Yazar Hakkında

1951 Manisa doğumlu. 1976'da İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümünden mezun oldu. Öğretmen olarak Erzurum, Karabük, Afyon-Sandıklı, Manisa-Gördes ve Amasya-Suluova'da görev yaptı. 2005'te emekliye ayrılan Abdulhalim Durma 'Evliyalar Şehri' adıyla bir kitap dizisi hazırlamaya başladı. Elinizdeki kitaptan önce Amasya, Kastamonu, Afyonkarahisar, Isparta, Tokat, Samsun, Sivas, Adıyaman, Malatya, Elazığ, Manisa, İzmir, Çorum, Muğla, Sinop, Erzurum, Giresun, Ordu, Bayburt, Ağrı, Hakkari, Siirt, Bitlis, Van, Şanlıurfa, Gaziantep, Kahramanmaraş, Kırşehir, Antalya, Aksaray'ı yayınlayan yazarın hazırlanmakta olan son kitabı Nevşehir ile ilgili.

Yazarın ayrıca, Din Psikolojisi ve Kişilik isimleriyle ebook formatında iki tercümesi ile Kadı Kızı isimli bir roman çalışması vardır.

Evliyalar Şehri Niğde

Abdulhalim Durma

ISBN
978-9944-0466-7-2

Dizgi
Abdulhalim Durma

Kapak Tasarımı
Abdulhalim Durma

Baskı Yeri
Yenigün Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti. Turgut Özal
Bulvarı No. 53/1 İskitler/ Ankara
Tel-: 0312 384 6183-84

1000 Adet basılmıştır
2016

İçindekiler

Niğde Malazgirt Savaşı’ndan sonra Türklerin hakimiyetine girer[1]. Türkler Niğde’ye girdikleri zaman şehrin nüfusu sadece iç kaleye sıkışmış asker ailelerinden ibarettir. *Niğde Kalesi* bir höyük olan Alaeddin Tepesinin kuzey kısmı üzerine inşa edilmiştir[2]. İç kale ve surlar, şehrin doğu tarafında yer alan ve fazla yüksek olmayan, kuzey-güney doğrultusunda uzanan tepenin üzerine yapılmıştır. İnşa kitabesi olmadığı için yapım tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Muhtemelen IX. Yüzyılda Bizanslılar zamanında yapılmış olup esas şeklini ise Anadolu Selçuklu hükümdarları II. Kılıçarslan (1155–1192), II. Rükneddin Süleyman Şah (1196–1204) ve I. Alaeddin Keykubat (1220–1237) dönemlerinde almıştır. Kalede iç kale, Alaeddin Camii, Hatıroğlu Çeşmesi ve Rahmaniye Camii ile Alaeddin mahallesi bulunmaktadır. 1910’lu yıllarda hapishane ve kışla olarak kullanılan iç kale, Cumhuriyet’ten sonra bir gazino barındırır ve kentin eğlence mekanı olur[3]. Gazino binası ileriki yıllarda yıkılır ve tepe mesire alanı olarak hizmet vermeye devam eder. 2006-2007 yıllarında kalede kısmi bir restorasyon yapılır ve tepenin rekreasyon alanı olarak verdiği hizmete ortak olur. 2006-2007 yıllarında hazırlanan ve Nevşehir K.T.V.K. Bölge Kurulunca onaylanan proje çerçevesinde, Rölöve, Restitüsyon, Restorasyon, Çevre Düzenlemesi

[1] Niğde. Mustafa Oflaz. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt 33

[2] Niğde Kültür Envanteri. Niğde Valiliği. 2009

[3] Mehmed Vehbi Gökçe-Semiha Akçaözoğlu. Interpretatıon Of Urban Renewal Project Of Niğde Efendibey Dıstrıct Wıth Respect To The Dynamıcs Of The Cıty

Projelerinin uygulanması tamamlanır. Kalenin bir kısmı Niğde'de ve ülkemizde yok olmakta olan zenaatlardan halıcılık, dabaklık, çancılık, semercilik, keçecilik, yün iplik boyama ayrıca kahve kültürünün tanıtıldığı Kent Müzesi olarak düzenlenmiştir.

Danişmentoğulları'na ikta olarak verilen şehir, 1150 yılında Konya iline bağlanır. Bu dönemde Haçlı seferlerine direnen Niğde'ye 'Darül Pehlivane' adı verilir. I. Süleyman Şah zamanında şehir ve çevresine Ebülkasım'ın kardeşi Ebülgazi Hasan vali tayin edilir. Şehrin yakınlarındaki Hasandağı da adını ondan alır. Eserini XIII. Yüzyıl sonlarında kaleme alan Niğdeli Kadı Ahmed'e göre şehrin surları ilk defa I. Süleyman Şah tarafından yaptırılmıştır. Anadolu Selçuklu Sultanı I. Mesud zamanında Niğde ve çevresine oğlu II. Kılıcarslan hakim olur; onun hükümdarlığı döneminde (1155-1192) şehir esaslı şekilde tamir görür ve bu tamirle ilgili kitabe şehrin Hasandağı tarafındaki Ereğli kapısına asılır. II. Kılıcarslan devletin güney sınırlarını Ermeni saldırılarına karşı korumak amacıyla Sencer Şah'ı Ereğli'ye, Argun Şah'ı Niğde'ye, Tuğrul Şah'ı Elbistan'a tayin eder. II. Kılıcarslan, saltanatının son yıllarında ülkeyi oğulları arasında paylaştırırken Niğde'yi oğlu Arslan Şah'a verir. Niğde'nin surları 1196'da Anadolu Selçuklu sultanı olan II. Süleyman zamanında tekrar tamir edilir. Niğde'nin şehir olarak gelişmesi Anadolu Selçukluları'ndan itibaren başlar.

XIII. Yüzyıl

Sinop'un 1214 yılında fethi sonrasında girişilen inşa ve imar faaliyetleri sırasında da Zeynüddin Beşare'nin ismi, Niğde beyi olarak geçer. Onun Niğde emirliği 1223'te idam edilmesine kadar sürer.

Sultan Camii Mahallesi Kale içerisinde bulunan tek mahalledir. Burası Sultan Alaeddin Keykubad adına Niğde Emiri Zeyneddin Beşare'nin yaptırdığı, Alaeddin Camii de denilen caminin etrafında oluşmuştur. Cami hakkında ilk bilgi veren Kadı Ahmed caminin adını Zeyni Beşari cami olarak gösterirken, 1476 ve 1530 yıllarına ait vakıf defterlerinde Sultan Camii olarak ifade edilmiştir[4]. Daha sonra ise Alaeddin Keykubat'ın şöhretinden dolayı eser Alaeddin Cami olarak isimlendirilir. Muhtemelen Kale içerisinde yer alması sebebiyle fazla iskan olmadığından şehrin en küçük mahallelerinden biri durumundadır. *Alaeddin Camii'nin*, doğu cephedeki anıtsal taç kapı üzerindeki inşa kitabesine göre, 1223 yılında Üstad Sıddık ve kardeşi Gazi tarafından yapıldığı belirtilir. Yapı Alaeddin Tepesinde İç Kalenin güneyindedir. Bazı

[4] Nevzat Topal. Karaman Eyaleti Vakıf Defterinde Niğde Vakıfları (H. 881/M. 1476)

onarımlarla günümüze gelen cami, orijinalliğini büyük ölçüde korumaktadır. Kuzey-güney doğrultusunda hafif eğimli arazi üzerine inşa edilen cami, hafif çarpık planlı olup dıştan, 23.50 x 28.30 m. ölçülerindedir. Yapı harim ile kuzeydoğu köşesine yerleştirilen tek şerefeli minareden müteşekkildir. Caminin inşaında sarımtrak ince yonu taşı kullanılmıştır. Dışa kapalı olan yapının masif görünüşü güney cephede iki, diğer cephelerde birer dikdörtgen kesitli hafif mazgal pencere, doğu ve kuzey cephelerde birer taç kapı ve kuzeydoğuda yer alan minare ile giderilmeye çalışılmıştır. Doğuda mukarnas kavsaralı anıtsal taç kapı oldukça zengin taş bezemeye sahiptir. Bitkisel ve geometrik motifler dışında hayvan başı ve insan yüzleri olan alçak kabartma tekniğinde zengin süsleme göze çarpar. Sivas Darüşşifası ile karşılaştırdığı makalesinde Parla, eserin tezyinatından hareketle, "Anadolu Selçuklu toplumunun eski inanç ve geleneklerini, değişen dini inançlarının gereği olarak yaptıkları İslam aşısıyla nasıl uyum içersine sokarak bir senteze ulaştırdıklarına ve simge dillerini koruduklarına verilebilecek en iyi iki örneği oluşturdukları" kanaatindedir[5].

[5] Canan Parla. Sivas I. İzzeddin Keykavus Şifahanesi ve Niğde Alaeddin Camii'nin Simge Dili

Ögel, taş tezyinatın harimde de bulunduğuna dikkati çeker[6]. “Selçuklu ülkesinde ilk defa böyle bir taş mihrapla karşılaşılmaktadır. Portal nişindeki ve örneklerdeki vuzuhsuzluklarla portal, birliğinden ve abidevi tesirinden kaybettiği halde, camiin içinde zengin fakat ölçülü tezyinat, eserde ağırbaşlı, heybetli birliği temin eder.”

İnşa kitabesinde ayrıca Müstenireddin adı geçmektedir ki bu şahsın, caminin inşaatından sorumlu yapım yöneticisi olduğu anlaşılmaktadır. Bazı onarımlarla günümüze gelen cami, orijinal özelliğini büyük ölçüde korumakta ve işlevini devam ettirmektedir. Camii iki kapılıdır. Doğuya bakan kapı üzerinde yaz aylarında 09.30 – 11.00 saatleri arasında güneş ışıklarının bıraktığı gölge, ‘Taçlı Kadın Başı’nı ortaya çıkartmaktadır. Efsaneye göre usta, aşık olduğu ve hiç evlenemeyeceğini bildiği Niğde Sancak beyinin kızına duyduğu aşkı sonsuza dek yaşatmak için konuyu kapı süslemesindeki taşa resmetmiştir. Sevük seksen yıl önce kaleme almış olduğu makalesinde şunları yazar[7]. “..sonraki taassup bu tasvirlerin çehrelerini kazımış, fakat örgülü saçları hala duruyor. Bunlar iki kadın başımıydı, yoksa arkeologların ihtimal verdiği gibi kadın şeklinde “stylise” edilmiş iki aslan kafası mıydı? Ne çıkar, onlarla öğreniyoruz ki eski Türk’ün Müslümanlığı çok

---

[6] Semra Ögel. Anadolu Taş Tezyinatı. TTK Basımevi. Ankara. 1987

[7] İsmail Habib Sevük. Niğde’nin Abideleri

genişmiş: Medresenin en keskin yasağını camide bile dinlememişiz.”

Yapı, harim ile kuzeydoğu köşesine yerleştirilen tek şerefeli minareden oluşmaktadır.

Zeyneddin Beşare’nin idamından sonra Niğde doğrudan sultana bağlı bir şehir haline gelir. Selçuklular zamanında büyük ölçüde imar edilen şehir ayrıca önemli bir ilim merkezi olur. Yassıçemen Savaşının (1230) ardından Alaeddin Keykubad, Niğde’yi kendisine tabi olan Harizm beylerinden Bilentoğa’ya (Yılanboğa) ikta olarak verir (1232). Niğde’nin idarecileri IV. Kılıcarslan’a itaat arzettikleri (1257) için II. İzzeddin Keykavus tarafından cezalandırılır. II. İzzeddin Keykavus’un saltanatının başlarında Niğde hakimi olarak Şemseddin Kaymaz’ın adına rastlanır. Moğol hakimiyetinin etkili olduğu bu dönemde şehrin tahribata uğradığı bilinmektedir. 1262 yılı sonrasında Anadolu Selçuklu Devleti’nde mutlak iktidar Moğolların desteğiyle Muinüddin Pervane’nin eline geçince Niğde, Hatiroğlu Şerefeddin’e emaret ve ikta olarak verilir. Hatiroğlu Şerefeddin, Memlük Sultanı Baybars’ın desteğine dayanarak Moğollar’a karşı isyan eder. Selçuklu beyleriyle birlikte III. Gıyaseddin Keyhusrev’i alarak Niğde’ye getirir (1276). Niğde bir süre sonra Moğollara karşı oluşan isyan hareketinin merkezi haline gelir. Fakat ardından Moğollar duruma yeniden hakim olurlar ve Şerefeddin’i idam ederler.

XIV. Yüzyıl

1318'de Anadolu genel valiliğine getirilen Timurtaş, Konya'yı elinde tutabilmek için Niğde ve Aksaray'a ilk defa olmak üzere Moğol oymaklarını yerleştirir. Böylece bölgede Karamanoğulları'nın genişlemesini önler. XIV. Yüzyılın ilk yarısında Niğde ve çevresi Eretnaoğulları'nın idaresi altına girer. 1332'de Aksaray'ı ziyaret eden İbn Battûta, Niğde'nin Irak hükümdarına bağlı büyük bir şehir olduğunu kaydeder[8]. "Şehrin içine ve dışına konan dolaplarla ırmaktan alınan su bağ ve bostanlara götürülüyor. Burada meyve bol. Nekde'de **Ahi Caruk**'un zaviyesine indik. Şehrin büyüklerinden olan Caruk da bizi ahıların adeti gereğince en güzel şekilde ağırladı." Ahi Caruk Anadolu Selçukluları ve Eretnalıların hizmetinde bulunmuş Ahilerdendi[9]. *Anonim Selçuknâme*'de, Konya'nın ileri gelen Ahi liderlerinden Ahi Ahmed Şah'ın öldürülmesinde rol oynayan Şarap-sâlâr'ın ortadan kaldırılmasında (1298) görevlendirildiği kaydedilir. İbn Battuta'nın kaydı, Ahi Caruk'un, zamanla Konya'dan Niğde tarafına göç ettiğini ve Eretna Beyliği'nin hizmetine girdiğini gösterir. 768 (1366) tarihli bir vakfiyede Çorum Ahilerinden Ahi Ahmed'e ait mülkün sınırları tarif edilirken Ahi Caruk arazisinden de bahsedilir.

---

[8] İbn Battuta Seyahatnamesi. Cilt I
[9] Ahi Ansiklopedisi. Cilt I Sh. 55

Eretnaoğulları zamanında aşiret reislerinden Sungur Bey (Ağa) Niğde'ye sahip bulunmaktadır. Sungur Bey'in kendi ismini taşıyan camisi günümüze ulaşmıştır. Babuk ile oğullarının idaresindeki önemli bir Moğol bölüğünün XIV. Yüzyılda Niğde ve civarında yaşadığı bilinmektedir. Babuk, 1363'te Eretnaoğlu Muhammed'e karşı kazandığı zaferden sonra Ekim 1364'te Kayseri'de hükümdarlığını ilan eder.

Niğde il merkezinin kuzeydoğusunda yan yana bulunan üç kümbetten en büyüğü olan **Hüdavent Hatun** Türbesi, Selçuklu Sultanı IV. Rüknettin Kılıçarslan'ın kızı Hüdavent Hatun tarafından 1332 yılındaki ölümünden önce, 1312 yılında yaptırılmıştır. Kümbette Hudavend Hatun, Emir Şücaüddin'in kızı Paşa Hatun (v.1340) ve Osmanlılar'ın bir Niğde sancak beyinin kızı Belkıs Hanım'a (v.1563) ait üç mezar taşı bulunmaktadır[10].

Günümüze bazı onarımlar görerek gelen türbe, orijinal özelliğini korumaktadır. Niğde'de Selçuklu mimarisinin en güzel örneklerinden biri olan bu türbe, kesme sarı volkanik trakit taşından sekizgen planlı olarak yapılmıştır. Türbenin gövdesi ve üzerini örten piramidal külahı sekiz köşelidir. Doğuya açılan giriş kapısı geometrik ve bitkisel motiflerle bezenmiş olup, üzerinde üç satırlı kitabesi bulunmaktadır. Bu kitabenin mealen anlamı şöyledir: "Allah esirgeyici ve bağışlayıcıdır. Bu mübarek türbenin yapılmasını Allah'ın merhamet ve affını

---

[10] Hudavend Hatun Kümbeti. Şebnem Akalaın. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt 18

rica eden aciz mahlûk emretti. Keyhüsrev'in oğlu şehit Nükreddin ve Allah onları affetsin. Kızı Hüdavent Hatun 712 yılının aylarında Allah'a hamd, Peygamberine ve eshabına selam ve salavat." Türbe gövdesinde üç pencere bulunmaktadır. Bu pencerelerin kenarlarında aslan ve insan başlı kuş kabartmaları yer alır. Böylece pencerelerde zengin bir görünüm sağlanmıştır. Pencere alınlıklarından birinde çift başlı kartal kabartması da dikkati çekmektedir. Pencereler yaprak ve çiçek bezeli sütunçelerle birbirlerinden ayrılmıştır. Türbe içten kubbelidir. Türbenin girişi yıldızlı geçmeler, palmetler ve Rumilerle bezenmiştir. Bu motifler pencere çevrelerinde de uygulanmıştır. Türbenin mihrabı bezemeli olup, üzerinde Besmele ve Ayete-l Kürsi yazılıdır.

Yapı inşasında sarımtırak renkte ince yonu taşı kapı ve pencerelerin söve, kemer ve lentolar ile kasnaktaki kuşak ve kitabelerde ise beyaz mermer kullanılmıştır. Kasnaktaki sivri kemerli alınlıklardaki bezemelerle, pencerelerdeki figürlü süslemelerde ve pencere şebekelerinde daha ince dokulu ve sert olan kırmızımtırak renkte taş; iç mekanın kubbe kasnağında sağır sivri kemerlerde siyah kesme taş kullanılarak oldukça zengin malzemeye yer verilmiştir. Yapının inşasında temiz ve itinalı bir işçilik görülür. Türbe yapı bakımından olduğu kadar, bitkisel, geometrik ve özellikle figürlü plastik bezemeleri bakımından özeldir. Türbenin giriş cephesini kaplayan taçkapı nişinin kavsarası mukarnaslıdır. Taçkapının yüzeyi geometrik yıldız geçme bordürler, rûmi

ve palmetli panolarla bezenmiş, ayrıca bitkisel kıvrımlar arasına insan figürleri gizlenmiştir.

Yazar, makalesinde bu konuyu ele alır[11]. Niğde Hüdavend Hatun Türbesi'ndeki insan başları maske olarak kabul edilip, kötü ruhlardan koruyucu muska, tılsım gibi işlevleri olduğu belirtilerek şaman inançlarıyla açıklanır. Bu figürlerin maske oldukları, kötü ruhları kovucu veya koruyucu özelliklerinin olduğu kabul edilse bile, kıvrım dal ve yapraklara bağlı tasvir edilmeleri en önemli özellikleridir.

Pencerelerin açıldığı pek derin olmayan nişlerin içinde ve pencerelerin alınlıkları ile gövdenin üst bölümündeki sivri kemerlerin alınlıklarında, bitkisel kompozisyonların yanı sıra yüksek kabartma olarak işlenmiş figüratif süslemeler de yer almaktadır. Batı cephesinde gövdenin üst bölümündeki alınlıklardan birinde çift başlı kartal kabartması bulunmaktadır. Bitkisel kıvrımlı zemin üzerindeki kartalın kanatlarının uçları ejder başı şeklinde son bulmakta ve iki kartal başının arasında bir insan başı yer almaktadır. Kuzey cephesindeki bir alınlığın içinde ise rûmi ve palmet kıvrımları arasına gizlenmiş üç dilimli taç taşıyan bir insan başı kabartması görülmektedir. Bu iki kabartmanın arasındaki köşe sütunçesi başlığının iki yanında biri sağa, diğeri sola doğru yürür durumda iki aslan, güneydoğu ve kuzey cephelerindeki pencere alınlıklarının üstünde karşılıklı

---

[11] Turgay Yazar. Ortaçağ Anadolu Türk Mimari Bezemesinde Vakvak Üslubu

olarak ikişer siren ve güneybatı cephesinde de arka ayakları üzerinde oturan karşılıklı iki aslan kabartması bulunmaktadır. Aslanların yüz hatları ve sirenlerin üç dilimli taçları ve örgülü saçları Selçuklu tipine uygundur. Bu kabartmaların tamamı, Şamanizm inançlarına kadar uzanan ve mezar sembolü olmalarıyla yorumlanan anlamları ile Selçuklu figür geleneğini sürdürmektedir.

IV. Rükneddin Kılıçaslan'ın kızı ve III. Gıyaseddin Keyhüsrev'in kardeşi olan Melike Hüdavend Hatun 1266 yılında İlhan Abaka'nın oğlu Argun ile Türk ve Müslüman geleneği üzerine evlendirilir. Bilge ve samimi bir Müslüman olan Melike, İlhanlı sarayında İslam'ın yayılmasında etkili olmuş, telkinleri ile kocasının ve üvey oğlu Gazan Mahmut Han'ın Müslüman olmasını sağlamıştır. İlhan Argun Han'ın 1291 yılında ölümüyle birlikte dul kalan Melike Hüdavend Hatun dirliği kendisine bağışlanan Niğde'ye yerleşmiştir.

1310 yılında Mevlana Celaleddin Rumi'nin oğlu Sultan Veled Niğde'ye gelerek Melike ile tanışmış, yazdığı bir kasidede onun üstün meziyetlerini anlatmıştır. Niğde de Selçuklu devleti zamanında Hanım Vali olarak görev yapmış bir validir. Hüdavend Hatun Niğde'de esnaf ve sanatkarlara büyük önem vermiş, Niğde'yi bu kurumların başkanlarının yönetmesini sağlamıştır.

"Selçuklu ailesinin tacı, kadınların övüncü, azametli melike, sa'ide, mutahhara, mükerreme, merhume, mağfure ve mebrure" Hüdavend Hatun 1332'de 70 yaşında Niğde'de ölür. Cenazesi, sağlığında kendisi

tarafından yaptırılan ve bir sanat şaheseri olup adıyla anılan türbesine defnedilir.

*Sungur Bey Cami*inin doğu taç kapısı üzerinde, doğudaki taç kapının kuzeydeki minaresinin kaidesinde vergi kitabeleri (iki vergi kitabesi), minberinde inşa kitabesi, kuzey ve doğudaki ahşap kapılar ile mihrapta çeşitli ayet kitabeleri yer alır[12]. Ancak 1335 yılı civarında yapıldığı düşünülmektedir. İlhanlı döneminde Niğde Valisi olan Sungur Bey tarafından yaptırılmıştır. Caminin mimarı bilinmemektedir. Fakat minber ile muhtemelen kuzey taç kapısının ahşap kapı kanatlarını Hoca Ebubekir, daha sonraki döneme ait doğu taç kapısının ahşap kapı kanatlarını ise Hacı Muhammed isimli ustalar yapmıştır. Cami Niğde Kalesinin güneybatı yönündedir. Bazı onarımlarla günümüze gelen yapı, örtü sistemi ve minareler haricinde orijinal özelliğini ve fonksiyonunu korumaktadır. Doğu taç kapısı asıl giriş açıklığı üzerinde 874 H./1469–70 M. tarihli vergi kitabesi bulunur. Muhtemelen bu tarihte cami tamir görmüş olabilir. Yapı barut mahzeni olarak kullanılırken, XVIII. Yüzyıl ortalarında mahallede çıkan yangın sonucu yanmış, örtü sistemi ve minareler de tamamen yıkılmıştır. Sonrasında tamir edilerek ahşap direkli ve düz toprak damlı cami şeklini almıştır. Yapı 1948 yılında tekrar onarım görmüş, doğu taç kapısındaki minarelerden biri yeniden

---

[12] Nermin Şaman Doğan. Niğde'deki Türk Dönemi (13-15. Yüzyıl) Yapılarında Taç Kapı-Mihrap Tasarımı ve Bezeme İlişkisi

yapılmıştır. Cami, doğu-batı doğrultusunda meyilli bir arazi üzerine inşa edilmiş ve dıştan 28.45x37.10 m. ölçülerindedir. Yapı, harim, doğu ve kuzey cephelerde birer taçkapı ile doğu cephenin güney tarafına camiye bitişik yerleştirilen türbeden müteşekkildir. Cami inşasında sarımtrak renkte ince yonu taşı kullanılmıştır. Oldukça temiz ve itinalı bir işçilik görülür. Doğu ve kuzey cephelerde birer taç kapıya yer verilmiştir. Ayrıca kuzey cephenin doğu köşesinde merdivenle çıkılan fevkani, "Bey Kapısı" vardır. Çifte minareli abidevi taç kapının doğu cepheye yapılması arazinin topografik yapısıyla alakalıdır. Doğu taç kapısı eyvan türünde olup, iki yandan birer minareyle sınırlandırılmış olup Türk mimarisinde kendine özgü seçkin bir yeri vardır. Eyvan Gotik mimarisinin bir özelliği olarak kaburgalı tonozla kapatılmıştır[13]. Eyvanın yan duvarlarına simetrik yerleştirilen mihrabiyeler, zeminden yüksekte tutulmuştur. Eyvanın duvarları tamamen bitkisel, geometrik ve figürlü süslemeyle dekore edilmiştir. Dikkati çeken en önemli bezeme, mihrabiye ve eyvan köşe sütunçeleri arasında kalan ve sekiz kollu yıldızlardan oluşan, geometrik motiflerle bezenen panolar dıştan, kıvrık dallar arasına yerleştirilen çeşitli hayvan başları, spiral kıvrık dalların

---

[13] Doğan, Niğde'deki mimari eserlerde yabancı etkileri ele aldığı makalesinde, 1223- 1410 yılları arasındaki yaklaşık 200 yıllık süreçte özellikle taç kapı, pencere, kemer, tonoz ve mihrap gibi mimari öğelerde Gotik etkiler görüldüğünü kaydeder. "Nermin Şaman Doğan. Niğde'deki Türk Dönemi (13-15. Yüzyıl) Yapılarında Taç Kapı-Mihrap Tasarımı ve Bezeme İlişkisi"

uçlarında ve aralarındaki boşluğu doldurur vaziyette; kuzey panoda 37 güney panoda ise 42 figür vardır. Bunlar kuş, fil, oğlak, at, panter, antilop, ejder, sıçan, boğa, tavşan, maymun, köpek, aslan, koyun, ördek ve balık figürlerinden oluşmaktadır. Bunların On iki Hayvanlı Türk Takviminin bir hatırası olarak, taç kapıyı bezemek amacıyla yapıldığı sanılmaktadır[14]. Keza, Kuzey Taç Kapı da geometrik, bitkisel ve figürlü bezemelerle dekore edilmiştir. Çelik makalesinde bu figürlerin varlığını, Şaman geleneklerinin Anadolu Türklerinin geleneklerinde etkisini göstermesi şeklinde değerlendirir[15].

Camide batı duvarın alt tarafında 4, doğu duvarın alt tarafında 1, üst tarafında 3 ve kuzey duvarın üst tarafında bir pencere orijinal özelliklerini koruyarak günümüze gelmiştir. Camide ahşap bezemeyi kuzey ve doğu taç ahşap kapıları ile bugün Dışarı Camii'nde bulunan minberinde görmekteyiz. Minberdeki kitabede yapının banisi ve mimarının isimleri yer almaktadır[16].

Caminin güneydoğusunda yerden 3,5 metre yükseklikte altta 8 üstte 16 yüzlü, dışarıdan ve caminin içinden kapısı bulunan bir türbe vardır. Muhtemelen camiyi yaptıran Sungur Ağa için yapılmıştır. Fakat bugün boştur. Türbenin üstü 8 yüzlü bir piramitle örtülüdür.

---

[14] Turgay Yazar. Ortaçağ Anadolu Türk Mimari Bezemesinde Vakvak Üslubu

[15] Adem Çelik. Sungur Bey Camii (Niğde) Doğu ve Kuzey Taç Kapılarındaki Figürlerin İkonografik Değerlendirmesi

[16] Hüdavendigar Akmaydalı. Niğde Sungur Bey Camii

Sungur Ağa Türbesi Sungur Ağa Camii'nin doğu cephesinde taçkapının güneyinde caminin beden duvarına bitişik olarak inşa edilmiştir[17]. Türbe, sekizgen bir kaide üzerinde yükselen çokgen gövde ve bunu örten bir külahtan oluşmuştur. Kaideden gövdeye geçişte taşkın mukarnaslı bir friz kullanılırken sekizgen gövdenin üst kısmı mukarnaslı üçgen çıkmalarla onaltıgene dönüşmüş ve yapı onaltıgen bir külahla örtülmüştür. Sekizgen gövdenin onaltıgene dönüşmesi Anadolu mimarisinde ender görülen bir uygulamadır. Bu tarz bir düzenleme Hudavend Hatun Kümbeti'nde de görülmektedir. Sıra dışı iki örneğin de aynı şehirde olması tesadüf olmaktan çok uzaktır. Dolayısıyla her iki yapıda da aynı ustaların çalıştığı sonucuna varmak mümkündür. Cami ile aynı tür kesme taş malzemeden inşa edilen türbenin pencere lentosunda, yer yer taçkapıda ve yapının onaltıgen yüzeyini çepeçevre dolaşan kuşakta mermer kullanılmıştır. Türbe, doğu cephesinde yer alan pencere ile aydınlanırken batıdaki pencere caminin harimiyle ilişkilendirilmiştir. Ayrıca türbenin güney cephesinin sağ üst köşesine sonradan küçük, basit bir pencere daha açılmıştır. Yapının kuzey cephesini kaplayan taçkapı, basık kemerli bir açıklık üzerinde yükselen mukarnaslı bir yaşmakla bunu saran sivri kemerden oluşmuştur. Oldukça yıpranmış olan taçkapıda kitabe için ayrılan mermer panolar boş bırakılmış, basık kemerli giriş açıklığı

[17] Sungur Ağa Camii ve Türbesi. Zeynep Demircan. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt 37

doğudaki pencere gibi sonradan blok taşlarla kapatılmıştır. Sevük makalesinde banisi için şunları yazar[18]. "Ne çare ki kurdurduğu bu türbeye gömülemedi. İlhan ve Çoban badireleri arasında Niğde'den kaçarak karanlıklara gömüldü. Türbesi var, kendisi yok. Ne çıkar, yaptırdığı eser sayesinde adı bir tunç gibi ayaktadır."

Emir-ül-ümera Seyfeddin Sungur Ağa tarafından 1335 senesinde yaptırılmış olan kütüphaneye atfen günümüzde İl Halk Kütüphanesi Sungurbey'in ismiyle anılmaktadır[19].

Gündoğdu Türbesi Yenice Mahallesi Türbe Sokakta ve Hüdavent Hatun Türbesinin güney yönündedir. Türbenin inşa kitabesi yoktur. Fakat Safer 745H./Haziran 1344 M. tarihinde vefat eden Gündoğdu oğlu Ahi Bevvap adına yazılan mezar kitabesi sonradan taç kapıya yerleştirilmiştir. Buna istinaden türbenin 1344 yılında yapıldığı kabul edilmektedir. Yapan ve yaptıran bilinmemektedir. Bazı onarımlarla günümüze gelen türbe, orijinal özelliğini korumaktadır. Yapı tek katlı ve kare planlı olup inşaında sarımtırak renkte ince yonu trakit taşı, giriş açıklığı sövelerinde mermer, basık kemerlerinde

---

[18] İsmail Habib Sevük. Niğde'nin Abideleri

[19] İlk kütüphane, Selçuklular devrinde Emir'ül-Ümera-Seyfettin Sungur Ağa tarafından 1335 tarihinde kurulmuştur. Bununla birlikte ilde bulunan her medresenin de kendine ait kütüphanelerinin olduğu ayrıca cami ve mescitlerin de kitaplıklarının olduğu bilinmektedir. Çekirdeğini bu kütüphanelerin kurduğu Niğde İl Halk Kütüphanesi, Cumhuriyetin ilanından sonra yeni bir örgütlenme yapısıyla 1925 yılında kurulmuştur.

kırmızı ve sarımtırak renklerde kesme taş, pencerelerin söve ve lentolarında beyaz mermer kullanılmıştır. Türbe inşaında oldukça temiz bir işçilik görülmektedir. Kare planlı türbe dıştan; 6.50x6.50 m. ölçülerindedir. Yapının alt kısmı kare planlı, cephe duvarları zeminden 2.20 m. yükseklikten itibaren birbirine bitişik 2 üçgen oluşturacak şekilde pahlanarak üst kısımda onikigen planlı ensiz bir kasnak meydana getirir. Bu durum türbede dıştan piramidal külahla, içten de tromplu kubbeyle kapatılmasına sebeptir. Yapının doğu cephesinde taçkapı, kuzey ve batı cephelerinde ise birer pencere açılmıştır. Taç kapıya çift kollu ikişer basamaklı taş merdivenle çıkılır. Türbe sade inşa edilmekle birlikte, taçkapı, mihrap ve pencerelerde bezemeler dikkati çeker. Taçkapı, genişlikleri farklı iki bordür ve dört silmeyle üç yönden kuşatılmıştır. Motifler alçak kabartma tekniğindedir. Taç kapı kavsarasızdır. İçteki iki bordür, üstten kemer şeklinde kuşatılarak tahfif kemerini oluşturmuştur. İçte mihrap oldukça sade tutulmuştur.

Sarı Han Bor Caddesindedir. İnşa kitabesine göre, Zilhicce 758 H./Kasım 1357 M. tarihinde yapılmıştır[20]. Hanı yaptıran ise Ahmet Fakih'in oğlu Hacı Muhammed'dir. Orijinal durumunu büyük ölçüde koruyarak günümüze gelen hanın mülkiyeti Vakıflar Müdürlüğü'nün olup, 1994'te özel şahıslara lokanta olarak kiralanmıştır. Han, tek katlı ve tek sahınlı olarak planlanmış olup ön mekanı yoktur. Kuzey-güney

[20] On Bin Yıllık Hatıra. T.C. Niğde Valiliği. 2008

doğrultusunda yerleştirilen yapı, dıştan 9.95x21.95 m. ölçülerindedir. Han, yolcuların ve hayvanların kalması amacıyla tek bölümlü yapılmıştır. İnşasında sarımtrak yonu trakit taşı kullanılmıştır. Boyuna dikdörtgen planlı hana, güney cephe ortasından 2.07x2.55m. boyutlarında basık kemerli ve söveli kapıdan girilir. Tek sahından oluşan iç mekan, boydan boya sivri beşik tonoz ile kapatılmıştır. Kuzey duvarının üst kısmında açılan bir küçük pencereyle iç mekan aydınlatılması sağlanmıştır.

XIV. Yüzyıla tarihlenen **Esen Bey** türbesi Şah Süleyman Mahallesindedir. Türbede Eretna hükümdarı Gıyaseddin Mehmed (1352-1365)'in oğlu Esen Bey medfun bulunmaktadır[21]. Türbenin kare gövdesinin üzeri kubbe ile örtülüdür. Gövde moloz ve kesme taş, kubbe moloz taş malzeme ile örülmüştür.

---

[21] Kültür Envanteri. Sh. 100

XV. Yüzyıl

Karaman Vilayeti Zaviyeleri arasında yer alan Niğde'deki Zaviyeler şunlardır[22]. Bölgede bilinen en eski zaviye olan Hondi Hatun (Niğde), Ahi Paşa (Niğde), Şeref Ali (niğde), Kutlu Hoca (Cenkere), Nizamiye (Niğde), Ali, Efendi Bey (Niğde), Bahaeddin Doğan (Niğde), Mücmeriye (Niğde), Caliş (Niğde), Hüsrevşah, Ahi Mahmud (Kilisehisar), Yeşil Asalu, Şeyh İbrahim /Küplüzade, Süleyman Paşa/ şah,Derviş Efendi (Yakacık), Şeyh Mustafa (Güllüce), İsmail Ümmi Kemal, Zahreddin Bey, Şeyhullah, Şeyh Muhlis.

Ankara Savaşı'nın ardından Anadolu'nun hakimiyeti Timur'un eline geçer[23]. Timur, Alaeddin Bey'in oğlu Mehmed Bey'i hükümdar tayin ederken kardeşi Bengi Ali Bey'e de Mehmed Bey'e tabi olarak Niğde ve civarının emirliğini verir. Bu yeni dönemde Karamanoğulları hakimiyet sahalarını Kayseri'ye kadar genişlettiklerinden Niğde sık sık saldırıya uğrayarak el değiştiren bir sınır kalesi konumundan uzaklaşır. Karamanoğulları ikiye ayrılınca başkentlik yapan şehir imar faaliyetleriyle gelişme gösterir. Bu dönemden Osmanlı dönemine zengin vakıflara sahip tarihi eserler intikal eder. Niğde'nin kesin olarak Osmanlı idaresine geçmesi, Fatih Sultan Mehmed döneminde Karamanoğulları üzerine yapılan seferler sonucu

---

[22] M. Akif Erdoğru. Karaman Vilayeti Zaviyeleri
[23] Niğde. Mustafa Oflaz. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt 33

gerçekleşir (1470). Pir Ahmed'in yeniden faaliyete geçmesi üzerine sefere çıkan İshak Paşa bu sefer sırasında Niğde surlarını da tamir ettirir. Bölgede tamamen Osmanlı kontrolünün sağlanması 1475 yılına kadar sürer. Şehir II. Bayezid devrinde oluşturulan ve eski Karamanoğulları Beyliği'nin hakimiyet sahasını ihtiva eden Karaman eyaletinin sınırları içerisinde kalır ve Niğde sancağının merkezi olur. Niğde, ne var ki, Osmanlı hakimiyetine geçtikten sonra hızla imar edilse de Selçuklular zamanındaki parlak günlerine dönemez ve hep ikinci planda kalır.

Şehir XV. yüzyıl sonlarında Memlüklerin saldırısına uğrar. 1490'da Emir Özbek kumandasındaki Memlük kuvvetleri Niğde'yi yağmalar. 1476 yılına ait vakıf defterinde Niğde merkezde bulunan 15 mescit ismi yer almaktadır[24]. Bu mescitlerden günümüze ulaşan olmamıştır. Ayrıca aynı defterde 12 zaviyenin ve günümüzde Emin Erişirgil Caddesinde bulunan Şah Süleyman türbesinin, Ak Medrese ve Köhne Medresenin varlığından söz edilmektedir.

Şah Süleyman Türbesi Şah Süleyman Mahallesi'ndedir[25]. İmam Hatip Okulu önünden geçen ve doğudan batıya uzanan yolun doğu ucundadır. Tuğladan örülmüş kemerli, kubbeli bir küçük türbesi vardır. XIV. Yüzyıla tarihlenen yapı tek katlı, eyvan tipi türbeler

---

[24] Nevzat Topal. Karaman Eyaleti Vakıf Defterinde Niğde Vakıfları (H. 881/M. 1476)

[25] Kültür Envanteri. Sh. 95

grubuna girer. Eski zamanlarda kahramanlıkları dilden dile anlatılan yedi milli ve dini kahramandan birisi olduğu söylenir. Zaviyesinden söz edilmektedir.

Hanım Camii, Burhan Mahallesi'ndedir. İnşa kitabesine göre 1452 yılında yapılmıştır[26]. Yaptıran Murat'ın oğlu Hacı Dursun'dur. Bazı onarımlarla günümüze gelen cami, orijinal özelliğini kısmen kaybetmiştir. Dıştan 8.70x16.90 m. ölçülerinde olup, enine dikdörtgen planlı yapı, düz ahşap tavanlı camiler gurubundadır. Son cemaat yeri yoktur. Cami harim ile tek şerefeli minareden oluşur. Yapı oldukça sade inşa edilmiştir. Bilahare Afife Hanım tarafından 1668 tarihinde tamir ettirildiği için Hanım Camii ismiyle de anılan yapı yakın zamanlarda VGM tarafından restore ettirilir.

Şah Mescidi, Şahin Ali Mahallesi'ndedir. Kitabesinden H.816 (M.1413) yıllarına ait olmasına rağmen içten ve dıştan yapılan tamiratlarla bütün özelliğini kaybetmiştir. Enine dikdörtgen planlı, düz ahşap tavanlı camiler gurubundadır[27]. Ne var ki, ahşap tavan sonradan yıkılarak yerine düz beton atılmıştır. Yapıda son cemaat yerine ve minareye yer verilmemiştir. Giriş kapısının sağında birisi daha büyük olmak üzere iki adet kitabesi mevcuttur[28].

Darüz Zikr Mescidi Bal Hasan Mahallesi'ndedir. Yapının inşa kitabesi yoktur[29]. Ancak plan ve mihrap

---

[26] Kültür Envanteri. Sh. 66
[27] Karamanlılar. TDV
[28] Kültür Envanter. Sh. 68
[29] Kültür Evanteri. Sh. 66

elemanlarının özellikleri, Niğde ve Bor'daki Karaman oğulları dönemi cami ve mescitleriyle büyük benzerlik göstermektedir. Ayrıca yapının ismi 1476 tarihli Tapu Tahrir Defteri'nde geçmektedir. Bundan dolayı XV. Yüzyıl başlarında inşa edildiği görüşü hakimdir. Bazı onarımlarla günümüze gelen cami, orijinal özelliğini ve fonksiyonunu korumaktadır. Harimin kuzey tarafına son cemaat niteliğinde basit bir mekan eklenmiş, avlu kısmına da 1–2 oda ile hela ve abdest muslukları yapılmıştır. Selçuklu geleneğini yansıtan mihrabın taş işçiliği etkileyicidir. Bu isimle günümüze ulaşmayan bir medresenin varlığından haberdarız.

İlk yapıldığında büyük ihtimalle muhteşem taçkapısının ve taşlarının beyazlığından dolayı Akmedrese olarak adlandırılan yapı, kitabesine göre 812'de (1409-10) Karaman beyi Alaeddin'in oğlu Alaeddin Ali Bey tarafından inşa ettirilmiştir[30]. İstanbul'da Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde bulunan vakfiyesi Rebiülevvel 818'de (Mayıs 1415) tertip ve bir yıl sonra tasdik edilmiştir. Bu vesikaya göre medrese o zaman Yuğutaş denilen mahallede inşa edilmiş, Hanefi ve Şafi mezhebine göre eğitim yapmak üzere vakfedilmiştir. Medresenin evkafı arasında Niğde bedesteni, buna bitişik han, Meydan Mahallesinde Çifte Hamam, birçok dükkan, arazi, değirmen, bağ vb. bulunmaktadır. Akmedrese ortası avlulu, çift katlı medreselerin en güzellerindendir. Cephesinin ortasını yüksek ve çok zengin biçimde

---

30 Akmedrese. Semavi Eyice. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt II

işlenmiş mermerden bir taçkapı süsler. Üst kat bu cephede kaş kemerli ikiz pencereler halinde dışarı açılmıştır. Ancak geç devirlerdeki bir tamirde bu zarif pencereler bozularak yerlerine düz pencereler yapılmış ve dışarıdan üst kata çıkışı sağlayan merdivenler ilave edilerek cephenin ahengi bozulmuştu. Fakat Türk mimarisinde bir yenilik olan bu ikiz pencereli galeri son yıllarda yeniden eski biçimine dönüştürülmüştür. Payelerle yapılmış bir revakın çevirdiği avlunun bir tarafında yazlık büyük mescid eyvanı vardır. Alt katta tonozlu on hücre ile büyük eyvanın iki yanında kubbeli birer mekan yer alır. Üst katta içten merdivenle ulaşılan ve cephedeki ikiz pencereleri sayesinde havadar bir cihannüma biçiminde olan iki mekandan başka revakların gerisinde tonozlu sekiz hücre vardır. Buradan iki merdiven, kubbeli mekanların üstünden medresenin damını teşkil eden taş döşeli terasa çıkışı sağlıyordu.

Akmedrese'yi yaptıran Ali Bey'in nerede öldüğü ve kabrinin nerede bulunduğu bilinmiyor. Medresenin eyvan mescidinin iki tarafındaki kubbeli mekanlardan birinin kışlık dershane-mescid olduğuna, diğerinin ise bazı benzerlerindeki gibi banisinin türbesi olarak düşünüldüğüne ihtimal verilebilir. Taçkapının itinalı ve çok zengin süslemesine karşılık diğer kısımlarda büyük bir sadelik hakimdir. Fakat burada da ince bir zevk mahsulü halinde taş üzerine oyma süslemeler görülür. Bezemeler alçak ve yüksek kabartma tekniğindedir. Tanman, eserin

Osmanlı mimari etkisini yansıttığını ileri sürer[31]. Diğer taraftan Doğan, Akmedrese de dahil olmak üzere banisi Karamanlı olan mimari eserlerde Memluklu etkisinden söz eder[32].

Akmedrese'nin 1415 tarihli vakfiyesinde de Niğde'yle ilgili önemli bilgiler bulunmaktadır[33]. Alaeddin Ali Bey Vakfiyesi Niğde'nin hem XV. Yüzyıl başlarındaki, hem de Selçuklular devrindeki durumu bakımından önemli bir kaynaktır. Niğde'nin mahalleleriyle ilgili en eski kaynak Akmedrese Vakfiyesidir. Vakfiyeden çarşının esas itibariyle şehrin merkezinde, Seyfeddin Sungur Bey Camii'nin civarında olduğu anlaşılmaktadır. Vakfiyede zikredilip günümüze gelemeyen mimari eserler arasında Sungur Bey Camii yanındaki han, Çifte Hamam ve Bezzazlar Çarşısı civarındaki kilise bulunmaktadır.

Yapı I. Dünya Savaşı sırasında nalbanthane olarak kullanılmış, 60 öğrencisi ile medrese fonksiyonunu sürdürmüş, 1936 yılından itibaren çevrede bulunan tarihi eserler medresede toplanmış, 1939–1950 yılları arasında II. Dünya savaşı tehlikesine karşı İstanbul Arkeoloji Müzesi'nin deposu olarak kullanılmıştır. 1950–57 yılları

---

31 Karamanoğulları. Faruk Sümer-Baha Tanman. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt 24

32 Nermin Şaman Doğan. Kültürel Etkileşim Üzerine: Karamanoğulları - Memluklu Sanatı

33 Ahmet Akşit. Niğde Şehriyle İlgili Tarihi Kaynaklar: Akmedrese Vakfiyesi

arasında ise Niğde Müzesi deposu, 1957–70 yılları arasında Niğde Müze Müdürlüğü şeklinde hizmet vermiştir. Günümüzde Niğde Belediyesi tarafından kültür evi olarak değerlendirilmektedir[34].

Eskiciler Mescidi Burhan Mahallesinde yer alır. Cümle kapısının üzerindeki inşa kitabesinde 816H./1413–14 M. yılında yapıldığı yazılıdır[35]. Banisi Hacı Mahmut olan yapı geçirmiş olduğu bazı onarımlarla orijinal özelliğini korurken fonksiyonunu kaybetmiştir. Dıştan 11.60x11.90 m. boyutlarında olan yapı, ahşap direkli ve ahşap tavanlı camiler gurubundadır. Mescit enine dikdörtgen planlı harim ile kuzeyinde yer alan üç bölümlü son cemaat yerinden müteşekkildir. Duvarlarda moloz taş, örtü sistemi ve ayaklarda ahşap malzeme kullanılmıştır. Mescit dışı oldukça sade fakat içte zengin bezeme göze çarpar. Son cemaat yerindeki devşirme sütunların korint başlıkları, cümle kapısı, mihrap ve en önemlisi ahşap tavan ve ahşap sütunlarda görülür. Vakıflar tarafından özel mülkiyete satılmıştır. Dikdörtgen planlı olan mescit, dış durum itibariyle tamamen yeniden inşa edilmiştir. Yalnız güneye bakan girişin iki tarafında araları taş örgü ile kapatılmış revak mevcut olup, burada basit antik sütunlar kullanılmıştır. İçi çok harap durumdadır. Enine ekseni üzerinde bir mihrap bulunmakta ve halen depo olarak kullanılmaktadır.

[34] http://nigde.bel.tr/projeler/yeni-akmedrese
[35] Kültür Envanteri. Sh. 75

Kemal Ümmi (V. 1475) bazı kaynaklara göre Karaman'da bazı kaynaklara göre de Niğde'de doğmuştur. Karaman'da doğduğuna dair resimli Türk Edebiyatı Tarihi'nde, "Büyük İnsanlar" adlı eserde, Meydan Larousse'da kayıtlar vardır. Doğum tarihi bilinmemektedir.

Kemal Ümmi'nin Niğde çevresinde yaşadığına dair en önemli delil, Niğde'nin Yenice Mahallesi'ndeki türbesi ve Niğde Müzesi'ndeki sicil kayıtlarıdır.

Türbesinin Niğde'de bulunduğu hususunda bir ihtilaf yoktur.

Kemal Ümmi'nin Şeyh Cemal-i Halveti pirdaşlarından ve Muhammed Bahaeddin-i Erzincani'nin halifelerinden olduğu konusunda kaynaklar birleşmektedir. Kemal Ümmi'nin adına Karaman, Manisa, Mudurnu ve Niğde'de birer makam bulunması, onun Anadolu halkı tarafından çok sevildiğinin bir göstergesidir[36]. Müridlerinden menakıbını yazan Aşık Ahmed , Kemal Ümmi'nin Bolu'da medfun bulunduğunu ve üç oğlu olduğunu bildirerek bunlardan Cemal ve Sinan ile alakalı hikayeler de anlatır[37].

---

[36] Evliyalar Şehri Manisa Sh. 186-187

[37] Bolu'nun Tekke-Işıklar köyünde türbesi olduğu kabul edilir. Her yıl Tekke-Işıklar Köyü'nde, Temmuz ayının ilk Cuma günü, "Ümmî Kemal Hazretleri Günü" yapılarak bölge halkı ve çevreden gelenlerle coşkulu bir gün yaşanmakta, türbenin ziyaretiyle birlikte Mevlid-i Şerif kıraati, vaaz ve nasihat, çeşitli dinî ve kültürel hizmetlerle devam edilmekte, köylülerin misafirlerine yemek ikramıyla tören son bulmaktadır Ümmî Kemal Hazretleri'nin maiyyetinde Bolu'ya gelen Seyyide ve muhterem

Kemal Ümmi; şiirde muhteva yönünden Yûnus takipçilerinden olmuş, XV. Yüzyılda aruz vezniyle; kaside, gazel, mesnevi gibi klasik nazım şekilleri ile tasavvufi şiirler söylemiş, tekke şiirlerinde kendinden sonrakilere örnek teşkil etmiş şöhretli bir şahsiyettir. Onun hayatı da tıpkı Yûnus Emre'de olduğu gibi menkıbelerle süslüdür[38].

Kemal Ümmi, şiirlerinde sade bir Türkçe kullanmış, aruz vezniyle yazmış olmasına rağmen halkın dilinden uzaklaşmamış usta bir şairdir. Özellikle ilahi tarzında oldukça başarılı olmuş ve şöhreti Anadolu sınırlarını aşmış Kırım, Kazan, Taşkent ve Özbek Türkleri arasında da tanınmıştır. Divan'ının, dil açısından Türk dili tarihine çok önemli belgeler kazandıracağı söylenebilir. Mehmet Fuat Köprülü'nün XV. Yüzyıl şairleri arasında ona özel bir önem vermesinin bir sebebi de budur. Divan'ında dünyanın faniliğine, Allah sevgisine, nimetlerine, iyi ahlak ve ibadete dair yazdığı nasihat şiirlerinin sayısı bir hayli fazladır. Ayrıca Divan'da münacat, naat, kaside, gazel, mesnevi ve ilahilerden müteşekkil nazım türleri ve 2371 beyit bulunmaktadır. Divan'ın pek çok yazma nüshası, Kırk Armağan adlı didaktik bir eseri Risale-i Vefat ve Risale-i İman isimli eserleri de vardır[39].

---

ablası Şeyh Şehriban Hanımefendi Hazretleri'nin de bu yörede Çal Köyüne yerleştiği anlaşılmaktadır.

[38] Kemal Ümmi. Evliyalar Ansiklopedisi

[39] Kemal Ümmî - İsmail Ünver. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt. 25

Türbe düzgün kesme taştan inşa edilmiştir. Kare planlı, tek kubbeli olup içerisinde iki mezar vardır. Küçük köşe eyvanlarına kadar iç kısmının orijinalliği sıva ve badana ile tamamen kaybolmuştur. Yalnızca köşe eyvanları ve kubbe orijinalliğini korumuştur. Dıştan ise türbede duvarlar zaman zaman kubbe ise tamamen restore edilmiştir. Kare planlı gövde dıştan sekizgene dönüşen kaide ile kubbeye birleşmektedir. Türbeye sonradan doğu duvarına bitişik olarak bir mescit inşa edilmiştir. Yapım tarihi hususunda bir belge temin edilememişse de inşa tekniği ve kullanılan malzeme bakımından Rahmaniye Camii (1747) ve Dörtayak (Künkbaşı) Camii'ne (1764-65) benzerliğinden dolayı XVIII. Yüzyılın ikinci yarısında inşa edilmiş olmalıdır[40].

[40] Kültür Envanteri. Sh. 98

XVI. Yüzyıl

1530'da şehirde bulunan 30'u Müslümanlara ikisi Hıristiyanlara ait 32 mahallede yaklaşık 3500 kişi yaşamaktaydı[41]. Şehir merkezinde beş cami, 34 mescid, iki medrese, bir Mevlevihane, dokuz zaviye, üç hamam, bir kervansaray, 71 dükkan, yedi değirmen vardı. Niğde Kalesi'nde 108.781 akça tımar gelirine sahip bir dizdar ve bir kethüda ile 73 müstahfız görev yapmaktaydı. XVI. Yüzyılın sonlarında ise 37'si Müslüman, ikisi Hıristiyan 39 mahallede yaklaşık 10.000 nüfus yaşıyordu. Bir bedesten, iki han, 245 dükkanın olduğu şehirde ticari faaliyetlerde yüzyılın ilk yarısına göre canlılık görülmekteydi.

Niğde sancağının gelirlerinin yüzde dokuzunu vakıf gelirleri oluşturmakta idi. Şehir mescidleriyle dikkati çekmekteydi. Bu dönemde çok düşük oranda da olsa Niğde ve Kayseri'deki kalelerde *gebr* nüfus mevcuttu ve bunlar bu hizmetleri karşılığında bir takım vergilerden muaf tutulmuşlardı[42].

Kıbrıs'ın imar ve iskanı için 21 Eylül 1572 tarihinde çıkarılmış olan sürgün hükmü çerçevesinde,

---

[41] Sadık Müfit Bilge. Karaman Eyâleti'nin Tarihî Coğrafyası Ve İdarî Taksimatı (XV.-XVIII. Yüzyıllar) Farouqhi ise eserinde, 2636 vergi mükellefiyle şehrin nüfusunun tahminen 10-12 bin olduğunu kaydeder. Osmanlıda Kentler ve Kentliler. Sh. 377
[42] M. Akif Erdoğru. Kanuni Devrinde Karaman Vilayeti

Niğde şehir merkeziyle kaza ve nahiyelerinden toplam 246 hane Kıbrıs'a gönderilmek üzere tespit edilir[43]. Niğde'den tespit edilen 246 aileden 132'si gönüllü, otuz altısı sürgün hükmü gereğince, yetmiş altısı da isnat edilen değişik suçlardan dolayı sürgün yazılmışlardır.

Dışarı (Çelebi Hüsamettin) Camii Saruhan mahallesi Bor Caddesi üzerindedir[44]. Yapının inşa kitabesi yoktur. Fakat XVI. Yüzyılda yapıldığı sanılmaktadır. 1600 yılında ise zamanın Adana-Kayseri yolu üzerinde inşa edilen Dışarı Cami, kent surları dışına yapılan en önemli yapı konumundadır. Bu cami, sur dışında oturan Müslüman halkın çokluğuna işaret eder. Günümüze bazı onarımlarla gelen cami, orijinal özelliğini büyük ölçüde korumakta ve işlevini devam ettirmektedir. Daha önce yıkılan son cemaat yeri aslına uygun olarak yeniden inşa edilmiştir. Yapı, tek kubbeli camiler sınıfındadır. Dıştan 17.10x17.10 m. ölçülerinde harim, kuzeyinde 5.40x17.10 m. ölçülerinde üç kubbeli son cemaat yeri ve kuzeybatı köşesinde yer alan tek şerefeli minareden oluşur. Cephe duvarlarında ve kubbe kasnağında sarımtrak ince yonu trakit taşı, minarede ve mihrapta ise kül rengi kesme taş kullanılmıştır. İtinalı işçilik göze çarpar. Cephe duvarları oldukça yüksek tutulmuştur. Yapının bütün duvarlarında iki sıra pencere açılarak monotonluk giderilmeye

---

[43] Recep Dündar-Mesut Aydın. Karaman Eyaleti Niğde Kazasından Kıbrıs'a Göçürülen Aileler

[44] On Bin Yıllık Hatıra. T.C. Niğde Valiliği. 2008

çalışılmıştır. Son cemaat yeri köşelerden pandantiflerle geçilen üç kubbeyle örtülmüştür. Harime girişi sağlayan 1.15x2.10 m. ölçülerinde cümle kapısı kuzey duvarının ortasına yerleştirilmiş, basık kemer ve söveler mermerden yapılmıştır. İç mekana aydınlık, her duvarda eşit şekilde sekizi alt sırada, sekizi üst sırada ve biri de kubbe kasnağında olmak üzere on yedi pencereyle sağlanmıştır. Camide aşırı süsleme yoktur. Dikkati çeken bezeme mihrap ve müezzin mahfilindedir. 2008 yılında VGM tarafından restore ettirilmiştir[45].

Kıble Mescidi Eski Saray Mahallesindedir. İnşa kitabesi yoktur. Fakat 1584 tarihli Niğde Sancağı'na ait tapu tahrir defterinde "Kıble Mescidi" ismine rastlanmaktadır. Buna göre mescit 1522–1584 yılları arasında inşa edilmiş olmalıdır. Günümüze bazı onarım ve ilavelerle gelen mescit, asli konumunu korumaktadır. Yapının orijinalinde son cemaat yeri ve minaresi yoktur. Oldukça sade inşa edilmiş olan yapı dıştan 9.45x9.50 m. boyutlarında ve tek kubbeli camiler sınıfındadır.

Sokullu Mehmet Paşa Bedesteni Kalenin güneybatı tarafında ve Sungur Bey Camii'nin kuzeyinde yer alır. Osmanlı Sadrazamlarından Sokullu Mehmet Paşa (1505-1579) tarafından yaptırılmıştır[46]. Bedestenin inşa

---

[45] Kültür Envanteri. Sh. 69

[46] I. Süleyman döneminde Osmanlı donanmasının Kaptan-ı Deryalığı ve yine I. Süleyman, II. Selim ve III. Murad dönemlerinde toplam 14 yıl, 3 ay, 17 gün Osmanlı Devleti'nin sadrazamlığını yapmış Osmanlı devlet adamıdır. I. Süleyman'ın son vezir-i azamı olmuştur. Hem Osmanlı İmparatorluğu'nun

kitabesi yoktur. Fakat Sokullu Mehmet Paşa'nın Evahiri Zilhicce 981H./1574 M. yılı nisan ayı sonlarına ait vakfiyesinde; Karaman Vilayetinin Niğde Sancağı'na bağlı Bor'da altına bedesten, üstüne cami ve yanına mektep ile Niğde'de bedesten yaptırdığı belirtilmektedir. Vakfiyeye göre bedestenin 1574 yılında inşa edildiği ortak görüşü vardır. Fonksiyonunu yitiren yapı çeşitli onarımlardan geçmiştir. Bedesten arasta şeklinde inşa edilmiştir. Bu sınıfa girenlerin en uzunudur. Dıştan yaklaşık 14.70x 76.50 m. ölçülerindedir. Türk bedesten mimarisinin en önemlilerindendir. Yapı inşasında sarımtırak renkte ince yonu trakit taşı kullanılmış olup itinalı bir işçilik görülür. Örtü sistemi üsten sıkıştırılmış toprak tabaka iledir. Doğu- batı doğrultudadır. Yapı oldukça sade inşa edilmiştir. Bedestenin içi; kuzey-güney doğrultusunda uzanan ortalama 6.60x7.20 m. boyutlarındaki beşik tonozlu sokağın iki tarafına karşılıklı yerleştirilen ve doğudan sokağa açılan toplam 48 dükkan ile doğu kapısına geçişi sağlayan mekanlardan oluşur. Bedestene kuzey, güney ve doğu cephenin ortasına yerleştirilen üç kapıdan girilmektedir. 2006 yılında bedesten Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restore edilmiş, üst örtü kurşun kaplama ile kapatılmıştır[47].

---

zirvede bulunduğu dönemi simgelemesi itibariyle hem de icraatları, projeleri ve kişiliği sayesinde en büyük Osmanlı sadrazamlarından biri kabul edilir. Türbesi Eyüp/İstanbul'dadır.

[47] On Bin Yıllık Hatıra. T.C. Niğde Valiliği. 2008

Kanuni Sultan Süleyman'ın ölümünden sonra Şehzade Beyazıt ile Şehzade Selim arasında Konya yakınında, 1559 yılında bir savaş olmuş, Sokullu Mehmet Paşa da Şehzade Selim'in yanında yer almıştı. Bu savaş sırasında, bugün Niğde'nin ilçesi olan Bor'da yapılan kara barut, zamanında Şehzade Selim'e yetiştirilmiş ve savaşın onun lehine sonuçlanmasında büyük payı olmuştur. Bu yüzden Sokullu Mehmet Paşa şükran borcu olarak yaptırmış olduğu camiye gelir sağlamak amacı ile biri Niğde'de, diğeri de Bor'da olmak üzere iki bedesten yaptırmıştır. Sultan IV. Murat İran seferi sırasında, 1638 yılında konakladığı Niğde'deki bedesteni onarmıştır. Bor'daki bedesten ise yıkılmış ve günümüze gelememiştir.

XVII. Yüzyıl

Katip Çelebi eserinde şehir hakkında şunları yazar[48]. "Bu şehirde üç kat hisar vardır ve cümle şehri ihata eder. Suru metin taş duvardır. Ve şehrin bir tabakasında Sultan Alaaddin'in ve Sungur Bey'in mükellef camileri kale içinde olup, Alaaddin'in Beyza namındaki huceratı fevkani ve tahtani iki kat bir bi-nazir medrese-i aliye vardır. Ve Hasan Çelebi Camii nazi binadır. Ve dahi nice camiler ve medreseler vardır ki, kale ve hisarda onbir cami vardır. Ve mükellef hamamları vardır. Üç minaresi vardır. Eski Saray kadar bir kafiri kale yerlü kaya üzere vaz olunup, şehir tarafında nice minare kadar mürtefi görünür. Ve şehirden garba çıkar yollar yapılmıştır. Ve kale duvarı üzre müşerref buyut-ı aliye vardır.."

XVII. Yüzyıl başlarına gelindiğinde şehir bu defa da Celali isyanları sırasında büyük tahribata uğrar. 1603'te Tavîl Mehmed, 1604-1605'te Hızır adlı birinin sebep olduğu karışıklıkları 1623'de Abaza Paşa, 1648'de Gürcü Abdünnebî'nin çıkardığı ayaklanmalar izler.

Murad (ve oğlu Ali) Paşa Külliyesi (1661-62) cami, türbe, han, hamam ve çeşmeden oluşmaktadır[49]. Ayrıca 1670 tarihli vakfiyeden külliyenin medrese ve muallimhaneye de sahip olduğu öğrenilmektedir. Külliye

---

[48] Ali Ertuğrul. Anadolu Selçukluları Devrinde Yazılan Bir Kaynak: Niğdeli Kadı Ahmed'in Veledüş-şefik ve'l-Hafidü'l-Halik'i. Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi. İzmir. 2009

[49] Kültür Envanter. Sh. 70

elemanlarından çeşme hariç diğerlerinin Murad Paşa tarafından XVII. Yüzyılın ortalarına doğru inşa ettirildiği anlaşılmaktadır.

Külliyenin merkezini oluşturan caminin harim kısmı enine dikdörtgen planlı olup yanlarda atılan ikişer sivri kemerle üç bölüme ayrılmıştır. Mihrap önü ile doğu kısmı birer büyük kubbeyle, batı kısmı ise arka arkaya iki küçük kubbeyle kapatılmıştır. *Murat Paşa Camii* günümüze bazı onarımlarla gelmiştir. Cami orijinal özelliğini büyük ölçüde korumakta ve işlevini devam ettirmektedir. Enine dikdörtgen planlı yapı, dıştan yaklaşık 13.00x30.60 m. boyutlarındadır. Farklı çapta dört kubbeyle örtülen harimin kuzeybatı köşesinde türbe ve kuzey cephenin doğu tarafında tek şerefeli minare yer alır. Kuzey cephenin orta bölümünde ise önceden üç gözlü son cemaat yerinin olduğu sanılmaktadır. Yapının duvar ve örtü sisteminde sarımtrak renkte ince yonu trakit taşı, payelerde bazalt taşı, minber ile bir kapısında mermer malzeme kullanılmıştır. Temiz bir işçilik vardır. Cephelerde ikiş*er sıra pencere açılarak duvarların masifliği giderilmiştir. Cami, genelinde sade inşa edilmiş olmakla birlikte, dikkati çeken bezemeler avlu kapısında, mihrap, minber ve harimin batı bölümündeki ahşap mahfilde görülür. 16 Eylül 1670 tarihinde inşa edilmiştir.

Caminin kuzeybatı köşesine yerleştirilen ve harimin kuzeybatı tarafındaki sivri kemerli açıklıktan girilen türbe içten kare, dıştan sekizgen plana sahiptir. Yapı alttan tromplu kubbeyle, üstten piramidal külahla örtülmüştür. İçinde Murat ve Ali Paşanın kabri yer alır.

Han yan yana beşik tonoz örtülü iki nef halinde düzenlenmiş tek katlı bir yapıdır. Hamam soyunmalık, ılıklık, sıcaklık ve sıcaklığa bitişik su deposu ile külhandan oluşur. Tromplu kubbe ile örtülen sıcaklık bölümü kare planlı olup güneyinde bir halvet hücresi mevcuttur.

1670 tarihli Paşa Hanı Paşa Mahallesindedir[50]. Orijinal özelliklerini büyük ölçüde korumakta olan han fonksiyonunu yitirmiştir. Günümüzde aşevi olarak hizmet vermektedir.

Sırali Mahallesindeki Paşa Hamamı Murat ve oğlu Ali Paşa tarafından yaptırılmış olup Paşa Camii karşısında yer almaktadır.

Kığılı (Pazar) Camii Bal Hasan Mahallesi'ndedir[51]. Doğu cephedeki pencere alınlığına yerleştirilen inşa kitabesine göre, 1694 yılında yapılmıştır. Banisi Hacı Hasan'dır. Günümüze bazı onarımlarla gelen cami, orijinal özelliğini büyük ölçüde korumakta ve işlevini devam ettirmektedir. Tek kubbeli camiler sınıfına dahildir. Dıştan yaklaşık 15.00x17.00m. boyutlarında olup, harim ile kuzeydoğu köşesindeki tek şerefeli minareden oluşur. Cami doğu-batı doğrultusunda eğimli bir arazi üzerine kurulmuştur. Cephe duvarlarında, kubbe kasnağında, minare ve mihrapta sarımtırak renkte ince yonu trakit taşı, cümle kapısı ve pencerelerin kemer, lento ve sövelerinde mermer malzeme kullanılmış, kubbe ise kurşun ile kaplanmıştır. Genelinde temiz işçilik göze

[50] Kültür Envanteri. Sh. 127
[51] Kültür Envanteri. SSh. 71

çarpmaktadır. Harim, köşelerden tromplarla geçilen 12.00 m. çapında yarım kubbe ile kapatılmıştır. İç mekana aydınlık doğu duvarda bir, diğer duvarlarda ikişer ve kubbe kasnağında dört adet olmak üzere toplam on bir pencereyle sağlanmıştır.

Yapıda süslemeler cümle kapısı, pencereler, doğu cephedeki kuş evi ve mihrapta görülür. Camide inşa kitabesi harici mihrap, kapı ve pencerelerde de çeşitli kitabeler vardır. 2015'te cami restorasyonu tamamlanır.

Adana-Ankara yolu üzerinde ilçeye 12 km. mesafede bulunan Şücaeddin Türbesinde medfun bulunan zatın Mısırlı İbrahim Paşa kumandanlarından olduğu ve Anadolu'ya düzenlenen akınlarda buraya yerleştiği ileri sürülür[52].

Balhasan Mahallesinde Kiğılı Camii yakınlarındaki bu döneme ait olan hamam orijinalliğini büyük ölçüde kaybetmiştir.

---

[52] Niğde Evliyaları. Niğde Belediyesi

XVIII. Yüzyıl

XVIII. Yüzyıl başlarında Niğde yöresinden geçen Batılı seyyah Paul Lucas[53] şehrin daha önceki dönemlerde oldukça büyük olmasına karşılık zamanla küçülerek gerilediğini yazar[54]. 1720'lerde Damad İbrahim Paşa'nın Ürgüp kazasına bağlı Muşkara köyünü Nevşehir kasabası olarak ihya etmesi Niğde'nin kısmen gerilemesine yol açar. XVIII. Yüzyılda Çapanoğulları şehirde etkili olur.

Sır Ali Camii Sır Ali Mahallesindedir[55]. Caminin inşa kitabesi yoktur. Ancak güneybatı köşesinde yine aynı isimle anılan bir çeşme vardır. Bu yapı üzerindeki kitabeye göre, 1712 tarihinde yenilenerek daha önce var olan çeşmenin yerine yapıldığı, bu durumda caminin de 1712 yılı civarında yapıldığı ileri sürülebilir. Günümüze bazı onarımlarla gelen cami, orijinal özelliğini kısmen korumakta ve işlevini devam ettirmektedir. Yapı dıştan 9.30x12.60 m. boyutlarında enine dikdörtgen planlı, düz ahşap tavanlı camiler gurubuna girer. Yapının son cemaat yeri yoktur. Batı yönüne yakın zamanda briketten iki şerefeli minare yapılmıştır. Yapının duvarlarında kaba

---

[53] Paul Lucas (1664–1737) tüccar, doğa bilimci, doktor ve antikacı idi. 1688'de Negroponte Savaşında bulundu ve Fransa'ya döndüğünde yanında Fransız Kraliyet Kabinesi için satın almış olduğu çok sayıda madalya ve diğer antik eserler vardı. Ardından üç büyük seyahat halinde Yunanistan, Türkiye ve Mısır'ı dolaştı.

[54] Niğde. Mustafa Oflaz. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt 33

[55] Kültür Envanteri. Sh. 76

yonu taş, mihrap, sütun ve kemerlerde ince yonu taş, örtü sisteminde ahşap malzeme kullanılmıştır. Sade inşa edilen yapıda önemli bir bezeme yoktur.

Sırali Türbesi Sır Ali Mahallesi, Çeşmeli Sokak'tadır. Sır Ali Camiine bitişiktir. Türbenin inşa kitabesi yoktur. Fakat Sır Ali Camii ile beraber 1712 yılı civarı inşa edildiği görüşü hakimdir. Yapılan tamiratlarla orjinalliğini tamamiyle kaybetmiş olan mescidin banisinin türbede yatan Sırali olduğu kabul edilir. Türbe Sır Ali Cami'nin kuzeybatı köşesine yerleştirilmiş, cami ile organik bir bütünlük arz eder. Türbeye harimin kuzey duvarının batı tarafında yer alan ahşap lentolu kapıdan giriş sağlanır. İç mekan çarpık planlı olup, yaklaşık 2.50x 4.00 m. boyutlarındadır. Alttan ahşap kirişlemeli düz toprak dam ile üstten de kiremit çatıyla kapatılmıştır. Örtü sistemi yanlarda duvarlara oturmaktadır. Yapının batı duvarında açılan mazgal pencere sonradan kapıya dönüştürülmüştür. İçte sonradan beton ile kaplanmış bir sanduka bulunur. Sandukanın Sır Ali'ye ait olduğu söylenir. Yapı oldukça sade ele alınmıştır.

Banisi Abdurrahman Paşa olan *Rahmaniye Camii*nin orijinal özelliği büyük ölçüde korunmuştur[56]. Kitabesinden 1747'de inşa edilmiş olduğu görülen cami, dıştan 9.25 x 12.20 m. boyutlarındaki harim ile kuzey tarafına yerleştirilen 3.70 x 10.55 m. ölçülerinde üç gözlü son cemaat yeri ve kuzeydoğu köşesinde tek şerefeli minareden oluşur. Duvar ve minarede sarımtrak renkte

---

[56] Kültür Envanteri. Sh. 72

ince yonu trakit taşı, son cemaat yerinin sütun ve cümle kapısının kemer ve sövelerinde bazalt, mihrapta alçı, örtü sisteminde ahşap ve kiremit malzeme kullanılmıştır. Camii duvarlarında tek sıra basık kemerli büyük pencereler açılarak cephe masifliği giderilmiştir. Yapı sadedir. Son cemaat yerinin sütunları, İon nizamının özelliklerini yansıtacak şekilde iki kıvrımlı başlıklara sahiptir. Cephe duvarları, pencerenin üst kısmından itibaren kornişle kuşatılmıştır. İç mekanda dikkati çeken süsleme ise mihrapta görülür. Mihrap mukarnas kavsaralıdır. Taç kısmı üçgen alınlıklı olup kıvrım dal, lale ve çeşitli çiçeklerle bezenmiştir. Mihrap toplam yedi ince silmeyle üç yandan kuşatılmıştır. Yapının süslemelerinde dönemin özelliği olan barok süslemeler görülür.

Dörtayak Türbesi Yenice Mahallesi Dört Ayak Sokakta yer alır[57]. Yapının inşa kitabesi olmadığı gibi, hakkında bilgi de yoktur. Fakat yaklaşık 15.00 m. kuzeyinde türbeyle aynı ismi taşıyan cami (diğer ismiyle Künkbaşı) ile çeşme bulunmaktadır. Çeşme üzerindeki kitabeye göre, 1178 H. / 1764-65 M. yılında yapılmıştır. Cami, çeşme ve türbede aynı tip taş malzemesi kullanılmıştır. Bu özelliklerden dolayı muhtemelen cami ile aynı tarihlidir. Çeşme Ebu Bekir Ağa tarafından yaptırılmıştır. Türbe ve camiyi de aynı şahsın inşa ettirdiği düşünülebilir. Orijinal özelliğini koruyan türbe 1976 ve 1982 yıllarında onarım görmüş, bu onarımlarla kubbenin kaplama taşları yenilenmiş ve çevre düzeni yapılmıştır.

---

[57] Kültür Envanteri. Sh. 97

Dıştan, 3.82x 3.82 m. boyutlarındaki yapı, baldaken tipi türbeler grubuna dahildir. Kubbenin iç kısmında tuğla; ayak, kemer ve kubbenin dış kısmında sarımtırak renkte ince yonu trakit taşı kullanılmıştır. Türbe "L" biçiminde ve 2 m. yüksekliğinde 4 ayağa sivri kemerler yardımıyla oturan 2.70 m. çapında kubbeyle kapatılmıştır. Örtü sistemine köşelerden pandantiflerle geçilmiştir. Ayakların dış köşeleri, kemerlerin üzengi taşları hizasından itibaren pahlanarak 0.40 m. yüksekliğinde ve taş kornişle sonlanan sekizgen planlı kasnak oluşturulmuştur. Kubbe bu kasnak üzerine yerleştirilmiştir. Kubbe altında prizma şeklinde üzerinde yazı bulunmayan yekpare taş sanduka yer alır. Yapı oldukça sade inşa edilmiştir.

1763 tarihli Cullaz Mescidi Sungur Bey Mahallesi Üçler Sokak'ta yer almaktadır[58]. Banisi H. Ömer Seyyid olan yapı tamiratlarla orijinalliğini tamamen kaybetmiştir.

[58] Kültür Envanteri. Sh. 74

XIX. Yüzyıl

Kayabaşı Mahallesi Ahmetpınarı Sokakta 1815 tarihli Gazi Osman Paşa Camii bulunmaktadır.

Niğde sancağında gayrımüslimler olarak Ortodoks Türkler, Ermeniler ve Rumlar bulunmakta idi[59]. 1831 sayımına göre nüfusun yüzde 24,5'u gayrı Müslimlerden oluşmakta idi. Şehirde Rumların yaşamakta olduğu Rumiyan Mahallesi olduğu gibi bir metropolitleri, Ermenilerin de yaşadıkları bir Ermeniyan Mahallesi ve bir ruhani liderleri vardı[60].

İl merkezinde biri cami olarak kullanılan, diğer ikisi boş üç kilise bulunmaktadır[61]. Bunlar içinde en büyük boyutlu olanı Aziz Ioannes Prodromos'a ithaf edilen ve kitabesine göre 1861'de açılan yapıdır. 1990'larda belediye tarafından yapılan bir 'çevre düzenlemesi' ile kilisenin etrafındaki manastıra ait müştemilat yok edilerek, kamyon parkına dönüştürülür.

Eskisaray Mahallesindeki 1861 tarihli Rum Kilisesi (Prodromos) bazilikal planlı bir kilisedir[62]. Ana sahnı örten tonozun orta kısmında; ortada Hz. İsa ve

---

[59] Yusuf İyi. Niğde Sancağı 1259 (1843) Senesi Cizye Defteri. Niğde Üniversitesi. Niğde 1999

[60] Murat Polat. H.1301-1303 tarihli Niğde şer'iye sicil defteri ve deftere göre sosyal, idari, dini ve hukuki, kültürel açıdan Niğde. Yüksek Lisans Tezi. Niğde Üniversitesi. 1997

[61] Sacit Pekak. Kapadokya Bölgesi Osmanlı Dönemi Kiliseleri; Örnekler, Sorunlar, Öneriler

[62] Kültür Envanteri. Sh. 109

etrafında dört havari tasviri, buna simetrik olarak bitkisel motiflerle süslü rozetler bulunmaktadır. Ayrıca kemer yüzlerinde melek ve havari tasvirleri yer alır. Eser bir dönem Tekel deposu olarak kullanılmış olup günümüzde terk edilmiş durumdadır. Merdiven basamakları tamamen yok olmuştur[63].

Eskisaray Mahallesindeki Ermeni Kilisesi bazilikal tipte bir yapıdır. Freskler tamamen tahrip edilmiş olmuş izleri ancak kemer içlerinde görülmektedir. Sütun başlıkları yaprak motifleriyle süslüdür. Kırma çatısı da bazalt taş plakalar ile kaplıdır. Kitabesi yoktur. Biraz üst kısımda bulunan kiliseye mimari yönden benzemesi nedeni ile XIX. Yüzyıla tarihlendirilmiş olup, gerekli olan restorasyonu yapılırsa bitişiğindeki kiliseyi yalnızlıktan kurtaracak görünümdedir.

Aşağı Kayabaşı Mahallesindeki Rum Meryem Ana Kilisesi 1835 tarihinde inşa edilmiş olup Begüm Camii ismiyle cami olarak hizmet vermektedir. Kapının iki yanına ve üst tarafına yapılan tezyinatlar bugün badana ile kapatılmıştır. Genelde iyi korunmuştur. Ancak tavan ve fresklerde dökülmeler vardır[64].

Niğde merkez ve köyleri 1831 yılında 32 mahalle ve 14 köyden oluşan bir yerleşim merkezi idi[65]. Merkezde yaşayan halkın büyük çoğunluğu çulha mesleği (bez

---

[63] Esra Yassıbaş. Niğde'de Ortodokslar. Yüksek Lisans Tezi. Niğde Üniversitesi. Niğde. 2010. Sh 81

[64] Yassıbaş, agt. Sh. 55-56

[65] Hava Selçuk. Niğde'de İlk Nüfus Sayımı

dokuma) ile uğraşıyordu. Bununla birlikte rençper olarak kayıt edilenlerin sayısı da oldukça fazla idi.

1881/92 sayımı daha somut bilgiler içermektedir[66]. Sancaktaki mezhep ve etnik yapının bu sayımda yer almış olması dikkate değerdir. İzleyen sayımlarda bu kadar ayrıntı yer almaz.

XIX. yüzyılın başlarında Niğde ve civarını gezen Charles Texier şehrin harabe halindeki bir hisarın etrafında yer aldığını, civar tepeler üzerinde şehrin mülhakatını oluşturan evler bulunduğunu kaydeder[67]. XIX. yüzyılın sonlarına gelindiğinde şehir bağ ve bahçelerle birbirinden ayrılmış Kayabaşı, Tepeviran ve Şehiriçi adıyla üç bölümden oluşmaktadır. Bu üç mevkinin ortasında mezarlık yer alır. Şehrin her tarafı bağ ve bahçelerle çevrilmiştir.

XIX. Yüzyılın ilk yarısına kadar üst yöneticilere karşı mahallenin sorumlusu dinine göre imam, haham veya papazdı[68]. Muhtarlık teşkilatı 1835 yılında da Niğde'de teşkil olunmuştur.

1890'larda Vital Cuinet şehirde seksen dört cami ve mescid, otuz altı medrese, el yazmaları olan zengin bir kütüphane, üç kilise, altı hamam bulunduğunu, nüfusun 10.000 kadar olduğunu belirtir[69].

---

[66] Mehmet Kaya. XX. Yüzyıl başlarında Niğde Sancağının Nüfusuna Dair

[67] Charles Texier. Küçük Asya. Cilt III. Sh. 111-114

[68] Şenay Atam. Osmanlı Devleti'nde Muhtarlık Teşkilâtının Kurulması: Niğde Örneği

[69] V. Cuinet. I. Cilt Sh. 841

Efendibey Mahallesindeki Fesleğen Camii 1839 tarihli olup çeşitli tamirlerle orijinalliğini kaybetmiştir.

Osman İbni Ahmed Fertekî Hazretleri Şazelî tarikatı ve Nakşibendî tarikatından bir zat olup Niğde'ye bağlı Fertek köyünde doğmuştur[70]. Mısır'da tahsilini tamamladıktan sonra memleketine dönerek tedris ve irşadla meşgul oldu. Celcelûtiye şerhinin nihayetinde ilim ve irfan tahsili için 45 sene seyahat ve mücadele ettiğini ve ömrünün sonunda Niğde'de bir Nakşibendî zaviyesi yaptırdığını yazmaktadır. Eserleri basılmamış olup şunlardır. Şerh-i Vird-i Settar (1215 = 1800 H. de yazılmıştır.), Şerh-i Devri'1-Ala (1205 = 1790 H. de Hasan İbni İsmail Karahisarî tarafından da Arapça şerh olunmuştur.), Şerh-i Hizbi Nevevî, Şerh-i Salat-ı Meşişe, Şerh-i Celcelûtiye, İnkişafü'l-Kulûb, Şerh-i İsmi A'zam.

Hüseyn Firaki Efendi, Fahrüddin Efendi namında birinin oğludur[71]. Niğde'lidir. Medresede taallüm etdi. On beş sene Niğde Mektebi Rüşdi'sinin muallimi saniliğinde bulundu. 1890'da vefat etdi. Niğde' de Ateşli Medresesi haziresine defn olundu. Ne var ki, Konya Mevlana Dergahı'na gönderdiği 28 Aralık 1911 tarihli bir mektubunda Hüsameddin Dede; "*Mevlevîhanede eizze*-*i kiramdan medfûn zevat olmayıp lakin muhibban-ı tarîkat-ı celîle*-i *Mevleviyye'den ulemadan Firakî Hüseyin Efendi namında bir zat-ı ali-i kadrin medfûn olduğunu, dîvan*

---

[70] Bursalı Mehmed Tahir. Osmanlı Müellifleri I. Cilt. Sh. 172

[71] İbnü'l Emin. Son Asır Türk Şairleri. Milli Eğitim Basımevi. İstanbul. 1990. Cilt. I

şeklinde bir mecmûası bulunduğunu ve mezkûr mecmûa damadı bulunan Evkaf Nezareti azasından Niğde'li merhum Evliya Efendi nezdinde kalmış ise de buradaki bulunan akrabaları tarafından getirileceği sûret-i kat'iyyede vaad edilmiş olduklarından vurûdunda takdim kılınacağının arzıyla, müma ileyhin Hazret-i Pîr-i Destgîr'imizin hakkında bir mersiyesi elde edilmekle sûreti leffen arz-ı takdîm pîşgah-ı sami-i reşadetpenahileri kılınmış olduğu..." şeklinde yazar[72].

Hakkında "İlmi az, görgüsü çok" derlerdi. Farisi'ye epeyi vakıf idi. Son demlerinde tarikat-ı mevleviye'ye intisab etdi. Bir müddet mesnevi okutdu. Manzumeleri ekseriyetle mutasavvıfanedir. Aşıkane nazımları azdır. Yedi kızı vardır. Fakirülhal, ganiyülbal idi. Herkes hürmet ederdi.

---

[72] Sezai Küçük. Niğde Mevlevihânesi ve Son Şeyhi Hüsâmeddin Dede

XX. Yüzyıl

Osmanlı arşivlerinden Niğde sancağı dahilinde 1732 tarihli yazışmadan Nureddin Bey Medresesi, Çerağlıkapı ve İmaret kurbündeki liva Miralay-ı Seyyid İbrahim Ağa Medresesi (1757 ve 1788 Tarihli), Niğde'de Şerefeddin Hammami'nin bina eylediği Darü'z zakirin Medresesi (1761), 1768 tarihli belgeden Niğde'de Hace Fatma Hanım isminde birinin Halil Efendi bahçesi denilen mahalli satın alarak yaptırdığı ve ilk defa olarak ulum-ı akliye ve tagallübe vukufu olan Seyyid Ahmed Efendi'nin müderris tayin olunduğu medrese hakkında bilgi sahibi oluruz[73]. Ayrıca, 1670 tarihli vakfiyesinden günümüze ulaşamayan Murat Ali Paşa Medresesinin varlığından haberdar oluruz.

Şehir merkezinde salnamelere geçen medreseler hakkında ise şu bilgilere ulaşırız[74]. Emir Mahallesinde Bekir Efendi'nin banisi olduğu Çukur Medresenin 109 talebesi vardır. Balhasan Mahallesinde Köhne Medresesinin banisi Yakup Çelebi olup talebe sayısı 20'dir. Aynı mahallede bulunan Darü'z zikr medresesinin altı talebesi olup banisi Hüsameddin Çelebi'dir. Beyza Medresesi Hoca Feraş Mahallesinde olup 70 talebesi vardır ve banisi Alaeddin Selçuki'dir. Ateşli Medresesi Ali Bey Mahallesindedir 120 talebesi vardır, banisi Ateşli Ali Bey'dir. Nuri Bey Medresesi Ali Bey Mahallesinde olup

---

73 http://www.devletarsivleri.gov.tr/

74 Nevzat Topal. Maarif Salnamelerine Göre Niğde'de Eğitim ve Öğretim (1898-1903)

20 talebesi vardır, banisi Nuri Bey'dir. Dervişzade Medresesi Ali Bey Mahallesinde olup 90 talebesi vardır ve banisi Derviş Efendidir. XX. Yüzyıl başında şehirde hizmet veren bu medreselerden günümüze sadece Beyza Medresesi ile Darü'z zikr günümüze ulaşmıştır.

1902'de İdadi açılır. Bu okul 1915'te yatılı Sultani'ye çevrilir. Son Osmanlı dönemi yapıları, Sungur Bey İlkokulu (1910), Rahibe Okulu (1913), Niğde Hükümet Dairesi, Saat Kulesi, hastane, olarak sayılabilir.

Osmanlı döneminde en son 1914 yılında yapılan nüfus sayımı sonrasında eğitim programı çerçevesinde sancağa bağlı kazaların hane olarak nüfusları belirtilmiştir[75]. Bazı köy ve kasaba nüfuslarının yer almaması resmi bilgileri bir ölçüde sınırlıyorsa da, güncelliği bakımından önemini muhafaza etmektedir. Osmanlı Devleti'nde Niğde sancağı için en son bilgiler 1915 ve 1916 yıllarına aittir. Sancaktaki okullar için hazırlanan raporda kasaba ve köylerin hane olarak nüfusları bulunmaktadır.

Diğer taraftan, 1914 sayımı sancağın bütününe yönelik olup, sadece erkek nüfusun kaydedildiği görülmektedir. Özellikle Türk nüfusta yarıya yakın bir azalma görülmektedir. Bu normal şartlarla açıklanamayacağından erkek nüfusun uzun savaş yılları boyunca askerde olması ve savaş yılgınlığının getirdiği

[75] Mehmet Kaya. XX. Yüzyıl başlarında Niğde Sancağının Nüfusuna Dair

bezgin ortam yüzünden bir miktar nüfusun göçü de söz konusudur.

1922'lerde Niğde ilinin nüfusu 198.251 olup; bunun 148.700'ü Müslüman ve 49.551'i Ortodoks idi[76]. Müslüman nüfusun çoğunluğu Türk olup; 93 Harbinden sonra bu bölgeye Çerkezler zorunlu göç çerçevesinde gelmişlerdir. Bu tarihlerde az da olsa Boşnak ve Arnavut muhacirler de burada bulunmakta idi. Cumhuriyet dönemi Niğde'si ise, Osmanlı İmparatorluğunun özellikle XIX. Yüzyıl merkeziyetçileşme eğilimlerinin bir yansıması olarak, "Barok şehirciliği"nin izlerini taşır. Şehir bu dönemde "hükümet Konağı" merkezli bir kentsel biçime sahiptir.

Niğde işgale uğramamışsa da, uzun savaş yıllarının getirdiği ekonomik, toplumsal ve siyasal sıkıntıları yaşama bakımından diğer bölgelerden farklı bir durum arz etmez. Siyasal otorite zayıflamış, asayiş yok denecek düzeyde bozulmuş, yağma ve eşkıyalık oldukça artmıştır. Rusların Doğu Anadolu'daki ve Fransızların Adana ve Maraş bölgelerindeki işgalleri, buralardaki nüfusun bir kısmını Niğde'ye göçe zorlamış; mevsimin hasat zamanı olmaması (kış ve bahar dönemi) dolayısıyla kentte un ve ekmek sıkıntısı önemli boyutlara ulaşmıştır. Bu dönemin getirdiği bu gibi toplumsal fakirlik ve sıkıntılar, Niğde'nin Cumhuriyet dönemi kentleşmesinin şekillenmesinde önemli rol oynar.

---

[76] Mehmet Özel. Kentsel Gelişme ve Kentleşme Sürecinde Niğde

Cumhuriyetin ilk yıllarında gerek mübadele gerekse savaşların verdiği zayiat yüzünden şehrin nüfusu on binin altına inmiş; ancak Cumhuriyetle birlikte girişilen imar faaliyetlerinin ve il özel idaresinin şehirleşme çalışmaları sonucu nüfusu hızla artmaya başlamıştır.

1922 yılında yani henüz mübadele başlamadan evvel bu vilayette yoğun bir gayr-i Müslim nüfus göze çarpıyordu[77]. Nitekim bu tarihte 198.251 olan nüfusun 148.700'ü Müslüman, geriye kalan 49.551'i ise Ortodoks idi. Ancak nüfus miktarının bu tarihten sonra azaldığı görülür.

İç Anadolu'da en çok mübadil sevkinin yapıldığı yer 15.702 kişiyle Niğde olur. Mübadeleye tabi Rum miktarı ise 17.941 kişidir. Niğde'de emval-i metrûke olarak; iskana uygun olanlardan halen boş olan ve Rumlardan kalan 1.324 hane, fuzulen meşgul 72 Rum hanesi, kiralama suretiyle halk tarafından kullanılan 2 Rum hanesi, asker ve memurlar tarafından kullanılan 1 Ermeni 14 Rum hanesi, resmi daireler tarafından kullanılan 14 Rum hanesi, mübadeleye tabi olmayan muhacirler tarafından kullanılan 103 Rum hanesi mevcuttu. Niğde'de muhacirlerin tapu işleri içinden çıkılamayacak surette karışık bir vaziyette idi. Ekim 1936 tarihinden sonra da Niğde'ye muhacir akını devam etmiştir.

---

[77] Muhammed Sarı. Atatürk Dönemi İç Anadolu Bölgesi'nde Îmar İskân Faaliyetleri (1923-1938). Doktora Tezi. Selçuk Üniversitesi. Konya. 2011

Niğde Türk Ocağı 1924 yılında kurulur ve faaliyetlerini Milli Kütüphane ismiyle anılan binanın bir odasında gerçekleştirir[78]. Türk Ocaklarının feshedilmesiyle birlikte bütün mal varlıkları Halkevlerine devredilir. Niğde'de yeri tespit edilemeyen Türk Ocağı Binası 1500 lira bedelle 1932'de satılır.

Halkevi 1933'te açılır[79]. Faaliyetleri Sungurbey Binası denilen Halkevi binasında sürdürülür. 1951 yılında faaliyetlerine son verilir.

1931'de demiryolu ağına dahil olur, 1936'da müze kurulur, 1954'te Sanat Enstitüsü açılır[80]. 1952'de çimento fabrikası, 1953'te un fabrikası, 1955-1957'de iplik fabrikası açılır.

Niğde Belediyesi, 1935 yılında 29.990 lira gibi çok az bir bütçe içinde 7.000 liraya şehrin imar planını müteahhidine ihale etmiş ve plan işini müddeti içinde yaptırmıştır. İmar planını Profesör Egl gibi ünlü bir uzman hazırlar. Bu planda; çeşme ve suyollarını tamir etmek, bozuk giden arazi sulama işini düzenli bir şekle sokmak, şehri elektrikle aydınlatma gibi çalışmalardan oluşmaktaydı. Nitekim bu vilayete gelen sular toprak borularla temin edildiğinden halk sağlığını tehdit

---

[78] Nevzat Topal. Niğde Türk Ocağı'nın Kuruluşu Ve İlk Faaliyetleri (1924-1926)

[79] Erhan Sürme. Niğde Halkevi (1933-1951). Yüksek Lisans Tezi. Niğde Üniversitesi. Niğde. 2009

[80] Mehmed Vehbi Gökçe-Semiha Akçaözoğlu. Interpretatıon Of Urban Renewal Project Of Niğde Efendibey Dıstrıct Wıth Respect To The Dynamıcs Of The Cıty

etmekteydi. Bu nedenle bu program önemli bir yer teşkil ediyordu. Bu programla birlikte Niğde'de yapılan imar faaliyetlerinden biri de hiç şüphesiz karayollarının yapımı idi.

Derbent Mezarlığı olarak adlandırılan mezarlık Niğde'nin kuzeybatısında yer almaktadır[81]. Burası Bor'a giderken Derbent olarak adlandırılan bir tepenin üzerine kurulmuştur. 1909 yılında Gertrude Bell'in çektiği bir fotoğrafta Hüdavent Hatun Türbesi'nin çevresinin mezarlık olarak kullanıldığı görülmektedir. 1950 yılına kadar bugünkü Şerif Ali Türbesi, Endüstri Meslek Lisesi ile devlet hastanesi arasındaki alan mezarlık olarak kullanılmıştır. 1950 yılından sonra şehir içinde kalan bazı mezarlar çeşitli yerlere nakledilmiş ve bu alan imara açılarak kullanılmıştır. Mezarlar nakledilirken mezar taşları beraber götürülmemiş, bunlardan bazıları müzelere taşınmış bazıları da kırılarak yok olmuştur. Günümüzde eski mezarlar ve mezar taşlarının çok az kısmı genellikle türbe ve camilerin bahçelerinde varlığını devam ettirebilmiştir. Dışarı Cami bahçesinde bir mezar, Kığılı Cami bahçesinde ona yakın mezar ve Kemal Ümmi türbesinin bahçesinde de ona yakın mezar yer almaktadır. Bunların dışında Paşa Cami avlusunda da mezarlar vardır. Kığılı Caminin doğu tarafında Ahi Paşa'nın mezarı yol çalışmaları sırasında Derbent mezarlığına nakledilmiş ama mezar taşı konulmadığından bugün yeri bilinmemektedir.

81 Nedim Bakırcı. Niğde Mezar Taşı Sözleri Üzerine Bir Deneme

Yol yapımı sırasında kaldırılamayan ve 'yeşil mezarlar' olarak da halk tarafından söylenen üç mezar vardır. Bu mezarlardan biri El Hacı Mahmut, diğeri Arap Dede adını taşır, üçüncüsünün adı bilinmemektedir.

Niğde'de iç kalenin güneybatı köşesindeki burcun yarısı yıkılıp içi doldurularak, üstüne Saat Kulesi (1901–2) yapılmıştır. Dıştan minare görünümünde olan saat kulesi, dört bölümden oluşur. Kaide ve gövde ongen planlıdır[82].

1931'de yıkılan Beylerbeyi Türbesi (725/1325) eyvan tipi plan şemasında inşa edilmiş olup kare planlıdır ve beşik tonozlarla örtülüdür. Hüdavend Hatun Türbesi ile Gündoğdu Türbesi arasında yer almakta idi.

II. Dünya Savaşı Yılları esnasında, Topkapı Sarayı'ndaki "Kutsal Emanetler", bu emanetlerle ilgilenen görevlilerle birlikte 48 vagonla Niğde'ye götürülerek, Niğde'deki bazı camilere konulur[83]. Dolayısıyla, "Kutsal Emanetlerin" bulunduğu bu "cami depolar", ibadete kapatılmış ve kapısına kilit vurulup asker dikilmiştir. Topkapı Sarayı Müzesi Müdürlüğünce tespit edilen kayıtlara göre kutsal emanetler, hazine, gümüş, silah, porselen, kütüphane ve arşiv bölümlerine ait kıymetli eserlerin içi ve dışı çinkolu, bazılarının içi bölmeli özel yapılmış 391 sandık içine yerleştirilerek Müdür Yardımcısı Lütfü Turanbek maiyetindeki bir ekip ile Niğde'ye gönderilmiştir. Sandıklar içindeki bu eserlerin

[82] Kültür Envanteri. Sh. 239
[83] http://www.ismetinonu.org.tr/

Niğde'de Ak Medrese ve Sarı Han'a yerleştirildiği, burada kaldıkları sürece Müdür Yardımcısı Lütfü Turanbek ve maiyetinin eserlere refakat ettiği ve savaşın bitmesinin ardından 1947 yılında eserlerin ilgili müzelere iade edildiğini görürüz.

Ve Diğerleri

Hacı Mahmut (Nimetullah Yensari) mezarı şehir merkezinde, Elhacı Mahmut Caddesinde yer alır[84]. Yol üzerinde bulunan mezar, basit dikdörtgen prizma şeklindedir. Dikdörtgen bir kaide üzerine yine dikdörtgen şeklinde yapılmış mezarın batı kısmında bir de kitabesi vardır. Güney ve kuzey bölümlerinde tamiratını gösterir iki kitabe daha vardır. Orijinalliğini yitirmiştir. Üzeri koyu yeşil yağlıboya ile tamamen boyanmıştır. **Hacı Mahmut** yatırı eski zahire pazarında, Nevşehir Oteli önündedir. Büyükçe bir mezardır. Şehir yolları düzenlenirken zamanın bayındırlık müdürü yolun ortasında mezar olmaz diye kaldırmak istemiş, bu düşüncesini gerçekleştirmeden önemli bir trafik kazası geçirmiş, olayın oluş tarzı onu etkilemiş ki, "Hata ettim. Bu mezara dokunmayalım" demiş. O zamandan beri kimse mezara dokunmamış. Halen cadde ortasında duran kabri devamlı ziyaret edilir. Eskiden mum yakılır, adak adanırmış.

Eskisaray Mahallesi'nin güneydoğusunda sarı taştan yapılmış **Kesikbaş** (Şemsi Tebrizi) Türbesi vardır[85]. XIV. Yüzyıla tarihlenen türbenin kuzey ve güney cephe duvarlarında 1296 H./1878-79 M. ve 1340 H./1921-22 M. tarihli iki onarım kitabesinde "Şems-i Tebrizi Kesikbaş'ın makam türbesi" olduğu yazmaktadır. Hakkında birçok menkıbeler anlatılır. Eskiden beri bu türbeye ziyarete

---

84 Hacı Mahmud. Evliyalar Ansiklopedisi
85 Kültür Envanteri. Sh. 96

gelenler yeşil örtü hediye ederek mezarın üzerine örterler, mevlüt okuturlardı. Günümüzde bu adet hemen hemen ortadan kalkmış gibidir. Kesikbaş Türbesi hürmetle anılır, yakınından geçenler dua okumayı, iyi dileklerde bulunmayı unutmazlar.

Şerifali Türbesi Yukarı Kayabaşı Mahallesi Şerif Ali Sokağı'ndadır[86]. İnşa kitabesine göre, 1282 H./ 1865-66 yılında yapılmıştır. Yaptıran Hacı Said Paşa'dır. Orijinal durumunu koruyan türbe, 1976 yılında restore edilmiş, cephe duvarlarında aşınan taşlar yenilenmiştir. Yapı tek katlı, dikdörtgen planlıdır. Dıştan, 5.90x 9.20 boyutlarında, kuzey-güney doğrultudadır. Yapı inşasında sarımtırak renkte ince yonu trakit taşı kullanılmış olup itinalı işçilik görülür. Yapı oldukça sade inşa edilmiştir.

Kale Mahallesi, İlyas Sokak'ta kale burçları altında yer alan ve Saraçlar'ın evi olarak bilinen yerde bir evin giriş katında, küçük bir odada **Dede** türbesi bulunmaktadır.

Selçuklu Caddesi üzerinde bulunan **Şeyh Bahaeddin** Hazretlerinin kabrinin çevresinde bulunan bazı mezarların ve türbeye ait ek binanın yol çalışması sırasında yok edildiği kadastro paftasından anlaşılmaktadır. Karaman vilayeti zaviyeleri içinde onun zaviyesinden söz edilmektedir. Türbesi Kıble Camiinin güneyindedir[87].

---

[86] Kültür Envanteri. Sh. 99

[87] Kıble Camii Eski Saray Mahallesi'ndedir. İnşa kitabesi yoktur. Fakat yapının ismine göre 1584 tarihli Niğde Sancağı'na ait Tapu Tahrir Defteri'nde "Kıble Mescidi "olarak

Atatürk Ortaokulu'nun batı tarafında ve Sağlık Meslek Lisesi ile Askerlik Şubesi arasındaki asfalt yol üzerinde bulunan mezara **Arapdede** mezarı derler. Vaktiyle akşam alaca karanlık olur olmaz, beton mezarın doğu kısmındaki küçüçük hücresine mumların yakıldığı görülürdü. Bazıları mum yakarak ve dua ederek dilekte bulunurlardı. Günümüzde bu tür dilekte bulunanlara artık rastlanmamaktadır.

Endüstri Meslek Lisesi yanında bulunan **Abdullah Efendi**'nin kabri de önünden geçenlerin dua ettikleri yerlerdendir. Yol yapımı sırasında mezarı kaldırılamadığından olduğu yerde bırakılmıştır. Abdullah Efendi'nin 1640-1710 tarihleri arasında yaşamış olduğu ileri sürülür[88].

Niğde'nin kuzey yönünde, Tepeviran Semti arkasına düşen kayalık tepenin üzerinde kayadan oyma, iki odalı bir türbe vardır. Aslı **Ağa Yusuf** olduğu sanılan yatırın halk arasında adı Sarı Yusuf'tur. Tamamı kayadan oyma odalardan birinci oda giriş kısmıdır. İkinci ve mezarın bulunduğu odaya birinci odanın duvarında bulunan ufak bir kapıdan girilir. Bu kapı oyularak yapılmış ve olup oldukça küçüktür. Günahları çok olanların oradan içeri giremeyeceğine inanılır.

---

rastlanmaktadır. Günümüze bazı onarım ve ilavelerle gelen mescit, asli konumunu korumaktadır. Yapının orijinalinde son cemaat yeri ve minaresi yoktur. Tek kubbeli camiler sınıfından olan yapı oldukça sade inşa edilmiştir.

[88] Abdullah Efendi. Evliyalar Ansiklopedisi

İlhanlı Mahallesindeki Dedelibağ Cami yakınında **Dedeli** türbesi bulunmaktadır. Eski mezarından küçük bir mermer taşı yeni kabrin hemen yakınındadır.

İl merkezine 13 km. mesafede bulunan *Aktaş* kasabasındaki Rum kilisesi 1842 tarihinde inşa edilmiştir.1950'lerde batısındaki narteks yıkılarak bugünkü son cemaat yeri yapılmıştır. Eserin camiye çevrildiği dönemde batısına bugünkü son cemaat yeri yapılarak kuzey batı köşesine minare inşa edilmiştir[89].

Konstantin ve Helena Kilisesi, Niğde'yi Kayseri'ye bağlayan kara ve demir yolunun kenarında, şehir merkezinin sekiz km. kuzeydoğusunda, Aktaş'a bağlı *Yeniköy*'de yer almaktadır[90]. Kilisenin IX. Yüzyılda yapılan (orta nefin kuzey duvarındaki) freskoları nispeten sağlam kalabilmiştir. Konstantin-Helena Kilisesi'nde, planlanan dört veya beş yıllık bir çalışma sonrasında, rölöve, restitüsyon ve restorasyon projeleri tamamlanmış; çok gerekli görülen yerlerinde restorasyon uygulamaları gerçekleştirilmiş, çevre düzenlemesi bitirilmiştir. M. S.

---

[89] Esra Yassıbaş. Niğde'de Ortodokslar. Yüksek Lisans Tezi. Niğde Üniversitesi. Niğde. 2010

[90] Sacit Pekak. Konstantin ve Helena (Andaval) Kilisesi. Pekak makalesinde şunları kaydeder. "Ocak 1977 tarihinde, bir gece yarısı dinamit kullanılarak yıkılmak istenmiş, patlama sonrasında, orta nefi örten tonoz, apsis yarı kubbesi ve güney nef destekleri, orta nefin güney duvarı çökmüştür. Yapı G.E.E.V.A.Y.K"nun 11.03.1977 tarihinde aldığı bir kararla tescil edilmiş ve "tamamiyle yok edilmeyip onarılmak suretiyle korunmasına" karar verilmiştir.

VI. Yüzyılda inşa edilen kilisenin Büyük Konstantinos'un annesi Helena'ya adanmış olduğu bilinmektedir[91].

İlyas Dede (1884-1947) il merkezine 38 km. mesafede bulunan *Bağlama* kasabasında doğmuş ve vefatında kasaba mezarlığına defnedilmiştir. Aldığı medrese eğitiminden sonra halkın Kur'an öğrenmesine yardımcı olmuş olduğu nakledilir.

Hagia Vasilos (Ballı) Kilisesi Niğde'nin sekiz km. kuzeyinde *Ballı* Köyünün doğusunda, Hasaköy ve Güllüce'ye giden yayla yolunun 1. kilometresinde yolun kuzeyinde yer alır. Güney batısında kısmen yıkılmış olan kare planlı bir çan kulesi bulunmakta, yolun güneyindeki

---

[91] Doğu Roma İmparatorluğu'nun kurucusu olarak bilinen I. Konstantin (272-337), imparatorluk sınırları içinde yaşayan Hristiyanlara din özgürlüğü tanıması ve tüm imparatorluğun pagan inanç sistemini bu tek tanrılı yeni dine geçirmeye başlamasıyla tanınır. Bu tavrı nedeniyle Ortodoks kiliseleri tarafından "azizlik" mertebesine yükseltilerek kutsanan I. Konstantin'in aslında, imparatorluğun dört bir yanında yayılan bu dine karşı durmanın yaratacağı gerginlikleri engellemek için bu yolu izlediği düşünülür. Dönemi boyunca hem Roma'nın çok tanrılı (politeist) inanç sistemine hem de yeni Hristiyan dinine saygı gösteren I. Konstantin, sikkelerinde Apollon gibi Roma tanrılarına yer vermekten hatta kimi zaman kendisini "Güneş Tanrı" şeklinde resmetmekten de kaçınmamıştır. Annesi Helena Ortodoks Kilisesi, Doğu Ortodoks Kiliseleri, Katolik Kilisesi yanında Anglikanlar tarafından dindarlığı ile ünlü bir azize olarak kabul edilir.

şapel ise köyün camii olarak kullanılmaktadır[92]. Ayrıca köyde kitabesi bulunmayan Rum okulun batı cephesi günümüzde de okul olarak kullanılmaktadır.

Merkez ilçeye 30 km. mesafede bulunan *Değirmenli* Kasabası sınırları içerisinde köy içi mezarlığında bulunan ve halk arasında "Hikmet Baba (Himmet Dede) Türbesi" diye bilinen yapı anıtsal bir yapıdır[93]. Köy içi mezarlığında bulunan yapının inşa kitabesi yoktur. Yapı, tek katlı, kare planlı türbeler grubundadır.

İl merkezine 48 km. mesafede bulunan *Dikilitaş* kasabasındaki kilise günümüzde halı dokuma atölyesi olarak kullanılmakta olup batı cephesinde saçak altındaki bir asker figürü ile dikkat çekmektedir. Kasabada ayrıca bir dönem tamirhane olarak kullanılan eski kilise bulunmaktadır.

İl merkezine beş km. mesafede bulunan *Fertek* kasabasında Ömer Ağa Vakfı tarafından 1673'te *Ömer Ağa Camii* inşa edilir[94]. Avlunun ortasında, yakın dönemlerde yapılmış şadırvan yer alırken, duvar kenarlarında çeşitli mezar taşlarına rastlanmıştır. Bu taşlardan avlunun hazire olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Son dönemlerde çok sayıda müdahale ile özgünlüğünü yitirmiş durumdaki cami tek kubbe ile örtülü olup kare planlıdır. Cami düzgün kesme taştan yapılmıştır.

---

92 Esra Yassıbaş. Niğde'de Ortodokslar. Yüksek Lisans Tezi. Niğde Üniversitesi. Niğde. 2010. Sh. 53

93 Kültür Envanteri. Sh. 102

94 Kültür Envanteri. Sh. 83

Fertek'te Cumhuriyet Mahallesi, Fatih Parkı içerisinde yer alan Fatih Çeşmesi, örneğine çok rastlanmayan bir plan özelliği sergiler[95]. Düzgün kesme ve kaba yonu taşlarla inşa edilen eser, doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Yapıdaki kaynak su, zeminden aşağıda tutulan dikdörtgen planlı geniş havuza akmaktadır. Bahçelievler Mah. Kemalettin Arıkan Sokağında yer alan Hacı Osman Efendi Çeşmesinin kitabesinde H.1215-M.1800-01 tarihi okunmaktadır. İmamlar Çeşmesinin kitabesi bulunmadığı için banisi ve inşa tarihi bilinmemektedir. Aile Göl Parkındaki Ortapınar Çeşmesi, bahçe içerisinde uzanan duvarın arasında kalmıştır.

Fertek Hamamının giriş açıklığının yukarısına yerleştirilmiş enine dikdörtgen biçimli mermer bir levhaya on dört satır olarak yazılmış Karamanlıca kitabesine göre 1852 yılında başlanan inşaat 1853 yılında tamamlanmıştır[96]. Planı bakımından asıl halini büyük ölçüde koruyan hamam, 1990 başlarına kadar işlevini yerine getirmiş ve muhtelif tarihlerde yapılmış onarımlara maruz kalmıştır. Kaba yonu taşlarla inşa edilmiş avlu duvarı, yapının batısında ve kuzeyinde külhan duvarları ile bitişir. Kitabesine göre banisi Turşucuoğlu Stilyanostur.

Fertek kasabasında Kara Maho oğlu Haci Nikola tarafından hayrat olarak yapılan ve 1835 tarihinde hizmete

---

[95] Mehmet Ekiz. Niğde İli ve İlçeleri Arkeolojik Yüzey Araştırması 2015 Raporu. T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı

[96] Mehmet Ekiz. Niğde'de Hristiyan Türklere Ait Olduğu Düşünülen Üç Hamam

açılan kilise, “Cebrail ve Mikail Melekleri Kilisesi” dir. (Archangelos Mihail –Gabriel) Yeni Camii olarak hizmet veren bu yapı kesme taştan yapılmış olup günümüzde halen sağlam bir şekilde Bizans - Osmanlı mimarisinin güzel bir örneği olarak varlığını sürdürmektedir. Bu eski kilisenin üç apsisinde bulunan dini içerikli freskler sanat tarihi açısından büyük bir öneme sahiptir. Bu fresklerde yanlışlıkla yapılan boya işlemleri sırasında büyük bir tahribat görmesine rağmen yine de inceleme yapmaya imkan vermektedir. Güneydeki mekanda yapılan incelemelerde kilisenin orijinal altarı tespit edilmiştir. Altarın üst bölümünü oluşturan tablanın oturduğu çıkıntı üzerinde tek satırlık bir kitabe yer almaktadır. Osmanlı İmparatorluğu döneminde kilise olarak yapılan bu eser 1924 mübadelesinden sonra 1925 yılında yayınlanan bir kararnameyle camiye tahvil edilmiştir.

Niğde'li müderris ve **Muhammed Ali** Mahlaslı halk şairi, 1866-7’de doğmuş, 1940’ta Fertek'te ölmüştür[97]. İbrahim Usta'nın oğludur. Niğde ve Kayseri medreselerinde okumuş, Fertek'te kurmuş olduğu medresede 37 yıl ders okutmuştur.

İçerisinde bulundurduğu yatırdan dolayı, il merkezine yedi km. mesafede bulunan köye *Güllüce* adı konulmuştur. XVII. Yüzyılda yaşadığı kabul edilen bu zata padişah IV. Murad’a gül götürdüğü için **Gül**

---

[97] Tuncay Altıngöller. Niğde İlinin Yetiştirdiği Tarihi Şahsiyetler. Yüksek Lisans Tezi. Niğde Üniversitesi. Niğde. 2007

Baba (Misali Baba) denmektedir[98]. Ordu sefer esnasında köy yakınlarında konaklar. Sadrazam yiyecek ihtiyacını karşılamak için Güllüce köyüne gider ve Gül Babayı ziyaret eder. Gül Baba kısıtlı malzemeyle askerlerin ve hayvanların ihtiyacını karşılar. Bunun üzerine padişah IV. Murad Gül Babayı ziyaret eder, kendisine hediyeler verir. Gül Baba da kış ortasında göğsünden taze beyaz bir gül çıkarıp padişaha sunar. Bu olaydan sonra köy Güllüce, Misali Baba da Gül Baba olarak anılır. Köyde Gülbaba isimli evliyayı her düğünden sonra ziyaret etmek bir gelenektir. Ayrıca her sene pilav günleri düzenlenir. Misali Baba'nın kabri üzerinde türbe yoktur. Kabrinin çevresinde dergahının kalıntıları ve biri kubbeli biri de düz damla örtülü iki türbe vardır. Talebelerine veya yakınlarına ait olan bu türbelerden başka yine kabri çevresinde başka veli kabirleri de vardır.

Yakınındaki kubbeli türbede talebeleri olduğu rivayet edilen ve çok kerametleri görülen iki veli kabri bulunur[99]. Aynı türbenin çilehane bölümünde bir kabir daha bulunmaktadır. Bu türbenin kapısının önünde birinin isminin Şeyh Ahmed olduğu rivayet edilen iki evliyanın kabri vardır. Bu kubbeli türbeyi Niğde'nin Adırmusun (Koyunlu) köyünden Halil Ağa adında bir kimsenin yaptırdığı nakledilir. Rivayete göre Halil Ağa, rüyasında bir zat görür. Bu zat; Güllüce köyünde bir kulübe içinde kabri olan velilerin üzerine türbe yaptır, der. Bunun

---

98 Niğde Evliyaları. Niğde Belediyesi
99 Misali Baba (Gül Baba). Evliyalar Ansiklopedisi

üzerine bu türbeyi yaptırır. Deli olan kimselerin bu türbede birkaç gece yatırılıp şifaya kavuştuğu çok görülmüştür. Bu sebeple halk arasında, “Uyuz olan ılıcaya, deli olan Güllüce'ye”, sözü meşhurdur. Üzeri düz damla örtülü türbede başka kabirler vardır. Bu kabirlerden biri beşik şeklindedir. Misali Baba'nın kabri üzerine defalarca türbe yapılmak istenmiş, ancak yapılan kısımların her sabah yıkıldığı görülmüştür. Bu zatın, üzerine türbe istemediği kanaatine varılarak bundan vazgeçilmiştir.

Misali’nin 60 sayfalık Feyzname-i Misali Gülbaba isimli bir divanı vardır. Bu yazma yapıtın kopyalama tarihi 1736’dır. Yapıtın sonunda, bu kitabın tarihi 960, yazmaktadır ki bu da 1561 yılına denk gelmektedir.

Güllüce Köyü’nde bulunan **Şeyh İbrahim Kümbeti**nin yapım tarihi bilinmemektedir. Koyunlu Halil Ağa tarafından onarılmıştır. Türbenin kitabesi günümüze gelemediği gibi kaynaklarda da bununla ilgili bir bilgi bulunmamaktadır. Yalnızca Hurufat defterlerinde Güllüce Köyü’nde Şeyh İbrahim Dergahı’ndan söz edilmektedir. Ancak bu dergah günümüze gelememiştir. Şeyh İbrahim Kümbeti kare planlı olup, kesme taştan yapılmış, üzeri de dıştan basık bir kubbe ile örtülmüştür. Yapının güney duvarına kare planlı ikinci bir yapı eklenmiştir. Kuzey yönünde yuvarlak kemerli bir kapısı bulunmaktadır. Türbe içerisinde herhangi bir bezemeye rastlanmamaktadır. Çal makalesinde, “Köy halkından Şeyh Mustafa'nın torunlarından olduğunu ifade eden sayın Ahmet Altınhocaoğlu da (78 yaşında) kümbette Şeyh İbrahim ve Şeyh Mustafa'nın yattığını, küçük mekanda ise ikisinden

birinin kızının gömülü olduğunu ifade etmiştir.", diye not düşer[100]. Köyde günümüze ulaşmayan bir Şeyh Abdullah Ağa Camii'nin varlığından haberdar oluruz.

Gümüşler kasabasındaki *Tekke Camii* 1780 tarihlidir[101]. 1963'te yenilenmiş olup eski camiye ait sadece iki satırlık kitabe bulunmaktadır. Kayaardı Bağlarında muhtemelen kiliseden dönüştürülmüş olan 1815 tarihli Gazi Osman Paşa Camii bulunmaktadır.

İl merkezine üç km. mesafede bulunan kilise *Hamamlı* (Kurdunus) köyünün güney batısında Manastır Tepe de denilen Kayardı Bağları girişinde bulunmaktadır[102]. XIX. Yüzyıla ait kilisenin Karamanlıca kitabesi mevcuttur. Narteks kısmında çok değişik ve farklı başlıklar vardır. Her bir başlık diğerinden farklı süslemeye sahip olup, birinde yer alan İon tarzda ve simetrik ele alınan ejder figürü ilginçtir. Bu ve diğer başlıklar zengin kompozisyon ihtiva eder. Köyde ayrıca aynı döneme ait bir Rum yapısı hamam bulunmaktadır.

İl merkezine 43 km. mesafede bulunan *Hasaköy*'deki (Sasima) kilise XIX. Yüzyıla ait olup dıştan çevreleyen bir taş duvar ile batı köşesinde bir çan kulesine sahiptir[103]. 1848 tarihli Karamanlıca kitabesinden

---

[100] Halit Çal. Niğde Güllüce Köyü Şeyh İbrahim Tekkesinin Kümbeti ve Türbesi

[101] Gümüşler kasabasında 1983 tarihinde Süleyman Özyaman'ın belediye başkanlığı döneminde Kızıldam Camii yol genişletme çalışmaları adı altında yıktırılır.

[102] Yassıbaş, agt. Sh. 62

[103] Yassıbaş, agt. Sh. 64-5-6

Ortodoks Türklere ait olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca kilisenin güneyindeki Rum okulu daha sonraki dönemlerde de okul olarak kullanılmıştır.

Eski adı Dermoson olan ve il merkezine 10 km. mesafede bulunan *Hançerli* köyündeki kilise 1832 tarihli olup camie dönüştürülmüştür[104]. Güneydeki pencerelerden birisi kapatılarak buraya mihrap, ayrıca sağa bir minber ve oda eklenmiştir. Solda yer alan 6 pencere kapatılmıştır. İçte sol üst kısımda kapatılmış bir kapı mevcuttur. Batıda narteksin üstünde üçgen alınlıklı üç küçük pencere vardır. Kilisenin batısında atriumu bulunmaktadır. Atriumun batısında ise camiye çevrildikten sonra yapıldığı düşünülen, oturakları sütun başlıkları olan abdest alma çeşmeleri sıralanmaktadır. Kilisenin güneyini kuşatan yüksek istinat duvarının içine yerleştirilen çeşme, yapının geneli gibi düzgün kesme taş ile yapılmıştır. Bütün yüzeyleri sade özelliklerde olan çeşmenin içteki kemerin hemen üzerinde Karamanlıca ve Rumca yazılmış 1832 tarihli beyaz mermer kitabesi bulunmaktadır. Kilise çeşmesinin hemen güneyinde yer alan çamaşırhane, büyük kısmında moloz taş, muhtelif bölümlerinde ise düzgün kesme taş kullanılarak inşa edilmiştir.

Köyün kuzey doğusunda yer alan manastır ise doğal bir su kaynağının bulunduğu yalçın bir kayalığın batı yüzüne kurulmuştur. Şapelin freskolar ile süslendiği

---

104 Mehmet Ekiz. Niğde İli ve İlçeleri Arkeolojik Yüzey Araştırması 2015 Raporu. T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı

günümüze ulaşabilen naos duvarlarındaki kalıntılardan anlaşılmaktadır. XIX. Yüzyılın başlarında Konya Metropoliti olan Kyrillos'un yazdıklarından Meryem Ana'ya adandığı anlaşılan manastırın Kapadokya bölgesindeki önemli dini merkezlerden birisi olduğu anlaşılmaktadır. 15 Ağustos tarihlerinde büyük panayırların düzenlendiği öğrenilen manastırın kutsal su kaynağından dolayı Kapadokya'nın her bölgesinden gayri müslimleri çeken bir yer olduğu çeşitli tarihi kaynaklarda geçmektedir.

İl merkezine sekiz km. mesafede bulunan *Kırkpınar* köyündeki tarihi caminin XIX. Yüzyıla ait olduğu kabul edilmektedir.

St. Georgios Kilisesi Niğde'nin 19 km. kuzeydoğusunda *Kiçiağaç* Köyünün Kilise Mahallesinde bulunmaktadır.

İl merkezine 36 km. mesafede bulunan *Konaklı* kasabasındaki Rum Kilisesi 1844 tarihlidir. Onarım yoktur. Pencereler kabaca örülüp kapatılmış, cami olarak kullanıldığından fresklerin üzerine badana yapılmış güneye mihrap eklenmiştir. Uzun yıllar patates deposu olarak kullanılan ve define avcıları tarafından birçok yeri kazılarak tahrip edilen kasabadaki Aziz Vlasios, diğer adı ile Misli Kilisesi'nde 2014 yılında restorasyon çalışmaları başlar[105]. Restorasyon sonrası "Kültür Merkezi" olarak işlev kazandırılması planlanmaktadır.

---

105 Aziz Vlas hakkında Evliyalar Şehri Sivas'ta söz edildi. Bkn. Sh. 2-3

Koyunlu kasabasındaki *Koyunlu Camii* 1899 tarihli olup dikdörtgen planlı kırma çatılı ve kesme taştan yapılmış bir camidir[106]. Aşağı Mahalledeki 1816 tarihli Yusuf Efendi (Aşağı Göleğan) Camii yapılan tamirlerle özgünlüğünü kaybetmiştir[107]. Aşağı Mahalledeki türbe tek katlı ve dikdörtgen planlıdır. Musuldan gelen Adil Dede Adil Musul adında 1668'de kendi köyünü kurar[108]. Kapadokya kültüründe Adil Musul zaman içinde Adırmusun'a dönüşür. 1831 yılına ait Osmanlı arşiv kayıtlarına göre 400 haneye ulaşır. Adil Dede ve yakınlarının kabirlerinin bulunduğu şimdiki türbe meydanı eskiden mezarlıktır. Köşkün olduğu bölge de mezarlıktı. Bu bölgedeki mezarlıklar 1944'te Aşağı Mezarlığa nakledilir. Türkiye Cumhuriyetinin ilk yıllarında kasaba olan yerleşim yeri 1926 yılında Koyunlu ismini alır.

İl merkezine üç km mesafede *Kumluca* (Aravan) köyünde (mahalle) Osmanlı Padişahı II. Mahmut döneminde ve onun fermanıyla yapılan Aravan Kilisesi, Konya Metropoliti Anthemios'un zamanında Gümüşhane'nin Hemera köyünden Lazaros torunu Gregor Kalfa tarafından yapılarak 2 Temmuz 1835 tarihinde tamamlanmıştır. Kesme taştan yapılan çok muntazam yapılı kagir bir yapıdır. Üzerinde ayrıca 9 satırlık Karamanlıca Alfabesi ile yazılmış bir kitabe

---

[106] Kültür Envanteri. Sh. 85

[107] Mehmet Ekiz. Niğde İli ve İlçeleri Arkeolojik Yüzey Araştırması 2015 Raporu. T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı

[108] http://www.koyunlulardernegi.com

mevcuttur. Kitabede adı geçen Osmanlı Padişahı Sultan II. Mahmut, 1827 yılındaki Yunan ayaklanması ve bu olayın İstanbul'daki Patrikhane tarafından desteklendiğinin öğrenilmesi üzerine İmparatorluğun Ortodoks reayasına büyük ilgi göstermiş ve onların kiliselerinin yapılmasına yardımcı olmuştur. Eser günümüzde cami olarak hizmet vermektedir.

İl merkezine 12 km. mesafede bulunan *Küçükköy*'deki kilisenin Aziz Nikolaos adına 1834'de yenilenmiş bir manastır kilisesi olduğu nakledilir. Yapı genel olarak sağlamdır. İç kısımda büyük tahribatlar görülmekle birlikte özgünlüğünü muhafaza eden eserde, duvarların büyük çoğunluğu fresklerle bezelidir[109].

İl merkezine 18 km. mesafede bulunan *Ovacık* Kasabasındaki *Ovacık Kilisesi* Doğu-batı ekseninde üç nefli olarak yapılmıştır. Narteksinin kemer kısımları kesme taş malzeme ile kapatılmıştır. Kilisenin yapım tarihi üzerindeki kitabesine göre 1771 yılıdır. Sonraki yıllarda kiliseye minare ve mihrap eklenmek sureti ile cami olarak kullanılmaya başlanmıştır. Camiye çevrilirken zemin iki metre kadar yükseltilmiştir. Kilisenin güneydoğusunda çan kulesi bulunmakta olup, sonradan minare ilave edilmiştir. Çatısı kiremitle kaplı olan kilisenin avlusuna Kuran kursu binası ve imam evi yapılmıştır.

Ovacık Kasabası sınırları içerisindeki mezarlığın, mezar taşları üzerindeki yazılardan XIX. Yüzyıla ait bir

---

[109] Mehmet Ekiz. Niğde İli ve İlçeleri Arkeolojik Yüzey Araştırması 2015 Raporu. T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı

kabristan olduğu anlaşılmaktadır. Mezar taşları yöredeki taşlarla yapılmış olup fazla özellikleri bulunmamaktadır. Bununla birlikte, bu taşların çoğu büyük oranda tahrip edilmiştir. Mezarlığın içerisinde bir de türbe bulunmaktadır. Türbenin üzerinde sonradan yazılmış bir kitabe vardır. Bu kitabede H.1209 - M.1793 tarihleri yazılıdır.

Mübadeleden önce Ovacıklıların, Uluağaç ve Kiçiağaç halkı gibi Rumca konuştuğu yerleşim yerinde bir okulun bulunduğu, evlerin haç biçiminde kapıları bulunduğu nakledilir.

İl merkezine sekiz km. mesafede bulunan *Taşlıca* köyünde Osmanlı dönemine ait bir cami ile bir kilise kalıntısı bulunmaktadır. 1960'lı yıllarda kilisenin yıkılmış, taşlarının da bölgedeki evlerin yapımında kullanılmış olduğu nakledilir.

İl merkezine 41 km. mesafede bulunan *Tırhan* köyündeki Eski Cami olarak kullanılmış olan Makrina Kilisesinin kitabesi bulunmamaktadır. 1912 yılında inşaına izin verilen Georgios Kilisesi ise, anlatıldığına göre, yapımı sırasında köyün Rum halkının göç etmesi nedeniyle yarım kalmış ve yeni gelen Müslüman Türk ahali tarafından bu bina 1977 yılında tamamlanarak camiye çevrilmiştir.

İl merkezine 22 km. mesafede bulunan *Uluağaç* köyündeki kilisenin 1944-45 yıllarında dönemin valisi tarafından yıktırılmış olduğu ve köy merkezindeki kalıntının bölgedeki en güzel yapı olduğu nakledilir.

İl merkezine 15 km. mesafede bulunan *Yaylayolu* köyünde mezarı bulunan **Bozdede**'nin Gülbaba'nın kardeşi olduğu ve şifa dağıtması için onun Yaylayolu'nda kalmasını istediği, kendisinin de Boztepe'ye gidip bereket ve bolluk için dua edeceğini söylediği rivayet edilir. İl merkezine beş km. mesafede bulunan *Yeşilburç* (Teney) köyündeki (günümüzde Niğde'nin bir mahallesi) 1805 tarihli kilisenin kapısı üzerinde Karamanlıca kitabe vardır. Köyde biri cami olarak kullanılan iki kilise bulunuyor. Yapının doğusunda bir çan kulesi bulunmaktadır[110].

[110] Eski bir Rum köyü olan Yeşilburç (Teney) köyünde mübadeleden önce ana dili Türkçe olan 320 Rum aile yaşıyormuş. Mübadelenin cilvelerinden olacak, Teney Rumlarının anadili Türkçe iken gelenlerin anadili Rumcadır.

Altunhisar Evliyaları

İlçenin eski ismi Anduğu[111] bir diğer ismi de "Ortaköy" dür. Halk arasında hala yaygın olarak bu isim kullanılır. Ortaköy isminin, Altunhisar'ın geçmişte vilayet merkezi olduğu dönemden kaldığı söylenir. Anduğu Selçuklulardan sonra Niğde ile birlikte Karamanoğulları idaresine geçer. Karamanoğlu İbrahim Bey hükümdarlığında memleketi oğulları ve akrabaları arasında bölüştürürken Anduğu'yu İsmail Bey'e verir. İlçe merkezinde Karamanoğlu Yakup Bey'e ait bir cami ve bu caminin yanı başında halen halkın hizmetinde bulunan bir çeşme bulunmaktadır. Önce Yıldırım Beyazıd, ikinci defa da Fatih Sultan Mehmed zamanında Osmanlılara geçmiş olan Altunhisar'a bu tarihlerde "Ortaköy" denilmektedir. Yakın zamana kadar kaza olan Ortaköy'ün adının tekrar Anduğu olduğu görülür. 1910 yılında belediye teşkilatına kavuşan Altunhisar 1928 yılında nahiye olur. 1956 yılında Ortaköy isminin güneydeki verimli Altundaş Ovası'ndan dolayı Altunhisar olarak değiştiğini görürüz. Belde 1991 yılında ilçe statüsüne kavuşur. İlçeye bağlı altı kasaba (Keçikalesi, Karakapı, Yeşilyurt, Çömlekçi, Yakacık, .Ulukışla) ve iki köy (Akçaören, Uluören) bulunmaktadır.

[111] Cemil Şahingöz. Altunhisar İlçesi (Niğde) Beşeri Coğrafyası. Yüksek Lisans Tezi. Niğde Üni. Niğde. 2007

Çömlekçi beldesinin Gırnavuz mevkiinde tüf kayaya oyularak yapılmış kaya mezarları ile bunların 100 m. batısında bir kilise kalıntısı, beldenin kuzey batısında Opsal deresi kıyısındaki kale kalıntısı tarihi yapılar arasında yer alır.

Altunhisar ilçesinde **Bayram Gazi** külliyesi namazgah, türbe ve camiden oluşmaktadır. 1872/73 yılında yapılan caminin arkasındaki namazgahta, eskiden köylerden gelen misafirlerle birlikte bayram namazı kılındığı nakledilmektedir.

İlçe merkezinde bulunan Karaman Camiinin Karamanoğlu Mehmet Bey zamanında yapıldığı bilinmektedir. 1970 yılında restore edilmiş olup tek şerefeli bir minaresi vardır.

1861 yılında yapılan Tümsek Camii Niğde-Aksaray yol güzergahı üzerinde bulunmaktadır. Caminin tek şerefeli bir minaresi de vardır. Ayrıca, Kurşunlu Camii dikkati çeken yapılar arasında yer alır.

Yakacık kasabasında Ağa (Merkez) Camii, Yeşilyurt kasabasında Kale Camii, Köşk Camii ve **Şeyh İlyas** Türbesi, Uluören köyünde türbe bulunmaktadır.

1928 yılında adı Asmaz olan köy, 1960 yılında Yukarı Asmaz olarak anılmaktadır. Köy, 1963 yılında belediye statüsü alarak beldeye dönüşür. 2008 yılında ise belediye statüsü sona erer. Yeşilyurt mezarlığında halk arasında Selçuklu türbesi diye anılan türbenin kime ait olduğu bilinmemektedir.

Yeşilyurt sınırları içerisinde yer alan Sivri Kilise dıştan yarıya kadar toprağa gömülmüştür. Oldukça

bakımsız şekilde kaderine terk edilmiş olan yapı, bugün konutlar arasına hapsedilmiş durumdadır. Kaba yonu taşlarla inşa edilmiş kilise, dıştan doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen bir plana sahiptir. Bir dönem camii olarak kullanılan yapı halen korumasız ve bakımsız durumdadır.

İnşa tarihi tam olarak bilinmeyen bu Rum Kilisesi Altunhisar ilçesinin güneyinde bulunan bahçelerin arasında, ilçenin yaklaşık 2-3 km. güneyinde tarım arazisi olarak kullanılan bir alanda bulunmaktadır. Devşirme malzeme kullanılarak inşa edilmiş olan yapının iç kemer kısımlarında ve üst örtüsünde yer yer yıkılmalar ve çatlaklar olduğu görülmektedir. Sonraki yıllarda han olarak kullanılmış olan Sivri Kilise Sıra Çakıl Han olarak da isimlendirilmektedir[112].

Tarihi köprü Sivri Kiliseye oldukça yakın bir yerde bulunmaktadır. Altunhisar Çayı üzerinde bulunan Han Köprüsü üç kemerli, kemer içleri kesme taşlı, kemer ayakları blok bazalt taştan yapılmıştır. Köprü hali hazırda oldukça yıpranmış vaziyettedir.

Şeyh Güzel Rahmetullah Aleyh türbesi Altunhisar'ın güneyindeki bahçelerin arasındadır[113]. Türbe özellikle Cuma günleri ziyaretçi akınına

---

[112] Yassıbaş, agt. Sh. 52

[113] Mahmut Özer. Niğde İli Altunhisar İlçesi'nin Sosyo-Kültürel Ve Ekonomik Yapısı. Yüksek Lisans Tezi. Niğde Üni., Niğde. 2007

uğramaktadır. Zaman zaman türbenin bahçesinde hayırseverler tarafından yemek dağıtılır.

Güllü Dede mezarı ilçenin güneyindeki bahçelerin arasındadır. Altunhisar belediyesi özellikle yaz aylarında bu ziyaret yerlerinin çevre düzenlemesine özen göstermektedir.

Ulukışla Kasabası'nın Aksaray'dan gelen iki Yörük ailesinden çoğaldığı söylenmektedir. Ulukışla Kasabasının bir kışla olduğu, ayrıca coğrafi yapısının dağlık ve yüksek olmasından dolayı "Ulu Kışla" olarak anıldığı ve tarihi belgelerde yer aldığı bilinmektedir. Bu ismi destekleyici bir diğer bilgi ise, kasabanın Aksaray sınırında bulunan Han'da yakacak bulamadıkları için, soğuktan donarak şehit olan bir tabur askerin mezarının olmasıdır. Kasaba yerleşim yeri heyelan bölgesinde yer aldığı için daha güvenli bir alana taşınmıştır. İlçe merkezine 13 km. mesafede bulunan Ulukışla kasabasında her yıl Haziran ayının ilk haftasında Hasandağı Yayla Şenlikleri yapılır. Kasabada 1818 tarihli Seyyid Ali Ağa külliyesi, cami, mektep ve çeşmeden oluşmaktadır. 1922 tarihinde inşa edilmiş olan ve 1963'te tamamen yenilenen Şafak Camii kare planlı kesme taştan inşa edilmiş olup üzeri düz beton damlıdır. Ayrıca 1892 tarihli Ak Cami, Yeşil Cami tescilli birer kültür varlığı olarak görülmektedir.

Muhtaci Baba’nın asıl adı Hasan’dır[114]. Şiirlerinde “Muhtacı” mahlasını kullanmıştır. *Ulukışla* Kasabasında doğmuş ancak doğum ve ölüm tarihleri tespit edilememiştir.

Bütün ömrünü bu çevrede geçiren ozan, Borlu Kemali’nin babasıdır. Her şair gibi yokluk ve sıkıntılı bir yaşam sürdüğü şiirlerinden anlaşılmaktadır. Ulukışla Kasabası’nda hala şiirleri ezbere okunmakta, Muhtacı Baba olarak anılmaktadır. Şiirlerinin hemen hemen genelinde manevi hayat, Allah sevgisi, din aşkı gibi konular hakimdir.

Kemali Baba (1860-1926) Ulukışla kasabasında dünyaya gelir. Asıl adı Mustafa’dır. Babası Hasan Efendi, Muhtaci mahlasıyla şiirler yazan bir halk ozanıdır. Muhtaci ile Kemali Baba’nın şiirlerinden bazıları birbirine karıştırılmış, kime ait olduğu bazen ayırt edilemez olmuştur. Kemali Baba’nın, küçük yaşta babasını kaybetmesi bütün yaşamının yoksulluk içinde geçmesine sebep olmuş, bu durum şiirlerine de yansımıştır.

Taze tıfıl iken düştün peşime
Dünyayı başıma dar ettin felek

Babasının ölümünden sonra Mustafa, kardeşleri Mahmut, Ahmet ve Nasuh’la birlikte çiftçilik yaparak geçimini sağlamaya başlar. Kardeşlerin en küçüğü olarak

---

114 Cemil Şahingöz. Altunhisar İlçesi (Niğde) Beşeri Coğrafyası. Yüksek Lisans Tezi. Niğde Üni. Niğde. 2007

onun görevi hayvan otlatmaktır. Bir gün yine hayvan otlatırken kuru bir derede uyur. Düşünde pirlerin yanına geldiğini görür. Önce biraz korkarsa da, pirlerin hoş tavırlarına çabuk alışır. Aksakallı pirler, Mustafa'yı da aralarına alarak bir süre zikrederler. Bu sırada Mustafa çok susadığını duyumsar. Pirlerden biri elinde dolu bir badeyi tam içirecekken ağabeyinin seslenmesi ile uyanır. Bu arada birkaç damla dilini ıslatmış, bir kısmı da çenesinden aşağı doğru dökülmüştür. Ağzındaki ve çenesindeki ıslaklığı uyandıktan sonra da duyumsayınca, durumu ağabeyine anlatmaya başlar. Ağabeyi hemen sözünü kesip bunu kimseye anlatmamasını söylese de, olan olmuştur. Bu sebeple uzun bir süre dili çözülmemiş, ancak yetişkin bir insan olduktan sonra şiirlerini söylemeye başlamıştır.

Şiir söyleyeceği zaman sakalını ağzına aldığı nakledilir. Erenler elinden dolu badeyi içmesiyle ilgili bir başka söylenti de şöyle anlatılır. Kemali Babanın beş altı yıl süren tarikat yıllarının sonunda bir gün evinde yattığı sırada dışardan birisinin kendisini adıyla çağırdığını duyar. Gecenin karanlığında dışarı çıkıp sese doğru yaklaşınca çağıranların üç pir olduğunu görür. Pirler, Mustafa'yı da aralarına alıp konuşmaya başlarlar. Birincisi; "Göçürelim.", ikincisi; "İçirelim.", üçüncüsü de; "İçirmeyelim." der. "İçirmeyelim." diyen pir, Mustafa'nın yine başkalarına anlatacağını ileri sürer. Pirler bir süre tartıştıktan sonra birisi ceketinin cebinden çıkardığı bir şişeyi Mustafa'nın ağzına tutar. Mustafa daha bir iki yudum içer içmez "İçirmeyelim." diyen pir dirseğiyle

müsüverir. Mustafa bu kez başına gelenleri kimseye söylemez, dili çözülür ve şiir söylemeye başlar.

Erenler elinden sundular meyi
Galdı damağımda dadı pek eyi

35 yaşına kadar doğduğu yer Ulukışla'da yaşadıktan sonra Bor'a gidip Şeyh Kuddusi'nin üç oğlundan biri olan ve yerine geçen Şeyh Ali Efendi'nin (v.1938) tekkesine devam etmeye başlar. Burada geçen beş yıllık süre içinde ahlak olgunluğuna erişip kendini aşar ve "yaratandan dolayı yaratılmışı seven" bir insan olur. Hadiste ifade edilen "büyük savaş"ı kazanmaya çalışır. Ancak bir köşeye çekilmiş, dünya ile ilgisini kesmiş, hayattan kopuk bir Kemali Babadan söz etmek doğru olmaz. Zaten şeyhi de daha önce mensup olduğu Nakşi tarikatını,

"Ya Rab, Şeyh Abdulkadir kulun küsmez.
Hezar günah işleseler muhabbetten geçmez."

Diyerek terk etmiş ve Abdulkadir Geylani'nin kurduğu Kadiri tarikatını seçmiştir. Bu tarikatın ilk halkası Hz. Ali'ye dayanmakta ve "nefsin ıslahı"nı temel almaktadır.

Kemali adıyla birlikte söylenen "Baba" sözü, tarikatla olan ilgisi ve halkın sevgisi sebebiyledir.

Kemali Baba'nın "Kemali" mahlasını almasının öyküsü de şöyle anlatılır. Kendisi de tanınmış bir ozan olan Altunhisarlı Tahiri (1812-1882) Mustafa'nın şiir söylediğini duyup ozan Hafız'la birlikte yanına çağırır. Niyeti, ikisini sınava çekip kimin daha olgun olduğunu anlamaktır. Onlara bir kutu göstererek içinde ne olduğunu

sorar. Hafız kutuyu şöyle bir evirip çevirdikten sonra misk-i amber olduğunu söyleyerek geri verir. Mustafa ise soruyu şu dörtlükle yanıtlar:

Misk-i amber kokusunu hırkadan yoklamazam
Yaban dağda biten laleyi versen isdemem
Ben cemal aşığıyım, başga şeye bakmazam
Der Kemali cennet-i alayı versen isdemem

Bunun üzerine Tahir Efendi, Kemali Baba'nın, cemal aşığı ve Tanrı'dan başka bir şeyi gözü görmeyen bir insan olduğunu anlayıp sırtını sıvazlar ve "Sen artık kemale ermişsin, bundan sonra adın Kemali olsun.", der. Kemali Baba, Bor'da kaldığı süre içinde Arap harfleriyle okumayı öğrense de yazmayı öğrenemez. Kaynakların çoğunda söz birliği etmiş gibi okuma yazma bilmediği belirtiliyorsa da şiirlerindeki derinlik, onun hadis, Kuran ve tefsir okuduğunu göstermektedir. Yazmayı öğrenmemiş olması muhtemeldir. Çünkü şiirlerini köyde okuma yazma bilen kişilere yazdırdığı bilinmektedir. Bu şekilde doğan cönkler zamanla kaybolup gitmiştir. 1960'lı yıllarda köy halkından Raşit Arıkan gibi söz sanatına ilgi duyan kişiler tarafından okul defterlerine yazılarak saklanmaya çalışılır. Bugün elimizde bulunan şiirlerin ana kaynağı bunlardır. Kemali Baba'nın şiirlerini 64 sayfalık bir kitap halinde 1975 yılında Borlu Kemali Baba adıyla yayınlayan Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğünden emekli Nail Tan; bu defa Kemali Babanın 80. ölüm yıldönümünde yeniden ve daha da geliştirerek (168 sayfa) Altunhisarlı Aşık Kemali Baba adıyla yeniden yayınlar. Halk şairlerimiz genellikle ya

ladini ya da dini şiirler yazmışlardır. Kemali Baba ise her iki türde de şiir yazmakla diğerlerinden ayrılmaktadır. Dini şiirleri tipik Tekke Edebiyatı türündendir. Bunlardan bazıları çok yetkin, sağlam, ölçülü ve anlamlıdır. Din dışı şiirlerinde Karacaoğlan'ın dini şiirlerinde ise Yunus Emre'nin etkisi görülür.

Ulukışlalı Aşık Kemali hakkında Nail Tan'ın vermiş olduğu bilgilerden hareketle adı geçen aşık, otuz beş yaşında başlayıp altı sene süren medrese eğitiminin ardından pir elinden bade içerek şiir söylemeye başlamış ve bu da 1902 gibi bir tarihe denk düşmektedir[115]. Aşığın hızlı yazma kabiliyeti olmadığı için ilk zamanlarında şiirlerini yakınlarına ve özellikle Mızmız Şükrü adında bir şahısa yazdırmıştır. Fakat bu kişiler aşığın kendilerine verdiği yazma ücretini az buldukları için ellerindeki şiir defterlerinin büyük kısmını yakmışlardır. Geriye kalan şiirlerinin de yaşadığı sel felaketinde yok olması sonucu aşıklığının son dönemlerinde yazdırdığı manzumeleri günümüze ulaşmıştır. Ulukışlalı Aşık Kemali'nin daha sonraki yıllarda söylediği 92 şiirini ise Raşit Arıkan bir deftere kaydetmiştir. Ali Kılınçsoy, İsmail Tarhan, İsmail Özmel ve Raşit Arıkan'ın Ulukışlalı Aşık Kemali üzerine yaptıkları çalışmalarda yer alan şiirleri toplayarak 83 tanesini Nail Tan yayımlamıştır. Kitabına almadığı şiirlerinde tekrar eden mısralarını çalışmasının sonunda vermiştir. Ayrıca Ulukışlalı Aşık Kemali sayı bakımından

115 Sagıp Atlı. XIX. Yüzyılda Yaşamış Bektaşi Bir Aşık; Kastamonulu Aşık Kemali Ve Yayınlanmamış Şiirleri

az olan aruzla söylediği şiirlerinde sadece “divan” ve “semai” tarzını kullanmıştır.

1233 tarihli Seyitali Ağa Camii ilçenin Ulukışla kasabasında moloz taş kullanılarak inşa edilir.

Bor Evliyaları

Büyüklüğü ve konumu itibariyle bir derbent özelliği gösteren kalesi ve içerisinde bir şeyhe atfedilen camisi ile Bor, XII. Yüzyıldan sonra Anadolu Selçuklu döneminde kale yerleşmesi olarak ortaya çıkar[116].

Şehrin kuruluşu yüksek ve çevreye hakim bir yer olan Kale Mahallesi'yle başlar. Bu mahalleye Şeyh İlyas Mahallesi de denir. Şeyh İlyas ismi XVII. Yüzyıldan itibaren kullanılmaya başlanmış olup daha önce Gözlü Şeyh olarak anılmaktadır. Mahallede yer alan Şeyh İlyas Camii, eskiden Gözlüzade ismini taşımaktadır. Yanında bir mezarlık bulunmaktadır. Evliya Çelebi eserinde, eski bir kalenin surları içerisinde elli kadar ev bulunduğunu, bir kapı ile dışarı açılan mahallenin mevcudiyetini anlatır[117]. Ancak kale surlarından günümüze hiçbir iz kalmamıştır. *Hurufat Defterleri* kayıtlarında bu mahallede Şeyh İlyas Camii, Hacı Hızır Camii İlyas Zaviyesi, Hacı Hızır Mescidi, Şaban Ağa Mescidi, Şeyh Kebir Camii, Hacı Cafer Mescidi, Gözlü Oğlu Camii Medresesi ve Hacı Mahmud Mescidi'ne ait bilgilere rastlanır.

Cami-i Atik Mahallesi Günümüzde Selçuk Mahallesi olarak bilinmekte olup Mahkeme, Çukur, Saray, Hacı Muhsin Mahalleleri ile çevrilmiştir. *Hurufat Defterleri* kayıtlarında bu mahallede Sultan Alaeddin Camii**,** Hacı İbrahim Camii, Elvan Mescidi, İsa Ağa Camii adlı ibadethaneler yer almaktadır.

---

[116] Emin Toroğlu. Bor Şehri'nin Kuruluş Ve Gelişmesi
[117] Evliya Çelebi. Seyahatname III. Cilt. Sh. 251

Çul dokuyucuların oturduğu Cüllah Mahallesinde Hacı Mehmed Mescidi, Cüllah Mahallesi Camii, Oğuz Mescidi, Hacı Süleyman Camii, Cüllah Mahallesi Mescidi bulunmaktadır.

Hacı Mahmud, Bor'da ismiyle anılan mahalleyi kuran meşhur bir kişidir. Türbesinin nerede olduğu bilinmemektedir. Hacı Mahmud'un oğlu Hacı Muhsin, Sarı Camii 1398 tarihinde inşa ettirdiğine göre, günümüzden 600-650 yıl önce yaşamış olduğu tahmin edilebilir. Hacı Mahmud Mahallesi'ne Çayırlı Camii olarak bilinen mescidi Hacı Mahmud yaptırmıştır. O sadece mescit yaptırmakla kalmamış, mahallesini şenlendirmek için Avkın suyunu İlaldı değirmeni altından, Armutlu Bağ sokağı denilen eski Niğde yolu ortasından bir kanal açıp, üstünü kapatarak, halkın hizmetine sunmuştur. Armutlu Mahallesi'nde Hacı Veli Camii önünde halkın kolayca su alabilmesi için bir de havuz yaptırmıştır. Havuzdan çıkan su Çayırlı Camii önündeki çeşmeye, künk döşenmek suretiyle Eski Hamam'a, daha sonra devamla Paşa Camii kuzey ve batı duvarında on adet çeşmeye, diğer taraftan Karaca Mahallesi'ne hatta daha sonra Yeni Hamam'a da verilmiştir. Eski Mezarlık ve Armudlu Bağı denilen mevki de bu mahallede yer almaktadır. Kayıtlardan Hacı Mahmud Mahallesi'nin Bor'un en büyük mahallesi olduğu anlaşılıyor.

Sofyan Mahallesi XVII. Yüzyıl ortalarından itibaren Yağlıca ismi ile de anılmaya başlar. Vaktiyle bu mahallede Abdullatif Camii yanında Ferit Efendi'ye ait tekke bulunmaktaydı. Abdullatif Camii sağlam bir yapı

olup kemerler üzerine inşa edilmiştir. Tekkenin minarenin yanında olması gerekir. Resmi kayıtlarda Abdullatif Camii şeklinde yazılı ise de, Şeyh Ferit Efendi veya Yağlıca Camii diye de anılmaktadır.

Yerleşmenin kale surları dışına taşması İlhanlı valisi olarak yöreyi yönetimi elinde bulunduran Eretnaoğlu Mehmed Bey (v. 1366) döneminde olur. Yerleşmede kale dışında belirlenmiş en eski tarihi eser olan Mevlevihane, bu dönemde inşa edilmiştir.

XVI. Yüzyılda 12'si Müslüman, biri Hıristiyan 13 mahalleden oluşan Bor şehrinde bir han, bir bedesten ve 74 dükkan vardı[118]. Şehirdeki baruthanede Akşehir, Koçhisar, Develi, Kayseri, Şarkışla, Cırlavık, Kemerhisar gibi yerlerde çıkarılarak Bor'a sevk edilen güherçileden yılda 100 ton kadar barut üretilmekteydi.

Karamanoğulları hakimiyetinden itibaren büyük bir mimari gelişim gösteren Bor'da, biri Karamanoğulları, diğeri Osmanlı eseri olmak üzere iki adet büyük hamam inşa edilmiştir[119]. Eski Hamam (İbrahim Bey Hamamı) adlı bina 1460 yılı veya daha öncesine, Yeni Hamam (Sokullu Mehmed Paşa Hamamı), 1575-80 yıllarına aittir. Sokullu Mehmed Paşa'nın 1574 yılına ait vakfiyesinde zikredilmeyen binanın inşasına daha sonra başlandığını ve Sokullu Mehmet Paşa'nın ölümü (1579) üzerine,

---

118 Sadık Müfit Bilge. Karaman Eyâleti'nin Tarihî Coğrafyası Ve İdarî Taksimatı (XV.-XVIII. Yüzyıllar)

119 Mesut Dündar. Niğde/Bor Hamamları

hazinedarlığı hizmetinde bulunan azatlı kölesi Tavaşi Hasan Ağa tarafından tamamlandığı düşünülmektedir.

Bor ilçesi *Çukurkuyu* kasabasında bulunan Yerhan, 20 m. boyunda, 4-5 m. eninde kesme taştan yapılmış dikdörtgen planlı, girişi orta kısımdan olan bir handır. Anadolu Selçuklu-Osmanlı dönemine ait olduğu sanılmaktadır. Köyde ayrıca Hicri 1310 tarihli Büyük Cami (Hamzalı) ve haziresi, H. 1307 tarihli Bekdik Camii bulunmaktadır.

Bor'da bugün iki kilise mevcuttur. Ermeni kilisesi ve üzerindeki Cığızlar Evi, Niğde İli Bor İlçesi'nin merkezinde, daha önce Ermeni Mahallesi olarak bilinen Orta (Vusta) Mahallesinde bulunmaktadır[120]. Zemin kattaki kilise ilk yapım evresini oluştururken; ara kat ve birinci kattaki sivil mimari, konut ikinci yapım evresi olarak düşünülmüştür. Kilisenin herhangi bir inşa ya da onarım kitabesi mevcut değildir. Kilisenin üzerinde yer alan konak bütün mimari özellikleri ile neoklasik üslupta yapılmış; iki mimari kültürü özenli bir işçilik ve hoşgörü ile bir araya getirmeyi başaran, yalın ve abidevi mimarisi ile Bor'da dikkat çeken bir yapıdır. Tescil fişinden kilisenin, XIX. Yüzyıl sonunda inşa edildiği anlaşılmaktadır. Yapının ikinci inşa evresi kilisenin yöredeki özel mülkiyete geçmesiyle kilisenin çatısının kaldırılarak üzerine 1930 tarihinde tek katlı konağın yapılması ile oluşmuştur.

---

[120] Aslı Sağıroğlu Arslan. Niğde Bor Ermeni Kilisesi ve Cığızlar Konağı

Bir dönem sinema olarak kullanılmış olan Bor'daki Rum kilisesinin kitabesi Karamanlıca olup günümüzde nefler dükkanlar ile bölünmüştür[121]. Kilisenin ana giriş kapısı kapatılmış narteksler bölünerek dükkana çevrilmiştir.

1690 – 1829 tarihleri arasındaki dönemi ele alan Hurufat Defterlerine göre Bor Merkezinde 30 mahalle, 17 muallimhane, yedi medrese, üç tekke, dört zaviye, iki türbe, altı bağımsız vakıf, iki han, bir hamam, 43 cami, 65 mescit, iki musalla ve bir mahkeme tespit edilmiştir.

Sofyan Mahallesi'nde Molla Saka Medresesi, Şeyh İlyas Mahallesi'nde Gözlüoğlu Camii Medresesi, Sarı Ali Mahallesi'nde Ömer Paşa Medresesi, Ahmed Paşa Medresesi, Hacı Mahmud Medresesi, Cedid Medrese, Hızır İlyas Medresesi, Ali Dede Tekkesi, Mustafa Emen Tekkesi, Debbağhane Tekkesi, İlyas Zaviyesi, Hacı Mahmud Zaviyesi, Ahi Mahmud Zaviyesi, Aklıye Hatun Zaviyesi bulunmaktadır[122].

Evliya Çelebi Hacı Mahmud Mahallesi'nde tek minareli Çayırlı Camii dahilinde Esad Efendi Tekkesi'nin bulunduğunu bildirir[123]. Ali Dede Tekkesi Yenice Mahallesi'nde, Debbağhane Mahallesi'nde Mustafa Emen Tekkesi, Debbağhane Mahallesi'nde içinde bir de mescit olan Debbağhane Tekkesi bulunmakta idi. Evliya Çelebi'ye göre XVII. Yüzyılın ortalarında Bor'da mevcut

---

121 Yassıbaş, agt. Sh. 56-57

122 Ahmet Öge. Hurufat Defterlerinde Niğde-Bor. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üni. Konya. 2010

123 Evliya Çelebi. Seyahatname III. Cilt. Sh. 253

olan on tekke arasında ikisi de kale içinde yer alan Gözlü Sultan Tekkesi ile Kesbi Mustafa Efendi Tekkesi en büyük tekkelerdir[124]. Eski mezarlıkta bulunan Sarı Saltık Tekkesi ise bir Bektaşi tekkesidir. Bunların dışında 1656 yılına ait bir sicil kaydında varlığı 1500'lü yıllara kadar gidebilen Şeyh İlyas Tekkesi ile yine Vasati Mahallesinde yer alan ancak ismi geçmeyen bir tekkenin varlığından haberdar oluruz.

Araştırmalar yaklaşık 40 kadar cami ve mescidin yapılmış olduğunu, bunlardan sadece 17'sinin günümüze ulaşabildiğini ve bu yapıların birçoğunun da onarımlar neticesinde asli özelliklerini kaybetmiş olduğunu göstermektedir[125]. 1400 tarihli Sarı Cami, 1408 tarihli Recep Ağa Camii (1962'de), Çukur Mahalle Mescidi ve Selçuk Hatun Mescidi tamamen yıkılarak yerine yenileri yapılmıştır. Çeşitli kayıtlarda adı geçen ve genelde XV-XVI. yüzyıllara ait oldukları anlaşılan birçok yapı ise günümüze ulaşamamıştır.

Varlığını koruyabilenlerden Alaeddin Camii, Paşa Camii, Kale Camii mimari bakımdan ön plana çıkarlar. Şehrin simgesi durumundaki Kale Camii tek kubbeli ve kübik gövdeli camilerin Bor'daki tek örneğidir. Diğerleri, Alaeddin Camii'nde olduğu gibi boyuna veya Paşa Camii'ndeki gibi enine dikdörtgen planlıdırlar.

---

[124] Niğde Bor'da Türk Mimari Eserleri. Mesut Dündar. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üni., Ankara. 2001

[125] Mesut Dündar. Bor Camileri

Şehrin en büyük camii olan Alaeddin Camii, kuzey cephesindeki cümle kapısı üzerinde yer alan kitabeye göre Karamanoğlu Nasüriddin Mehmet Bey'in hükümdarlığı zamanında Hacı Hoca tarafından 1410 yılında yaptırılmıştır. Batı kapısı üzerindeki kitabe ve vakıf kayıtlarından 1834-35 yılında bir onarım gördüğü anlaşılan cami sonraki yıllarda geçirdiği restorasyonlar neticesinde özgünlüğünü kaybetmiştir.

Bor şehirleşme sürecini büyük oranda Osmanlı döneminde yaşar. 1573 tarihinde Sokullu Mehmet Paşa Bor'da kendi ismiyle anılan bir cami, bir bedesten ve hamam inşa ettirir. Bu imar faaliyetlerinin yerleşmede büyük bir gelişmeye neden olduğunu 1584 tarihli tahrir defterinden çıkarılan nüfus tahmininde görmek mümkündür. Osmanlı döneminde Bor'a; Belkız Mescidi (1504), Oylu Mahallesi Mescidi (1617), Kör İsmail Camii (1708), İlaldı Camii (1751), Saray Mahallesi Mescidi, Abdullatif (Sufiyan) Mescidi, Kahvecioğlu Mescidi ile Hacı Osman Çeşmesi (1504), Çayırlı Çeşmesi (1626), Külhan Çeşmesi (1665), Künkbaşı Çeşmesi (1835) gibi çok sayıda eser inşa edilir. Şehrin gelişmesinde 1637 tarihinde kurulan ve 1675 tarihindeki bir yangın sonucu kapanan barut fabrikasının da önemli bir yeri vardır. 1870 tarihinde Bor'da 30'un üzerinde cami ve mescit, 15 medrese, bir kilise, 21 sıbyan mektebi, dört hamam ve bedestendekiler de dahil olarak 750 dükkan, üç han ve 15 kahvehane, bir bezirhane ve bir tabakhane bulunmaktadır. 1906 yılı salnamesine göre Bor'da, 8137 nüfus barınmakta ve yerleşmede hükümet konağı, rüştiye mektebi, 11 sıbyan

mektebi, üç kütüphane, 6 medrese, üç tekke, çok sayıda cami ve mescit, iki kilise, 700 dükkan, 30 mağaza, 12 kahvehane, 8 han, bir bedesten, bir mezbahane, iki hafafhane, iki yağhane, üç kiremithane, dört hamam, 10 fırın, 50 tabakhane, 2187 hane ve büyük kısmı Bor'da olmak üzere tüm kazada 60 değirmen ile 3000 halı ve dokuma tezgahı bulunmaktadır. İçinden akan Niğde çayı ve şehrin muhtelif yerlerindeki 50 kadar çeşmesi nedeniyle suyu bol olduğu ifade edilmiş ise de, içme suları kaliteden yoksun olduğundan 1880 yılında Melendiz Dağı yamacındaki kaynaklardan su getirilerek, bir şadırvan ve altı çeşmeden yerleşmeye içme suyu verilmiştir.

1916 yılında, Niğde Çayı kenarında bol su ve ağaca sahip güzel bir kasaba olarak tasvir edilen şehirde meskenlerin inşa tarzı, ahalinin hıfzısıhhaya dikkat etmemesi ve içme suyu mecralarının kirlenmesi sebebiyle humma, tifo, kolera hastalığı yaygın olarak görülmektedir. Şehirde sokaklar düzensiz olduğu gibi, yerleşmenin birçok yerinden ve çarşının bazı kesimlerinden açıkta akan su mecraları harap ve düzensizlik içindedir.

Yerleşmede içme ve kullanma suyu problemi yeterince çözülmemiş olduğundan çok sayıda kuyu bulunmaktadır. Hastanenin bulunmadığı Bor'da, iki tabip ve bir eczanenin varlığı bildirilmiştir. İkamet konutları dışında yerleşme siluetinde belirgin olarak dini yapılar dikkat çekmekte olup, şehirde çok sayıda cami ve mescit, beş zaviye, iki ziyaretgah, Rum ve Ermenilere ait iki kilise bulunmaktadır.

1920'lerde yerleşmenin çeşitli yerlerinde çok sayıda mezarlık bulunmaktadır. Yerleşmenin üzerinde yer aldığı yamaçların bitiminde hemen bahçe ve çayırlıklar başladığından, içinden akan derenin fazla suları yağışlı dönemlerde şehrin hemen kenarında bataklıklar meydana getirmektedir.

Cumhuriyetin ilanından sonra şehir, dönüşüm içerisine girer. İlk göze çarpan, ihtiyaç duyulan yeni hizmet binalarının inşasıdır. Bunlar yapılırken yerleşme içinde bazı düzenlemelere gidilmiştir. Düzgün ve geniş caddelerin inşası esnasında, Hükümet Meydanı'nda bulunan bir han, Paşa Camii karşısındaki zahire pazarı, belediye binası yerindeki Gön Hanı ortadan kaldırıldığı gibi, Paşa Camii doğusundaki Demirciler Çarşısı dere kenarına, tabakhaneler ise şehir dışındaki Acıgöl mevkiine taşınmıştır. Ayrıca bazı meydan ve yollara kesme taş döşenmiştir. 1931 yılında tamamlanan demiryolu hattı şehrin doğu kısmına bir istasyon binası kazandırmış, istasyon düzgün bir cadde ile şehre bağlanmıştır. Aynı yıllarda şehre bir de askeri kışla eklenmiştir. 1937 yılında İstasyon Caddesi üzerinde kurulan dizel motorlu bir elektrik santrali ile şehre günde birkaç saat elektrik verilir. 1954 yılında su türbini ile çalışan bir santral binası daha yapılır. 1940 yılında hükümet konağı aynı yerinde yenilenir. Bazı eski mezarlıklar şehir içinden kaldırılarak burada bir halkevi inşa edildiği gibi, çoğu park olarak düzenlenmiştir.

Çarşı merkezinde yer alan Paşa Camii, Sokullu Mehmet Paşa tarafından yaptırılan külliyenin bir

parçasıdır. İnşa kitabesi bulunmayan caminin, vakfiyesinden 1574 yılı civarında yapıldığı anlaşılmaktadır. Kapı ve mihrap üzerindeki kitabelerine göre 1795 ve 1871 yıllarında iki kez onarılan cami, asli halini büyük ölçüde korumaktadır. Bir bedesten üzerine inşa edilen cami, enine dikdörtgen planlı harim ile kuzey tarafa yerleştirilen son cemaat yeri ve güneydoğu köşedeki tek şerefeli minareden ibarettir. Dönemin karakteristik özelliklerini taşıyan mihrap ve minber özgün birer eser durumundadır. Cami, 1871 yılındaki onarımlar sırasında yapıldığı ön görülen abartılı kalem işleri ile bezenmiştir. Harim ve son cemaat yeri duvarlarında görülen bu süslemelerin özünü, bitkisel motifli kuşaklarla oluşturulan panolar içerisindeki kıvrım dallar ve vazolu çiçekler şeklindeki barok tarzı bezemeler teşkil eder.

Herhangi bir kitabesi bulunmayan *Kale Camii* XVI. Yüzyıla tarihlenmektedir.

Arazinin eğiminden dolayı yüksek bir platform üzerine inşa edilmiş olan ve kitabesi bulunmayan *Abdüllatif Camii*nin, 1584 tarihli bir vakıf defterinde Şeyh Abdüllatif tarafından yaptırılmış olduğu kayıtlıdır.

Batılılaşma dönemi mimarisinin Bor'daki temsilcisi olarak görülen *Kör İsmail Camii*nin kapısı üzerinde bir onarım kitabesi vardır. Bu kitabeye göre cami 1745 yılında İsmail Ağa tarafından tamir ettirilerek bugünkü minaresi eklenmiştir.

Bunların dışında, Bal Hasan Camii (1426), Kütüklü Cami (1474), Arap Mehmet Camii (15. Yüzyıl), Çayırlı Cami (16. Yüzyıl), Karaca İbrahim Efendi Camii

(XVII. Yüzyıl) ile XIX-XX. yüzyıllarda yapıldıkları anlaşılan *Dambullu Cami*, *Başpınar Cami*, *Hacı Veli Camii*, *Hacı Durmuş Camii*, *Külhan Cami* ve *Kayaaltı Cami*'leri daha basit ve küçük ölçekli eserlerdir. Hemen hepsi yakın zamanlarda yapılan onarımlarla asli özelliklerini kaybetmişlerdir.

Eretnaoğuları döneminde (1335-1381) inşa edilmiş olduğu anlaşılan iki yapının inşa kitabesi bulunmaktadır[126]. Bunlar Hacı Kemal Camii (1345) ve Mevlevihane'nin (1358) kitabeleridir. Bu iki yapı yıkılmış olup, sadece inşa kitabeleri günümüze ulaşmıştır. Kitabeler de sonradan iki çeşmenin üzerine yerleştirildiği için pek dikkat çekmemiştir.

I345-46 tarihli kitabenin, Köprübaşı (Sırrıoğlu) Mahallesi'ndeki Hacı Kemal Camii'nin ilk kitabesi olduğu ve bu yapının en son Şeyh Hasan Camii olarak tanındığı belirtilmektedir. Cami 1934 yılında yol açma bahanesiyle yıkılınca, inşa kitabesi bir vatandaş tarafından alınarak Harım Mahallesi'ndeki Urusoğlu Camii'ne konmuş; daha sonra caminin kuzey tarafındaki çeşme tamir edilirken bu kitabe çeşme nişinin güney duvarına yerleştirilmiştir. Hacı Kemal Camii yıkılınca arsanın bir kısmı yola gitmiş, bir kısmına da apartman yapılmıştır. 1528 ve 1530 tarihli Bor Şer'i Mahkeme Sicilinden Hacı Kemal'in Cami, medrese, sıbyan mektebi, türbe ve kervansaraydan oluşan bir külliye yaptırdığı öğrenilmektedir. Ne var ki, külliyeden geriye bir

---

[126] Mehmet Özkarcı. Niğde-Bor'da Eretnaoğullarına Ait İki Kitabe

şey kalmamıştır. Medresenin 1574 yılında yıkılarak yerine Sokullu Mehmet Paşa Hamamının yapıldığını öğreniyoruz. Kervansarayın yerine belediye binası yapılmıştır.

Mevlevihanenin kitabesi Kale Mahallesi Kenar Sokakta yer alan ve bugün fonksiyonunu kaybeden çeşmenin üzerindedir. İnşa kitabesine göre, Mevlevihane Eretna Devleti hükümdarı Mehmet Bey'in saltanatı (1352-1365) zamanında Mevlevi şeyhi Sultan Şah tarafından 1358 yılında yaptırılır. Çeşmede yer alan iki kitabenin de Mevlevihane yıkılınca buraya yerleştirildiği anlaşılmaktadır. Muhtemelen Kale Mahallesinde bulunan Mevlevihanenin ne zaman yıkıldığı bilinmiyor. Evliya Çelebinin Bor Kalesinde Kisbi Mustafa Efendi Tekkesi diye söz ettiği yapı muhtemelen Mevlevi Dergahı idi. Mevlevihanenin Ulu Arif Çelebi'nin oğlu Emir Adil Çelebi (1350-1368)'nin çelebilik makamında bulunduğu sırada yapılmış olduğu anlaşılıyor.

Karamanoğullarının 1470 yılına kadar süren yönetimleri döneminde Bor'a çok sayıda sosyal ve dini yapı inşa ettikleri görülmektedir. **Sarı Saltuk** Türbesi (1360), Şeyh İlyas Camii (1366), Sarı Camii (1397), Çayırlı Camii (1397), Vusta Mescidi (1408), Sultan Alaeddin Camii (1410), Cullah Mescidi (1429), Kütüklü Mescidi (1467), Karakaya Mescidi, Hacı Muhsin Mescidi, Hacı Kemal Mescidi, Sırrıoğlu Mescidi, Eski Hamam (1417) gibi dini ve sosyal yapılar bu dönemde inşa edilmiştir.

Bor’da günümüze ulaşamayan yapılar arasında Akkız Mescidi, Ali Hoca Mescidi, Çukur Mahalle Mescidi, Enez Hoca (Hacı Mevlüd Ağa) Camii, Hacı İlyas Mescidi, Hacı İsmail Mescidi, Hacı Kemal Mescidi, Hacı Mehmed Mescidi, Hacı Mustafa Mescidi, Hacı Osman Mescidi, Hacı Seydi Ahmed Mescidi, Halil Efendi Mahallesi Mescidi, İbn Sırrı Mescidi, İmamoğlu Arif Mescidi, İsa Ağa Mescidi, Selçuk Hatun Mescidi (günümüzde yıkıldı), 1408 tarihli Recep Ağa Camii (1960’larda yıkıldı), Sarı Ali Camii (XVI. Yüzyıl), 1400 tarihli Sarı (Hacı Muhsin) Camii (1960’larda yıkıldı), Seyyid İbrahim Camii, 1584 tarihli Şeyh Muhyiddin Mescidi, Veled Çelen Mescidi, Veled Seydi Mescidi, Hacı Kemal Türbesi, El Hac Kemal Vakfı Hanı, Kapan Han, Yeni Han bulunmaktadır[127].

Evliya Çelebi, her camide medrese, darülhadis ve Kur' an-ı azim darülkurrası, kırk adet sıbyan mektebi ve on adet derviş tekkesi bulunduğunu kaydeder[128].

Armutlu Mahallesindeki Hacı Veli Camiinin alt duvarına bitişik Hafız Yağcızade Mustafa Efendinin tek mezarı vardır. Yeşildere Mahallesinde Recep Ağa Camii ve haziresi bulunmaktadır. Eski Cami yıkılmış yerine 1960’ta yeni cami yapılmıştır. Harim Mahallesindeki Abdüllatif Camii H. 1322 tarihlidir.

---

[127] Niğde Bor’da Türk Mimari Eserleri. Mesut Dündar. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üni., Ankara. 2001

[128] Evliya Çelebi. Seyahatname. Cilt III. Sh. 253

Sarı Kız Tekkesi diye anılan ve Kale Camisinin altındaki Şahin Sokakta bir mağaranın içinde bulunan iki mezarda babayla kızın yattığı kabul edilir.

Anadolu'nun Türkleşmesinde büyük rol oynayan Yesevi tarikatından Baba-i **Sarı Saltuk** Türbesi'nin yapım tarihini belirten kitabesi bulunmamaktadır. XIII. Yüzyıla ait olan bu türbe değişik zamanlarda yapılan onarımlarla özelliğinden uzaklaşmıştır. Türbe bahçe içerisinde moloz taştan yapılmış olup, kare planlıdır. Üzeri kiremitli bir kubbe ile örtülmüştür. Türbe içerisinde Sarı Saltuk'a ait sanduka bulunmaktadır. Son derece basit olan türbede bezeme unsuru bulunmamaktadır. Sarı Saltuk'un Anadolu'nun yedi ayrı yerinde türbesi bulunmaktadır. Bu türbenin makam veya mezar olup olmadığı tartışmalıdır. Edebi kaynaklarda adından bahsedilen bir ziyaretgah ve Bektaşi kaynaklarına göre de bu türbenin Sarı Saltuk'un Anadolu'yu dolaşmaya gönderdiği oğlu İbrahim Saltuk'a ait olduğu kabul edilmektedir. Anlatılır ki, Sarı Saltuk'un oğlu İbrahim Saltuk, II. Alaattin Keykubat'ın veziri olup, onunla birlikte Hanbalık (Karakurum)'a kadar gider. Dönüşte IV. Kılıçarslan, kardeşi II. Alaattin Keykubat'ı Erzincan'da zehirler (1254). İbrahim Saltuk'da Bor'a yerleşir. Bor'daki Sarı Saltuk türbesi ona aittir. Mücerret olduğu için onun nesli devam etmez[129].

Diğer taraftan, **Sarı Saltuk**'un Hacı Bektaş Veli'nin çağdaşı olduğu ve türbesinin Bor ilçesinde

---

[129] Veli Saltık. Sarı Saltuk ve Saltuklular

bulunduğu ileri sürülür[130]. XIII. Yüzyıla ait olan bu türbe değişik zamanlarda onarım görmüştür. Taptuk Emre'nin piri, üstadı Sarı Saltuk'un hikayesini anlatan Saltukname, Bor Halil Nuri kütüphanesinin 17292 numarasına kayıtlı az bulunan nüshalardan birisidir.

Seyyid İbrahim Efendi (v. 1786), Nakşibendi şeyhi olup aynı zamanda zahiri ilimlerde de derinleşmiş bir alimdir. O devirde, Maraş Valisinin zulüm ve baskısı üzerine çok sayıda Maraşlı civar vilayet ve kasabalara göç etmiş, bu meyanda Niğde ve Bor'a da gelip yerleşenler olmuştur. Hz. Kuddusi'nin pederinin de bu sebeple hicret edenler arasında olduğu tahmin edilmektedir. Hz. Kuddusi, babası İbrahim Efendi'nin Maraş'tan göçüp Bor'u vatan edinmesinin sebeplerini İcazetnamesinde şöyle ifade ediyor; " Pederim el-Hac İbrahim Efendi (r.h), Maraş şehrinden olup ilm-i zahirde derin ve ilm-i batında kamil olunca, Bor halkının din, dünya ve ahiret işlerinde diğer beldelere nisbetle bid'atleri az ve ilme, alimlere ve salihlere muhabbetleri pek çok olduğundan dolayı pek çok ve özellikle de Kevseri Ali Efendi (r.h) ve onun gibi faziletli kimseler orada bulunduğu için Bor'u vatan edinmiştir. "

Şeyh Hacı İbrahim Efendi'nin çok sayıda evladı olmuşsa da bunlardan Mehmet, Ahmet, ve Muhammed

---

130 Muhtelif yerlerde türbeleri bulunan şahsiyetlerden biri olan Sarı Saltuk hakkında Evliyalar Şehri Manisa'ya bkn. Sh. 110-111

adlı üç oğlu ile Şerife Emetullah isimli bir kızının hayatta kalıp yaşadığı anlaşılmaktadır.

Hacı İbrahim Efendi, rüyasında üç ay görmüş. Ortadaki ay hem daha büyük hem de daha parlakmış. Bunun sırrını sormuş, demişler ki, "Üç erkek evladın olacak. İsimleri; Mehmet, Ahmet ve Muhammet olacak. Ahmet çok ömür sürecek ve hesapsız çile, riyazat, dert, bela, keder çekecek. İyiliği emredip kötülükten sakındırmak, halka nasihat ve irşad hizmetinde çalışacağı için düşmanları dostlarından çok olacak." Hz. Kuddusi, Pendname adlı eserinde aynı bu ifadelerle anlattıktan sonra, "Pederim rüyası sadık imiş ki, dedikleri hep zuhur etti." Der. Bu olayın aynı zamanda Divan'ının 19 no'lu şiirinde dile getirilmiştir. Hz. Kuddusi'nin kardeşlerinden Hacı Mehmet Efendi, Bor Müftüsü olmuştur. Hz. Kuddusi, onun hakkında; "Zahiri ilimde asrının biricik derin alimi olmak himmetini Peder Efendimizden aldı." Demiştir. Diğer kardeşi Muhammed de aynı şekilde zahiri ilimde ilerlemiştir.

Seyyid İbrahim Hazretlerinin türbesi Dink Mahallesindedir.

Şeyh Ahmed Kuddûsi, (1769-1849) Bor ilçesinde dünyaya gelir[131]. Kuddûsi'nin babası Seyyid İbrahim Efendi olup, zahiri ve tasavvufi ilimlerde büyük bir alimdir. Seyyid İbrahim Efendi aynı zamanda kemal sahibi bir Nakşibendi şeyhidir. Maraş valisinin zulüm ve

---

131 Mustafa Ünver. Borlu Kâdirî Şeyhi Ahmed Kuddûsî (1769-1849) Ve Şiirlerinde Kur'ân-I Kerîm'e Yaptığı Atıflar

baskıları neticesinde, civar vilayet ve kasabalara göç eden pek çok Maraşlı gibi Seyyid İbrahim Efendi de muhtemelen bu göç neticesinde Bor'a gelip yerleşenler arasındadır. Bundan dolayı ailenin lakabı "Meraşizade"dir. Şeyh Ahmed Kuddûsi'nin dedeleri Bekir, Mustafa, Abdüsselam, Hacı Ali ve Emir Fakih'tir. Ahmed Kuddûsi'nin ayrı anneden olma kardeşi Hacı Mehmed Efendi de, zahiri ilimleri babasından almış büyük bir alimdir ve yıllarca Bor müftülüğü yapmıştır. Ahmed Kuddûsi'nin öz annesinin on sekiz çocuğu olmasına rağmen sadece Ahmed ve Mahmud hayatta kalabilmiş, gerisi ölmüştür.

Ahmed Kuddûsi'nin anlattığına göre babası Seyyid İbrahim Efendi rüyasında ortadaki diğerlerinden daha parlak ve büyük duran üç ay görür[132]. Bu rüyanın tabirinde Mehmed, Ahmed ve Mahmud adında üç oğlu olacağı, bunların ortancasının halkı irşat etmekle görevlendirileceği ve bu oğlun meşakkat ve sıkıntılarla dolu uzun bir ömre sahip olacağı söylenir. Bu sadık rüyanın aynen zuhur ettiği Ahmed Kuddûsi tarafından ifade edilmektedir. Ahmed Kuddûsi'nin daha doğmadan ana karnında zikir yaptığı annesi tarafından fark edilince, durum baba Seyyid İbrahim Efendi'ye haber verilir. Bunun üzerine baba eşine, bunu kimseye söylememesini, oğullarının kemal sahibi bir büyük zat olacağını umduğunu söyler. Bu ilginç hususu Şeyh Kuddûsi şiirinde şöyle dile getirir:

---

[132] Ahmed Kuddusi (Bor). Evliyalar Ansiklopedisi

Pes etmişem feryad ana rahminde işitmiş anam
Girmiş kulağına ayanen ışk u şevk ile sada
Havf eyleyup anam babama söyledikte ol dahi
Demiş ki fazlıyle anı bahş eyledi bize Huda

Ahmed Kuddûsi, çok genç yaşında babası Seyyid İbrahim Efendi'den Nakşi usûlünce ders alarak tasavvuf alemine adımını atar. Bunun yanında Kuddûsi tehzibe kadar da ilim tahsilinde bulunarak medrese kültürünü elde eder. Ne var ki, Kazımir Haşiyesi'nde "ilm-i zahir ile Hak Celle ve Ala bilinmez, ilmi yakin hasıl olmaz" ibaresini okuması ve Allah Teala'yı delillerle bilmeye çalışmanın pek de sağlam ve emin yol olmadığını düşünmesi üzerine, medrese tahsil hayatını bırakarak kendisini tamamıyla tasavvufa vakfeder. Binaenaleyh babasının da "oğlum, zikre çalış, benim sağlığımda masivaya meyilden uzak dur" şeklindeki nasihatına harfiyen uyarak kendini bütünüyle onun tarikat ve velayet hakkındaki tavsiyelerine hasretmiş, gece gündüz şevkle çalışmaya, bütün derslerini bihakkın ifa etmeye gayret etmiştir. Zikri, şükrü, cezbesi ve aşkı arttıkça genç yaşta velayet basamaklarında kaydettiği yükselişi de hızla gerçekleşmiştir. Hatta tasavvufta "viladi sani" (ikinci doğum) denilen ve mülk aleminden melekût alemine doğma hadisesini de kısa zamanda yine öz babasının eliyle tecrübe etmiştir.

Şeyhliği yanında seyyahlığıyla da ön plana çıkmış olan Ahmed Kuddusi, uzun zaman Anadolu ve Rumeli'de seyahat etmiş, 17 sene Hicaz'da mücavir olmuştur. 1786-1787 yılında babası Seyyid İbrahim Efendi'nin vefatı

üzerine üzüntü ve kararsızlık haline düşen, iç dünyasında dayanılmaz çalkantılara maruz kalan ve o tarihlerde 19-20 yaşlarında olan Ahmed Kuddûsi, Kayseri'de olduğu bir gece kendisine tecelli eden bir zuhûrat üzerine yaya olarak Turhal'a gelmiş, kendisinin "Turhal Şeyhi" olarak tanıttığı yüksek tasarruf sahibi velinin terbiyesi altında bir müddet kalmış[133], ardından "ula" makamına, yüce manevi mertebelere yükselmiş; böylece büyük veliler zümresine dahil edilmiştir. Turhal'dan kamil bir veli ile yola çıkarak Erzincan'a gelmiş, o sene çok şiddetli geçmekte olan kışın bitmesi için birkaç ay orada beklemek durumunda kalmıştır. Yazın gelmesiyle beraber Kuddûsi Şam'a doğru yola çıkmış, oradan Mısır'a geçmiş, neticede Mekke'ye ulaşarak hac vazifesini ifa etmiştir. Hactan sonra Medine'ye gelmiş, burada da bir yıl kalmıştır. Yaptığı bu ilk Hicaz seyahatinde Hira dağında, Uhud dağında, Hz. Hamza ve diğer Uhud şehidlerinin medfun oldukları sahaya bakan yüksek kayalıklardaki mağaralarda uzun zaman halvet ve erbainler çıkarmış, Mescid-i Nebevi ve civarında çilelerle uğraşıp riyazetler gerçekleştirmiştir. Şiir ve mektuplarında, ulu dağlarda ve çöllerde yaptığı halvet ve riyazetlerinde her gün gayb aleminden ikram olunan bir tatlı nar ile rızıklandığını anlatır. Orada Hz. Peygamber'in çeşitli lütuf ve hitaplarıyla müşerref olan Ahmed Kuddûsi, her seferinde ayrı ve üstün derecelere yükselmiştir. Yine bu mücaveretinde diyar-ı Rum'a giderek orada çokca evlenmesi gerektiği bildirilmiş, bu

[133] Turhal Şeyhi için Evliyalar Şehri Tokat'a bkn. Sh.155-161

keşfte ulaşacağı üstün derece ve makamların ehli beyti içinde hasıl olacağı ifade edilmiştir. Bu ikaz ve işaretle beraber annesinin de devamlı sûrette ondan memleketine dönmesini arzu etmesiyle o sene bir daha hac yapmış, hacdan sonra da Bor'a dönmüştür. Nitekim Ahmed Kuddûsi bu hac seyahatini Divan'ında şöyle dile getirir:

Davet etti kûyine çünki bizi ol şahımız
Pes icabet eyledik bu gün açıldı rahımız
Etdi ta'lim hem bize seyr-i sülûkin tarzını
Pişüva-yı salikin olan Resûlullahımız
Doldı ışk u cezbe dil iklimine derya misal
Bu sebeple mürtefi' oldı begayet cahımız

Şeyh Ahmed Kuddûsi'nin biri 1807'de, diğeri 1810'da yapılan iki Osmanlı-Rus savaşına da katıldığı bilinir[134]. Katıldığı bu savaşlarla diğer büyük velilerin yaptığı gibi, Kuddûsi de nefsini ıslah için yaptığı halvet, çile ve riyazetlerini, başka bir deyişle cihad-ı ekberini; cihad-ı asgar olarak tanımlanan savaşla tamamlar. Bu dönemlerde Şeyh Kuddûsi'nin nasıl bir velayet mertebesine yükseldiği de bir mektubunda şöyle dile getirilir. "Şumnu seferinden dönüşte İstanbul'a geldiğimiz günlerde İstanbul'un (manevi) mutasarrıfı olan zat-ı şerif yanıma gelip buyurdu ki: Ben bu ocaklı eşkıyayı (Yeniçerileri) iki senedir batıni emir ile iltizam ederim. (Fakat) tuğyan ederler. Bırakmak istedim. Batın-ı atik (Batıni idareciler), Batın Paşa Camiinin avlusunda Bor'lu

[134] 1806-1812 Osmanlı-Rus Savaşı, Osmanlı İmparatorluğu ile Rusya arasında birçok cephede yapılmış savaştır.

Şeyh Ahmed eğlenir. Onunla istişare eyle, her ne söylerse amel eyle dediler. Tutayım mı, yoksa bırakayım mı? dedi. Fakir, teeddüb ederek: -Ya Seyyidi, ben bir cahil, biçareyim. Size bu şekilde büyük bir emrin cevabını veremem. Zira bazen cezbe galebe eder. Meczub ile meşveret iyi olmaz derler, diyerek özür diledim. Bana buyurdu ki: -Buna emri batıni derler. Heman sen bir kelam söyle, karışma... Fakir, on iki gün halvet etmeyince söyleyemem, mühlet ver, diyu rica ettim. İcazet verdi, halvete girdim. On üçüncü gün geldi: Bırakmak min küllil vücûh hayırdır... dedim.

-Bıraktım elhamdülillah, diyerek gitti. Sonra eseri zuhûr etti."

Şeyh Ahmed Kuddûsi'nin hiç evlenmemeye niyet ederek Hicaz'da mücavir olarak ikamet etmeyi istemesine rağmen, Anadolu'ya dönerek evlilikler yapması gerektiğine dair pek çok emir ve uyarı aldığı kaydedilir. Futûhata nail olmasının çok evlilik yapması üzerine hasıl olacağına dair yapılan işaretler doğrultusunda, on altı hanımla evlenmiş ve kendi beyanına göre bu eşlerinden de yirmi altı evladı olmuştur. Bu evliliklerinin hepsini Bor'da değil; bazılarını İstanbul, Şumnu ve Kayseri'de gerçekleştirmiştir. Kayseri'de yaptığı evliliği son derece ilginçtir ve neden çok evlilik yaptığına dair bir fikir de vermektedir. Anlatıldığına göre başına kötü haller gelen bir kızın fakir olan anne ve babasının üzüntüsünü hafifletmek maksadıyla kıza nikah yapmış, sabaha kadar ibadet ve zikirle meşgul olarak seccadeden hiç ayrılmamış,

sabah olunca da padişahtan gelmiş olan altınlardan bir kesesini bırakarak kızın nikahını iade etmiş ve evden ayrılmıştır. Daha sonraları Şeyh Efendiden dul kaldı diye iyi bir evlilik yapan ve maddi durumu da bırakılan altınlarla düzelen kızın ana babası da bu vesileyle, çevreden akseden utanç ve üzüntüden kurtulmuşlardır.

Şeyh Ahmed Kuddûsi, tasavvuf hayatına babasının etkisiyle Nakşibendi olarak adım atar. Ne var ki, Nakşi ve Kadiri tarikatları arasında yaptığı birtakım karşılaştırmalardan dolayı Kadiriliğe geçer. "Yarab, senin velin Bahaüddin tariki pek güzel ve lakin biz ve ihvanımız gafiller ve cahiller ve gümrahlarız. (...) Senin velin Şeyh Abdülkadir tariki evsa, müridlerine eşfak ve şöyle nutk eylemiş ki: Hayatımda ve vefatımdan sonra, deryada ve karada muztar olanlara benden taleb etseler imdad ederim ve müridlerim halifelerimden inabe ederler ise ben onları rûhaniyetimle irşad ederim. Halifelerim karuşmasunlar ve bana çağıran salih olsun fasık olsun yermem, yardım ederim. Ya Rab, Şeyh Muhammed Bahaüddin kulun bir suçumuz olsa bize küser. Şeyh Abdülkadir kulun küsmez. Hezar günah işleseler muhabbetten geçmez."

Kuddûsi, Abdülkadir Geylani'nin (k.s.) tarikatının daha kuşatıcı ve istifade etmeye daha uygun olduğu gerekçesiyle Kadirilik'in hem kendisi hem de irşadına çalışacağı insanlar için daha yararlı olacağını düşünerek Nakşilik'ten Kadiriliğe geçiş yaptığını ifade etmektedir. Nitekim Ahmed Kuddûsi, Divan'ındaki bir şiirinde Nakşilikten Kadiriliğe geçme tercihini savunmakta, cehri

zikrin daha faziletli olduğunu tartışmakta, karşı çıkan alimleri de eleştirmektedir.

Şeyh Ahmed Kuddûsi, tasavvufi çizgisinin yönlendirdiği yaşantısında birtakım kimselerin, cehalet ve heva yanlısı kendini bilmezlerin sataşma ve düşmanlıklarıyla karşılaşmış, kimi tezvir, iftira ve hakaretlere maruz kalmış, şeyhin evladı, eşleri, dost ve akrabaları ile bütün tabileri de bu tür sıkıntılardan paylarına düşeni almışlardır. Şeyhe yönelik zındıklık ve dinsizlik suçlaması yanında, akıl almaz düşmanlıklar da sergilenmiştir. Bu yüzden kendisi on üç yıl evinden dışarı çıkmayarak bir nevi inziva ve tecrid hayatı sürmüştür. Bu sıkıntıları açıklayıcı anlamda, bir cuma namazından önce başka bir şehirden gelerek şeyhi ziyaret eden bir misafirle arasında geçen bir hatırası şöyledir. Misafir, şeyhin dışarı çıkma yasağından muhtemelen habersizdir ve bir an önce camiye giderek Cuma namazına yetişme arzusu içindedir, ancak onun bir türlü böyle bir hazırlıkta bulunmadığını da görmektedir. Misafirin, "haydi cuma namazına gidelim" şeklindeki her ikazına, şeyh acele etmemesini, daha vakit olduğunu söylemektedir. Nihayet sabrı tükenen misafire "biraz daha beklesen iyi olacaktı... lakin namazdan sonra beklerim" diyerek misafirini camiye uğurlamıştır. Bu ifadeleri, onun zikrettiğimiz çeşitli baskılar neticesinde yaşamak zorunda kaldığı inziva ve tecrid hayatı doğrultusunda anlamak mümkündür. Nitekim cuma namazından sonra eve dönen misafirine yemekle birlikte taze hurma ile o mevsimde Bor'da olmayan taze sebzeler ikram etmesiyle misafirin "efendim, bu hurma ve sebzeler

buranın olamaz. Siz Cumayı nerede kıldınız?" diye sorması üzerine "evladım, söz dinleyip biraz daha beklesen, ihlasının karşılığını görecek, benimle birlikte sen de cumayı Kabe-yi Muazzama'da kılacaktın" diyerek mukabelede bulunmuştur.

Bursalı Mehmed Tahir'in beyanına göre Kuddûsi'nin matbû ve Türkçe olan Divan'ı yanında yine basılı olan Muhtasar Vasiyetnamesi, Muhtasar Tıbb-ı Nebevi, Pendname, Nesayıh-ı Ahmed Kuddûsi, Hazinetü'l-Esrar ve Ganimetü'l-Ebrar, Medayih Risalesi, çeşitli konularda Arapça risaleleri olmak üzere çeşitli eserleri bulunmaktadır[135]. Bunlardan Divanı, hem hece, hem aruz vezniyle yazılmış şiirlerle doludur ve aruz veznini kullanması Kuddûsi'yi, tekke şiirinin bir nevi **Aşık Ömer**'i yapmış olduğu konunun uzmanları tarafından dile getirilmektedir[136].

Divan'ında toplam 942 şiirle, Pendname, Vasiyetname, İcazetname ve dört mektubu yer almaktadır. Bu eserlerindeki şiirlerinde bazen oldukça ağır ve ağdalı bir dil kullanan Ahmed Kuddûsi, çoğu zaman ise sade ve

---

135 Bursalı Mehmed Tahir. Osmanlı Müellifleri. Sh. 139-140

136 Âşık Ömer, Konya'nın Hadim ilçesinin Gezlevi (günümüzdeki adı Korualan'dır.) köyünde veya Kırım'ın Kezlev (Yevpatoriya) şehrinde 1620-1621-1651 yıllarında doğmuş olduğu rivayet edilen halk şairidir. Ölüm tarihi 1707 olarak kabul edilir. Aşık Ömer ölümünün üzerinden 301 yıl sonra 13 Temmuz 2008 günü köyünde anılarak çeşitli etkinliklerle hatırlanmıştır.

akıcı bir dil kullanmakta, ayrıca mısralarında aruzun havası hemen hissedilmektedir. Çok çeşitli konuları şiirinin malzemesi yapmayı başarabilmiş olan Kuddûsi; ilim, irfan, çalışma, doğruluk, saygı, sevgi, Allah ve Peygamber muhabbeti, Mevlana yakınlığı, taassub karşıtlığı, dönemindeki siyasi, sosyal, coğrafî durum, ahlaki bozulma gibi bir çok tema hakkında şiirlerini oluşturmuştur.

Şeyh Kuddûsi şiirlerinin, kendi yaşadığı dönemde entelektüel kesim tarafından bile takip edildiği, özel günlüklere kaydedilerek yeri geldiğinde, -muhtemelen vaaz ve sohbetlerde- kullanılmak üzere yazıldığı bazı tarihi vesikalardan da anlaşılmaktadır. Mesela 1743-1876 tarihleri arasında Sivas şehrinde yaşamış ve görev yapmış olan muhtemel üç kadı tarafından tutulmuş, şer'i ve husûsi notların yer aldığı, bugünkü deyişle bir günlükte Şeyh Kuddûsi'ye ait şiirlerin de yer alması, bu durumu destekler görünmektedir.

1963 yılında vefat etmiş olan büyük Kadiri şeyhi İbrahim Edhem İskilibi de Kuddûsi Divanı hakkında şu olumlu tesbiti ifade eder: "Kuddûsi Divanı'nı okuyan Kadiri saliklerinin başka tasavvuf kitabı okumalarına lüzum yoktur." 1973'de vefat etmiş olan Halidi şeyhi Dede Paşa ise şu ifadeleri serdetmektedir: "Salih Baba Divanı, tarikat adabı ve müridlik halleri ile mürşitlerin şanını; Fuzûli hazretlerinin Divanı da, muhabbet ve aşk alemini; Kuddûsi hazretlerinin Divanı ise, tasavvufun bidayetinden nihayetine kadar tamamını en güzel ve kemalli tarzda ifade ve nazmeden eserlerdir." Ayrıca "Kuddûsi Divanı'nı

okuyup da idrak eden, tasavvuf ilmini kavramış olur...” sözleri de yine Dede Paşa’ya ait değerlendirmelerdendir. Şiirinin edebiyat tekniği açısından değeri konusunda Vasfi Mahir Kocatürk’e göre Kuddûsi’de orijinal bir ruh ve çoşkun bir ilham bulunmamakta ancak, yer yer didaktik olan orta bir lirizm içinde genişlik, kolaylık, halka yakınlık ve konuya fikri hakimiyet görünmektedir. Sahip olduğu hasletleri sayesinde aynı zamanda kültürlü bir şahsiyet olan şair, XIII. Yüzyıldan zamanımıza kadar -Bektaşilik hariç- bütün Türk Tekke şairlerinin, hatta ruh ve eda bakımından kısmen divan ve saz şairlerinin özü konumundadır. Şair Ahmed Kuddûsi, Türk şiirinin sahip olduğu genel özelliklerini, bilhassa tekke şiirini, halkın ruhuna ve seviyesine göre ifadelendirmede büyük başarı kaydetmiştir. Bu yüzden Şair Kuddûsi, Yunus Emre ve Niyazi Mısri’den sonra tekke şiirinin halk arasında en çok tanınan siması olmuştur. Öte yandan Kuddûsi şiirinde nazım dilinin, genellikle ritmik ve mükemmel olmadığı belirtilmektedir. Her şeye rağmen XIX. Yüzyıl ortalarında çöküşünü tamamlayan sünni ruhlu tekke şiirinin son büyük temsilcisidir ve Kuddûsi’den sonra bu sahada önemli bir şahsiyetin yetişmediği görülmektedir. Şeyh Kuddûsi, Yunus Emre, Sarı Saltuk, Mevlana Celaleddin gibi büyük Allah dostlarından da feyiz aldığını övgü dolu ifadelerle belirtmektedir.

Seyahatlerinden sonra, döndüğü memleketi Bor’da kendi yaptırdığı zaviyede bir nevi inziva hayatı yaşamış; ve Bor’daki evinde vefat ederek daru’l-bekaya irtihal etmiştir. Cenazesi Bor’da, Niğde yolu ile eski

Ankara yolunun kesiştiği kavşakta yer alan Sarı Saltık türbesinin yakınına, Eski Mezar'a defnedilmiştir.

Mensuplarından Manisa Müftüsü Şeyh Esad Muhammed tarafından yazılan mersiyede şu mısralar yer almaktadır:

Ah Kuddûsi Efendi! Mürşid-i agah idi,
Tair-i kudsi gibi Firdevs'i kıldı aşiyan.
Etmedi hiçbir zaman dünyaya rağbet ol aziz,
İştiyak-ı rûz u şeb oldu Cemal ile Cinan.
Himmetiyle çok mürid-i sadıkı buldu kemal,
Bir mükemmil Fadıl u amil idi ol bi güman.
Arif-i billah idi hakka'l-yakin, hem Kutb idi,
Niğde Bor'unda kat'i çok keşfi olmuştu ayan.
Eyledi hüsn-i teveccüh ile bu abdi kabûl,
Oldular nice Halife himmetiyle şadman.
Fevtini duydukta Es'ad bendesi giryan olup,
Eyledim ahvalini fi'l-cümle ihvana beyan.
İki destim ref' ile kıldım dua, tarih dedim:
Rûh-i Kuddûsi Efendi Cennet'i kıldı mekan.

Şeyhin 1849'da vefat etmesinden sonra oğullarından Abdurrahman Rûhi babasının yerine geçmiş ve vefatına kadar irşad vazifesine devam etmiştir. Abdurrahman Rûhi'nin cenazesi Aksaray'da Somuncu Baba türbesi yanındaki kabre defnedilmiştir. Şeyh Abdurrahman Rûhi'nin farklı eşlerden olma Ali ve İbrahim isimlerindeki iki oğlundan biri olan Ali Efendi, babasının irşad hizmetinde halefi olur. 1938'de vefat etmesi üzerine ise bu göreve bir süre vekalet eden Hacı

İbrahim Girgin (Hacı Emmi) görevi bir müddet sonra Ali Efendi'nin altı oğlundan biri olan Ahmed Eren'e bırakır. Daha sonra Ali Efendi'nin kardeşi İbrahim Efendi bu vazifeyi sürdürmüş, 1961 yılında vefatı üzerine oğlu İhsan Eren babasının görevini devr almıştır. Sonraki yıllarda kurulan "Bor'lu Ahmed Kuddûsî Vakfı" nın başkanlığını Kuddûsî'nin torunlarından Ali Eren Efendi yapmıştır[137].

Şeyh Ahmed Kuddûsi, Osmanlı padişahlarından III. Mustafa (1754-1774) zamanında doğmuş; I. Abdülhamid (1774-1789), III. Selim (1789-1807), IV. Mustafa (1807-1839) ve Abdülmecid'in (1839-1861) devr-i saltanatlarına şahit olmuş, hatta bu padişahlardan bir ihtimalle III. Selim'le; büyük ihtimalle IV. Mustafa'yla görüşmüştür. II. Mahmud ve Abdülmecid'le yüz yüze görüştüğü ise kesin olarak bilinmektedir.

Kuddûsi'nin yaşadığı dönem, ahlaki çöküşün de hız kazandığı bir dönemdir. Nitekim Kuddûsi fitnelerin arttığını, bu yüzden kimsede malını mülkünü düşünecek hal kalmadığını; merhamet duygularının cahil-alim herkesten çıkıp gittiğini; kimsenin hayra bir kuruş harcamadığını, ama şerre adeta saçtığını; sahtekarlık ve hıyanetin insanlar arasında yaygınlaştığını; kahve, enfiye, tütün, afyon ve içki tüketiminin arttığını; erkeklerin ipek giydiklerini; Müslüman mahallelerinde meyhaneler yapıldığını; sarhoşların arttığını; savaşların şiddetinden bezdiklerini açıkça ifade etmektedir. Yaşadığı dönemdeki

---

137 Ali Tenik. Ahmet Kuddusi ve Tasavvuf Düşüncesi. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi. Ankara. 2007

karışıklıklara örnek olması bakımından şiirindeki birkaç beyti şöyledir.

Başluyiler tuğyana bu günlerde nasın ekseri
Çoluk-çocuk çiftçi-çobanlar oldılar pes eşkıya
Katl-i nüfus fısk u fesad sirkat sitem yağma dahi
Sair günahlar işlenüb geldi bize dürlü bela
Müştedd olub kış eyledi meyvaları ifsad kamu
Vaktinde yağmur yağmayub etti zuhur kaht u gala
Hiç böyle kaht'ın misli vaki' olmamış bu beldede
Çok kimseler ot yediler aç kaluben subh u mesa
Tüccarda yok din merhamet edip tamağ Karûn gibi
Artırdılar hadden ziyade hınta'ya çünki baha
Kuddûsi'ye verdi keder oldı hazin ağlar deyub
Olduk seza biz hışm'a eyle mağfiret sen ey Huda

Son yıllarda mezarlıkları şehir dışına nakletme hususundaki genel bir karar üzerine, Ahmed Kuddûsi hazretlerinin kabri bugünkü kabristandaki ziyaretgah olan yerine nakledildi. Bu nakil esnasında halk karşı çıkmış ise de, devrin kaymakamı, belediye başkanı ve jandarma komutanı olaya müdahale ederek, Ahmed Kuddûsi hazretlerinin kabrine karşı hoş olmayan bazı sözler sarfedip, edep dışı davranışta bulundular. Hepsi bir belaya maruz kaldılar. Kabr-i şerifi yıkmaya kimse razı olmayınca hapishaneden getirilen mahkûmlar, kabri yıktı. Bu esnada orada olan jandarma komutanı kabrin taşına tekme vurarak kazın diye emir verdiği anda yere düşerek beni kurtarın diye bağıra bağıra öldü. Kabri açtıklarında, Ahmed Kuddûsi hazretlerinin kefeninin bembeyaz

duruyor olduğunu gördüler. O anda kabirden çok güzel bir koku etrafa yayıldı. Yine o gün hava çok sıcak iken, sema aniden bulutlanarak yağmur çiseleyip serinlik ve ferahlık hasıl oldu. Ahmed Kuddûsi hazretlerinin naaşı yeni kefene sarılarak bugünkü kabrine nakledildi.

Belgelerde "*Kenisehisar, Kemerhisar, Kilisehisar*" olarak da adlandırılan Kemerhisar ilçeye altı km. mesafededir. İftiyan ve Kilisehisar köyleri de XI-XIII. yüzyıllarda terkedilmiş ve tamamen harap bir hale gelmiş olan Tyana şehri üzerinde Türklerin iskanıyla kurulmuş olmalıdır. Bu köylerden İftiyan, Tyana adını Türkçe imlasıyla yaşatırken, Kilisehisar adının da, muhtemelen arazisi üzerinde Bizans devrinden intikal eden kilise ve kalenin hatırasını yaşatmak üzere buraya yerleşen Türkler tarafından verilmiş olduğu düşünülmektedir[138]. XVI. Yüzyıldaki idari, sosyal ve ekonomik durumunu ele aldığı makalesinde Korkmaz, Kilisehisar'ın bir köy statüsünde olmasına rağmen önemli bir güherçile üretim merkezi oluşu, ve güherçile üretiminde istihdam edilen Sipahizadegan zümresinin rolü üzerinde durur[139]. XVIII. Yüzyılın sonlarına ait bir Şeriyye Sicili belgesinden, Bor bölgesinden asker toplanması, iaşe temini, güherçile

---

[138] Son metropolitinin seçildiği 1369'dan sonraki yıllarda, iyice azalan cemaatinin şehri terk etmesiyle kilise faaliyetleri sona erer ve böylece Tyana dini nüfuz cazibesi olmaktan da çıkar.
[139] Mustafa Korkmaz. XVI. Yüzyılda Kilisehisar: Bizans Şehrinden Osmanlı Köyüne

temini ve ordunun diğer ihtiyaçlarının karşılanması ve bunlarla ilgili konuların ele alınmış olduğu görülür[140].

Köyde Osmanlı döneminde üç cami, 12 mescit, bir mektep ve bir musalla yer almakta idi. Bunlar Çukur Mescit, Ağa Mescit, Sinan Bey Camii, Hacı Abdi ve Hacı Mehmed Camii, Hacı Ali Mescidi, İsmail bin Hacı Hasan Mescidi, Hacı Hasanoğlu Mehmed Efendi Mescidi, Hacı Hasan Mescidi, Kenise Hisar Köyü Mescidi, Kenise Hisar Köyü Musallası, Sinan Paşa Camii Muallimhanesi, Hacı Esad Mescidi, Kemer Mahallesi Mescidi idi. Mevcut tarihi yapılara bakıldığında Bor köyleri içerisinde en gelişmiş olanının Kilisehisar olduğu görülmektedir.

Pîrizade Muhammed Said Efendi (v.1884) Bor kazası kadılarındandır[141]. Memleketinde vefat etti. Çeşitli Arabî ilimlerden bahseden basılmamış dört büyük cilt üzerine tertiplenmiş mecmuası ilmî faziletinin delilidir.

140 Cemal Güven. Niğde-Bor Bölgesinin 1794-1799 Yılları Arasındaki Askerî Yükümlülükleri (387 No'lu Bor Şer'iyye Siciline Göre)

141 Osmanlı Müellifleri. I. Cilt. Sh. 424

Çamardı Evliyaları

Bademdere’de, anlatılır ki, efsaneye göre **Akkız** isminde bir kız, birileri tarafından iftiraya uğrar. Bu iftiraya inanan babası ve kardeşleri, Akkız'ı baskı altına alır. Akkız kaçmayı düşünür. Kaçarken babası ve kardeşleri onu atlarla takip ederler. Akkız çaydan geçerken ayağındaki pabuç düşer. Bu sırada geriye dönüp baktığında babası ve kardeşlerinin kendisine çok yaklaştığını görür ve çayı geçmekte zorlanır. Akkız çaya beddua eder. "Durulasın, durulasın, Cuma günleri bulanık akasın" der ve çayı geçer. Artık babası ve kardeşleri kendine çok yaklaşmıştır. Akkız'ın yakalanması an meselesidir. Yakalanacağı anda büyük bir çamın yanına gelir. Duaya sarılarak "Yarılçam, yarılçam" diye dua eder. Çam yarılır, Akkız çamın içine girer, eteği dışarda kalır. Çam kapanarak eski halini alır. Bu olaydan sonra çayın ismi Bulanık Çay olarak kalır. Cuma günleri çayın bulanık aktığına şahit olunur. Osmanlı döneminde Şıh Mehmet Efendi tarafından burada bir türbe yaptırılır. Kasabada ziyarete açık olan bu türbe Akkız Türbesi olarak bilinir.

Diğer taraftan, Bademdere kasabasının doğusunda bir tepede bulunan ve Akkız türbesi olarak da bilinen **Şeyh Toras(m)an** Türbesinin Danişmendliler ile alakalı olduğu kabul edilir.

1115 tarihli vakfiye Bademdere Belediyesi sınırları içerisinde bulunan bir takım mülkün Sultan İbrahim tarafından **Şeyh Torasan** namına vakfedilmesi ile

alakalıdır[142]. Vakıf sahibi olan Sultan İbrahim'in Danişmendoğlu Emir (Melik) Gazi olduğu tespit edilmiştir. Şeyh Torasan ise ilk Anadolu fetihlerinde bulunan ve Birinci Haçlı seferinde gösterdiği kahramanlıklarla öne çıkan Danişmendlilerin Kayseri valisi Hasan Bey'dir. Vakfiyede geçen mülk ve yerleşim birimlerinin büyük bir kısmı ismini bugün bile muhafaza etmektedir. Osmanlı vakıf kayıtlarında da 1115 tarihli vakfiyeye atıfta bulunularak Şeyh Torasan Veli adına Bademdere'de bulunan zaviye ve zaviyedarlık görevlerine ait kayıtlar tespit edilmiştir. Zaviyenin XX. Yüzyılın başlarında mevcut ve mamur durumda olduğu anlaşılmaktadır. Zeki Oral 1936 senesinde gerçekleştirdiği çalışmasında Şeyh Torasan ve türbesi hakkında bilgiler verirken zaviye hususunda bir açıklamada bulunmamıştır. Muhtemelen zaviye 1936 senesinden evvel yıkılmış veya ortadan kaldırılmıştır.

Diğer taraftan, Kayseri'nin İncesu ile Ürgüp'ün Başköy'ü arasında bulunan ve Tekke dağı adıyla anılan sarp tepeler üzerinde, halk tarafından Tekke diye bilinen bir yapıdan bahsedilmektedir. Yapının tamir kitabesinde meşhed ibaresi bulunmasına rağmen Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde zaviye olarak adlandırılan yapının Şeyh Turesan Zaviyesi olduğu belirtilmekte ve Şeyh Torasan'ın bu zaviyenin şeyhi ve ilk mütevellisi olduğu ifade edilmektedir. Tek çalışmasında, bu zatın farklı bir

[142] Nevzat Topal. 509/1115 Tarihli Sultan İbrahim Vakfı, Şeyh Torasan Zaviyesi Ve Türbesi

kişi olduğu düşüncesindedir[143]. Şeyh Turesan'a ait olan İncesu'daki zaviye II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in saltanatı zamanında, muhtemelen o hayatta iken yapılmıştır. Yine I. Alaaddin Keykubad'ın hanımı Mahperi Hunad Hatun tarafından kendisine verilen arazi de belgelerden anlaşıldığı üzere Şeyh Turesan hayatta iken vakfedilmiştir.

Danişmendli Beyliği Malazgirt Zaferi sonrası Anadolu'da kurulan ilk Türkmen Beyliklerindendir. Sivas, Amasya, Tokat, Niksar, Kayseri, Zamantı, Elbistan, Develi ve Çorum havalisinde hüküm sürmüş; Danişmendlilerin Anadolu'da hızla iskan faaliyetlerine girişerek şehirler kurdukları ve şehir surlarını onardıkları görülmüştür. Danişmend Gazi yeni vilayetlerin her birine valiler atamıştır. Bu valilerden biri de Torasan adıyla bilinen Kapadokya valisi Hasan Bey'dir. Hasan Bey orta Anadolu'da yaptığı fetihler sebebiyle Danişmend Gazi tarafından Kayseri'ye vali olarak atanmıştır.

Araştırmacılar umumiyetle Danişmendlilerin Kayseri valisi Hasan Bey'in Vakfiyede ve Danişmend-name'de Şeyh Torasan/Tur-Hasan olarak zikredilen kişi olduğunda müttefiklerdir. Hasan Bey'in Danişmend Gazi ile birlikte ilk Anadolu fetihlerinde faaliyet gösterdiği görülmektedir. Danişmend-name'de Danişmend Gazi'nin Torasan'ı İstanbul'a doğru gönderirken, Çavuldur Çaka ve Kara Togan'ı ikişer bin kişilik kuvvetlerle Karaman dağlarından denize doğru gönderdiği kaydedilmiştir.

[143] Recep Tek. Anadolu Dervişlerinin Manevî Nüfuzlarının Günümüze Etkileri Bağlamında Şeyh Turesan Veli Hazretleri

Hasan Bey Danişmend name'de Battal Gazi'nin torunu ve Danişmend Gazi'nin yakın arkadaşı Torasan şeklinde aksetmiştir. Konyalı ise kaynağını belirtmeden Hasan Bey'in Danişmend Gazi'nin amcası olduğunu zikreder. Katip Çelebi'de Torasan'ı Battal Gazi'nin torunu olarak zikretmiş ve küffara karşı cenk eylediğinden bahsetmiştir. Hasan Bey Sultan I. Kılıç Arslan'ın I. Haçlı seferi sırasında yardım talebine iştirak etmiştir. 30 Haziran 1097'de Sultan I. Kılıç Arslan, Danişmend Gazi ve Emir Hasan'dan oluşan müttefik ordu Eskişehir yakınlarında Haçlı ordusuna pusu kurarak ve vur kaç taktiği ile ağır zayiat verdirirler. Eylül ayına kadar süren çarpışmalarda Haçlılar Ereğli'ye kadar ulaşmış; Ereğli'de yapılan çarpışmalardan sonra Haçlı kuvvetleri ikiye ayrılarak bir kısmı Kayseri istikametinde diğer kısmı Kilikya istikametinde harekete geçmiştir. Kayseri dolaylarını savunan Emir Hasan Kayseri'ye hareket eden Haçlı kuvvetlerinin ilerleyişini durdurmak istese de bunu sağlayamaz ve çekildiği Hasan Dağı eteğinde şehit olur. Emir Hasan'ın şehit olduğu bu dağa onun anısına Hasan Dağı denilmiştir. Bu dağ bugün Aksaray yakınlarındadır. Osman Turan bu dağa Haçlılarla yapılan savaşta esir düşen Danişmendlilerin Kayseri valisi Emir Hasan'a izafeten konulduğunu ifade etmiştir[144].

Osmanlı arşivlerinden Çamardı'da Matta ve Markos adlarına iki kilise için tamir izni istenilmiş olsa da

144 Osman Turan. Türk Cihan Hakimiyeti Mefküresi Tarihi . Ötüken Neşriyat. İstanbul. 2009. Sh. 220

günümüzde Yassıbaş çalışmasında sadece bir kilisenin varlığından söz eder[145]. Bereketli Madenindeki Rum kilisesi günümüzde terk edilmiş bir vaziyette olup bir avlu ortasında yer alır.

Çamardı ilçesine 34 km. mesafede bulunan *Sulucaova* köyündeki kilisenin kitabesi bulunmamaktadır.

---

145 Yassıbaş, agt. Sh 58

Çiftlik Evliyaları

1990 yılında ilçe olan Çiftlik (Melendiz)'e dokuz km. mesafede bulunan *Çınarlı Köyü*'nde **Kutup Baba** ismiyle anılan bir mezar bulunmaktadır. Topal makalesinde Çınarlı köyünde cami avlusunda bulunan bu mezar ile adına zaviye bulunan Kutlu Hoca arasında bir ilişki olabileceğini ileri sürer[146].

1953'te belediyelik olan *Kitreli* (Lemye) kasabasında tarihi eser olarak Ulu Cami ile eski belediye binasının arkasındaki haçvari yapıda olan kilise kalıntısı bulunmaktadır[147].

Bozköy kasabasında 1905 tarihli bir cami vardır.

---

146 Nevzat Topal. Karaman Eyaleti Vakıf Defterinde Niğde Vakıfları (H. 881/M. 1476)

147 Babaoğlan Akgümüş. Niğde ili çiftlik ilçesi'nin sosyo-ekonomik ve kültürel yapısı. Yüksek Lisans Tezi. Niğde Üniveritesi. Niğde. 2007

Ulukışla Evliyaları

Ulukışla'da da belediye teşkilatı 1879 yılında kurulur[148]. Hicaz demiryolu, 1908 yılında tamamlandıktan sonra, Ulukışla gelişen bir kasaba halini alır.

Ulukışla, Niğde ilinin dört beldesi, 34 köyü, ilçe merkezinde yedi mahallesi bulunan bir ilçesidir. Adana-Ankara karayolu üzerinde bulunan ilçede tarım ve hizmet sektörleri ana gelir kaynaklarını oluşturmaktadır.

İlçeye yirmi beş km. mesafedeki *Yeniyıldız* köyünde bulunan Kamereddin Han, güney ve kuzey cepheleri harap sadece orta tonozu ayakta kalabilmiş, Konya-Adana güzergahındaki günümüze ulaşan tek Selçuklu hanıdır. 37.50x15.00m boyutlarında dikdörtgen planlı avlulu han, iki sıra halinde düzenlenmiş üçerden altı paye ile üç sahına bölünmüş olan kapalı kısım hafif sivri tonozlarla örtülüdür. Güney duvarında 2.50 m. genişliğinde bir kapıdan içeri girilmektedir. Orta sahın (4.30m) iki yan sahından (3.30m) biraz daha geniştir. Orta sahını kısmen ayakta olan hanın, yan sahınları ve kapalı kısmın doğu ve batı duvarları tamamen yıkılmıştır. Avlu düzenleri Kamereddin Han avlusunun düzenini hatırlatan hanlardan hemen hepsinin XIII. Yüzyılın ilk yarısına

---

148 Soner Özsoylu. Ulukışla (Niğde) İlçesi'nin Beşeri Ve Ekonomik Coğrafyası. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi. Konya. 2007

tarihlendirildikleri görülmektedir[149]. Osmanlı kaynaklarında adı geçen diğer iki Selçuklu dönemi hanı hakkında ise bir bilgimiz yoktur[150].

Evliya Çelebi Ulukışla Kasabası *menzilinin özelliklerini anlatırken burasının* Niğde sancağında ve Karaman eyaletinde Koca Mehmed Paşa evkafı olduğunu kaydeder[151].

Ulukışla Öküz Mehmet Paşa Külliyesi yapılış itibari ile bir menzil külliyesidir[152]. Külliye, Ankara-Adana karayolu üzerinde bulunan Ulukışla merkezinde, pazaryerinde yer alır. Yapı topluluğu halk arasında Paşa Hanı, Kışla, Ulukışla Kervansarayı olarak bilinir. İlçe bugünkü ismini de bu kervansaraydan almıştır. Bazı araştırmacılara göre külliyenin, kervan yolcularının yanı sıra sefere çıkan askerlerin kışlağı olarak da kullanıldığı bildirilmektedir. Külliyeyi yaptıran Öküz Mehmet Paşa'nın aslen Ulukışlalı olduğu da yapının oluşumunda etkili olduğu kabul edilir. Türk Edebiyatının tanınmış şairlerinden Faruk Nafiz Çamlıbel'in "Han Duvarları" adlı

---

149 Rahmi Hüseyin Ünal. Doğu Anadolu'da Bilinmeyen Üç Selçuklu Hanı

150 Ne var ki, Bayhan ve Salman makalelerinde Adıyaman'ın Gölbaşı ilçesi sınırları içinde yer alan ve Kamereddin Hanı ismiyle anılan bir diğer yapıdan söz ederler. Derbendağzı mevkiinde, halkın Kamer Han diye ana geldiği hanın 1237'de, Elbistan valisi Emir Kamereddin tarafından yaptırıldığı sanılmaktadır.

151 Evliya Çelebi. Seyahatname. III. Cilt-I. Kitap. Sh. 56

152 Öküz Mehmed Paşa Külliyesi - Ahmet Vefa Çobanoğlu. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt 34

şiirine bu külliye ilham kaynağı olmuştur. XVII. Yüzyılda Osmanlı Devletinde başlayan gerileme ve sonrasında başta Celali isyanları ve doğuya yapılan seferler sonucunda, Öküz Mehmet Paşa 1615 yılında çıktığı İran seferi sırasında bu yerde konaklama için kışlak olmadığını görünce, sefer sonrası bu külliyeyi yaptırır.

Mehmed Paşa, Osmanlı tarihinin en buhranlı döneminde önemli görevler üstlenmiş ve devrin kaynaklarında vakarı, haşmeti, saygınlığı, cömertliği ve hayırseverliğiyle anılmıştır[153]. Karagümrük, Ulukışla (Niğde), Çatalca, Çanakkale, Kuşadası, Sakız ve Mısır olmak üzere görev yaptığı, uğradığı hemen her yerde sivil, dini ve askeri pek çok inşaat ve tamir faaliyetinde bulunmuştur. Mevlevi olduğu da bilinen Mehmed Paşa'nın yaptırdığı hayır eserlerinin listesi gözden geçirildiğinde on civarında cami ve mescid, vakıf ev, hamam, su kuyusu, suyolu, çeşme, dükkan, fırın, han, mektep, değirmen inşa ettirdiği anlaşılmaktadır. Bunlardan, hac yolculukları ve şark seferleri sırasında karşılaşılan zorlukları önemli ölçüde ortadan kaldıran Ulukışla Külliyesi ile Karagümrük'te külliye hüviyetindeki hayratı önemlidir. Halep'te vali olarak görevde bulunurken, 1621'deki vefatıyla daha önce yaptırmış olduğu Şeyh Ebubekir Zaviyesi civarındaki türbesine defnedilir.

153 Mahmut Ak. Damat Mehmet Paşa. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt 28

Külliye, kuzeyden güneye eğimli bir arazi üzerindedir. Külliyenin odak yapısı; doğu-batı yönünde uzanan, yaklaşık dikdörtgen plana sahip arastadır. Arasta, dolaşımı sağlayan üstü örtülü bir sokaktır. Arastanın kuzey cephesi, hanın avlusuna bitişiktir. Kareye yakın dikdörtgen şekilli avlunun güney kenarında arasta, doğu ve batısında revaklar, kuzeyinde ise hücre ve eyvanlardan oluşan özel geceleme mekanları vardır.

Cami külliyenin güneydoğu ucundadır. Yapı, halk arasında, Kışla Camii olarak da anılır. Evliya Çelebi cami ile ilgili olarak, "..en meşhur cami Koca Mehmet Paşa Camii'dir. Kubbeli ve minareli, avlusu mermer döşeli şirin bir camidir." demektedir. Yapı 1969,1970 ve 1977 yıllarında, Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından, yeniden inşa edilircesine onarılmıştır. Yapı bugünkü haliyle, tek kubbeyle örtülü, kareye yakın dikdörtgen planlı 12.20x14.00 m. boyutlarındaki bir harim; kuzeyde üç birimli son cemaat yeri ve harimin batı duvarının kuzey ucuna bitişik bir minareden oluşmaktadır. Duvarlar düzgün kesme taşla kaplanmıştır. Harimi örten kubbe, son onarımda, betonarme olarak inşa edilmiş, iç yüzeyi sıvalı olan kubbe, dışta, son cemaat yeri kubbeleri gibi kurşunla kaplanmıştır. Kubbe sekizgen bir kasnağa oturmuştur. Kasnağın her yüzünde yuvarlak ve alçı şebekeli pencere vardır. Dış cephelerde değişik yüksekliklerde, cepheyi çepeçevre dolanan, eşit aralıklı, kırmızı renkli üç kesme taş sırası cepheyi dörde bölmektedir. Harimin doğu ve batı cepheleri benzer düzende olup, her iki cephede de, alt sırada üç, üst sırada bir pencere yer almaktadır. Harim

kuzey duvarı ortasında yer alan harim girişinin iki yanında birer pencere vardır. Taçkapı, kaval ve iç bükey kavisli silmelerden oluşan dikdörtgen bir çerçeveye sahiptir. Yine harimde bulunan mahfil, girişin hemen üzerinde profilli taş konsolların desteklediği küçük bir balkon şeklindedir. Bu hali ile cami oldukça sade görünümlüdür.

Avlu ve Kuzey Ahırının üzerinde yer aldığı arazi, kuzeyden güneye doğru eğimlidir. Kareye yakın dikdörtgen şekilli avlunun güney kenarında arasta yer almaktadır. Doğu ve batısında revaklar, kuzeyinde ise hücre ve eyvanlardan oluşan mekanlar vardır. Bu mekanlar, avluya göre yatay konumdaki Kuzey Ahırına bitişiktir. Kuzey Ahırı, 1953–1978 yılları arasında tahıl ambarı olarak, 1991–1996 yılları arasında ise, halı atölyesi olarak kullanılmıştır.

Ahırın doğu cephesi, üçgen bir alınlıkla taçlandırılmıştır. En üstte cephe ortasında bir mazgal pencere vardır. Kuzey Ahırı'nın, avlunun kuzeyindeki mekanlarla birleştiği kesim oldukça haraptır. Kuzey Ahırının tamamen sağır olan kuzey cephesi 0.60x1.40x m. ölçülerinde altı payanda ile desteklenmiştir. Batı cephesi, aynen doğu cephesinde olduğu gibi, üçgen bir alınlıkla taçlandırılmıştır. Üst kesimdeki mazgal pencerelerin simetriği doğu cephede de vardır. Doğu ve batıda, Kuzey Ahırı ile avlu revaklarının oluşturduğu müşterek cephelerin ortalarına denk gelen kesimde yer alan kapılar, sadece yolcular için düşünülmüş olmalıdır. Avlunun batı revakının güneyden itibaren ikinci birimine açılan sivri kemerli bir giriş açıklığı mevcuttur. Doğu ve batı

kanadındaki revaklar simetriktir. Orta avlunun kuzey kenarı üzerinde, ahırın güney duvarına bitişik mekanlar sıralanmaktadır. Bu mekanların tamamı kuzey-güney yönlü hafif sivri kemerli beşik tonozla örtülüdür ve simetriktir. Avlunun kuzey kenarı ortasına yerleştirilmiş giriş eyvanından kuzey Ahırına girilir. Ahır, doğu-batı yönlü bir doğru boyunca sıralanan altı paye ile eş genişlikte iki sahına bölünmüştür. Avlu ve Kuzey Ahırında hiçbir süsleme yoktur.

Güney Ahırı Cami ile hamam arasında, düz bir alanda yer alır. Dar kenarlardan biri arastanın güney cephesine bitişiktir. Yapının duvarları içte ve dışta tamamen kesme taşlarla kaplanmıştır. Kuzey–güney yönde uzanan sahınlar, sivri kemerli beşik tonozlarla örtülüdür. Güney Ahırının doğu ve batı cephelerinin düzeni birbirine benzer. Her iki cephede de dörder payanda vardır. Payanda aralarında ise birer küçük mazgal pencere vardır. Güney Ahırı, 1.50x1.85 m. boyutlarında kareye yakın dikdörtgen şekilli dört paye ile kuzey-güney yönlü iki sahna ayrılmaktadır.

Külliyenin merkezinde yer alan Arasta'nın kuzeyinde revaklı avlu, güneyinde ise, hamam ve Güney Ahırı bulunmaktadır. Arasta, doğu-batı yönde uzanan 79.35x20.00 m. boyutlarında, yaklaşık dikdörtgen şekilli bir plana sahiptir. Arastayı boydan boya kat eden geniş koridorun üzerini örten tonozun doğu yarısı, mahyalı bir beşik çatı şeklinde dikdörtgen taş plaklarla kaplanmıştır. Külliyenin ortasında bir merkez konumunda olan arastanın geniş koridoru, sirkülasyonu sağlayan üst örtülü bir sokak

görünümündedir. Koridorun iki kenarı üzerinde sıralanan 23 dükkan vardır. Yapının doğu ve batı cepheleri ortasında, koridorun iki ucunda birer giriş bulunur. Doğu-batı yönlü bir koridorun iki yanına sıralanmış dükkanlar ile güney kenarı üzerinde yer alan bir ahır ile bir hamamdan oluşmaktadır. Doğu-batı yönlü koridor, tuğla ile inşa edilmiş, sivri kemerli bir tonozla örtülüdür. Arasta'nın doğu girişi, batı girişi gibi, bir sivri kemerle örtülüdür. Yapı dışında herhangi bir süsleme unsuru yoktur. Avluya açılan ana giriş kapısı ile doğu ve batı yönlerdeki girişlerin üzeri üçgen alınlıklarla taçlandırılmıştır.

Hamam, arastanın güney kanadının batı kesimine bitişiktir. Kuzey-güney yönünde uzanan dikdörtgen bir planı vardır. Batı cephesi kuzey ucunda, soyunmalık mekanına açılan basık kemerli bir giriş ile üst seviyede sivri kemerli iki pencere vardır. Dışta duvarlar, bir sıra düzgün kesme taş ve iki sıra tuğladan oluşan almaşık bir dokuya sahiptir. Doğu ve batı cephelerindeki duvarlar, soyunmalığın bulunduğu kesimden daha yüksektir. Hamama arastaya açılan bir kapıdan girilir. Soyunmalık mekanının doğu, batı ve güney kenarlarına sivri kemerler atılmış ve kuzey kenarına, 4.00 m. ye yaklaşan sivri kemer tonozlu bir eyvan eklenmiştir. Doğu ve batı yöndeki kemerlerin örttüğü alanlar ile kuzeydeki eyvanın zemini yükseltilerek sekiler oluşturulmuş olup orta mekanın üzeri bir kubbeyle örtülüdür. Güney duvarı ortalarında yer alan yuvarlak kemerli bir açıklıktan ılıklık mekanına geçilir. Doğu batı yönünde uzanan ılıklığın dikdörtgen bir planı ve

üzeri bir aynalı manastır tonozuyla örtülüdür. Buradan da sivri kemerli bir giriş aralığından sıcaklığa ulaşılır. Sıcaklığın kare planlı orta mekanı ve halvetler kubbelerle örtülmüştür. Güneybatı köşesindeki halvetin güney duvarı üzerinde, su deposuna açılan sivri kemerli bir pencere vardır. Su deposu dikdörtgen planlıdır. Cehennemlik kanallarının açıldığı ateş yakılan kısım tamamen tahrip olmuştur. Hamamda süsleme unsuru yoktur.

Külliyenin kuzeyinde kesme taştan inşa edilen sivri kemerli nişli, kitabesiz bir çeşme mevcuttur. Üstü iki yana meyilli olarak düzenlenen bu çeşmenin külliye bünyesinde olduğu tahmin edilmektedir. Bugün mektep, fırın, kahvehane, imaret ve zaviye yapıları mevcut değildir.

İlçeye 26 km. mesafede bulunan *Hüsniye* köyü'nde; Dede Tepesi'nde **Cadı** Türbesi bulunur[154].

İlçenin *Şeyhömerli* köyünde **Şeyh Ömer Aduli**'nin türbesi bulunmaktadır. Türbe; tek katlı ve kare planlıdır. Türbe dıştan 4.75x4.75 m. ölçülerindedir. İnşasında sarımtırak ince yonu taş malzeme kullanılmış ve cephe duvarları taş kornişle sonuçlandırılmıştır. Köy mezarlığı hüviyetindeki eski mezarlığın köye bakan girişinin hemen sağında bulunan türbenin kitabesine göre, ***Şeyh Rüstem***'in isteği üzerine ***Şeyh Yakup*** tarafından 1080H/1669M. yılında yaptırılmıştır.

---

154 Derya Dilmen. Niğde İli Ulukışla İlçesi Halk Kültürü Araştırması. Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi. Adana–2009

Türbenin, Şeyh Ömer adına onun müritlerince inşa ettirildiği anlaşılmaktadır. Asıl adı Şeyh Ömer Adulî olan Şeyh Ömer; Niğde'de yetişen ulema ve meşayihtendir. Bursalı Mehmet Tahir, Niğdeli Kuddusi Ahmed Efendi Hazretleri'nden (ö.1848) bahsederken, Şeyh Ömer Efendi'den de bahsetmiş, 1044 (1635) yılında Hüseyin Vaiz'in Mevâhib-i Ledünniye adındaki meşhur tefsirini tercüme ettiğini ve bu tercümenin bir nüshasının Üsküdar'daki Selimiye Kütüphanesi'nde bulunduğunu ifade etmiştir[155]. Türbe içerisindeki sandukalar ***Şeyh Ömer*** ve ***Şeyh Rüstem***'e aittir[156]. İnşa kitabesi doğu ön cephe üzerindedir. Kitabede, "Bu mübarek türbeyi, saygın kişi ***Şeyh Yakub***, ***Şeyh Rüstem***'in isteği üzerine- Allah ona met eyleyerek toprağını pak etsin. Allah'a inanır ve Evliyanın himmetini umarız- Resulullah'ın (S.A.V.) hicretinin 1088. Yılında yaptırıldı", yazılıdır.

155 Bursalı Mehmet Tahir. Osmanlı Müellifleri. Cilt I. Sh. 150
156 Mustafa Eryaman. Şeyhömerli Türbesi Hakkında

Niğde'de Tarikatlar

Niğde'de Halvetilik

Niğde *Yenice* Karyesi'nde Şeyh Mustafa Tekkesi, Daru'z-Zakirin Tekkesi, Süleyman Paşa Tekkesi adlarıyla üç tekkeye rastlanmasına rağmen postnişinleri tespit edilememektedir[157].

Ahi Yusuf Şirvan'da doğdu[158]. İbrahim Zahid-i Gilani'nin halifelerindendir. Mahmud Cemaleddin el-Hulvi, Ahi Yusuf'un şeyhinin yanında irşat ve sülûkünü tamamladıktan sonra kendisine hilafet verilerek Anadolu'ya gönderildiğini ve Niğde'deki Tepeviran denilen mevkie yerleştiğini belirtir. Fuad Köprülü, Halvetiye Tarikatı'nın Anadolu'da XIII. yüzyıl sonlarından itibaren onun vasıtasıyla yayılmaya başladığını ifade eder. Niğde'de cami, halvethane ve derviş odalarından oluşan bir zaviye inşa ettirerek irşad faaliyetlerinde bulunan Ahi Yusuf'un, 1408 yılında vefat ettiği ve zaviyesine defnedildiği kaydedilir. Kendisinin halifelerinden Pir Ömer ve Ahi Mirim, Halvetiliğin

---

157 Hür Mahmut Yücer. XIX. Asırda Anadolu'da Tasavvuf. Doktora Tezi. Marmara Üni. 2001. İstanbul

158 Ahi Yusuf Halveti. İsmail Çiftçioğlu. Ahi Ansiklopedisi. Cilt I

Anadolu'da yayılmasına önayak olmuşlardır[159]. Diğer taraftan onun hayatının son döneminde Şirvan’a döndüğü ve orada vefat etmiş olduğu ileri sürülür.

[159] Ekmeleddin İhsanoğlu. Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi. Cilt II. Sh 133

Niğde’de Mevlevilik

Niğde Mevlevihanesi **Ulu Arif Çelebi** (ö. 1320) zamanında tesis edilir[160]. Arif Çelebi’nin Niğde’ye ilk gelişinde müritlerinden **Nasûhiddin Sebbağ**’ı Niğde’ye halife olarak bırakmış, halifesinin gayretiyle Niğde’de bir Mevlevi topluluğu meydana gelmiştir. Fakat gerek kısa sürede büyük bir topluluğa sahip olması gerekse Ulu Arif Çelebi gibi Kalenderi-Melami meşrep tavırları, sema’ı haram kabul edenlerin muhalefeti ve Kıtmir adındaki köpeğine gösterdiği alakayı bir Mevlevi halifesine yakıştıramayanların onun aleyhinde olmalarına ve Mevlevilere karşı sert muhalefette bulunmalarına sebep olmuştur. Nasûhiddin Sebbağ’a sadece Niğde’deki muhalifleri karşı çıkmamış, bizzat Mevlevi Tarikatı içerisinden onun Kalenderi-Melami meşrep tavrını beğenmeyen Denizli Mevlevihanesi Şeyhi Kadı Necmeddin de ona muhalefet etmiştir.

Ayrıca, Eflaki eserinde, seyyidlerin Seyyid Nasireddin Hankahı’nda faaliyette bulunduklarını belirtmektedir[161].

Nasûhiddin Sebbağ’ın ne zaman vefat ettiği ve ondan sonra Niğde Mevlevihanesi’ne kimin postnişin olduğu hakkında bir bilgi bulunmamaktadır. Sadece Ulu Arif Çelebi oğlu Emir Adil Çelebi (ö.1368)’nin oğlu Burhaneddin Çelebi (824/1395)’nin, Edirne’den Niğde’ye

---

160 Sezai Küçük. Niğde Mevlevîhânesi ve Son Şeyhi Hüsâmeddin Dede

161 Ahmet Eflâkî. Ariflerin Menkıbeleri. 1987: II. Cilt

Ahi Mahmud oğlu Ahi Ahmed'in oğlu Hacı İbrahim'i şeyh olarak gönderdiğini, Abdülbaki Gölpınarlı *Mevlana'dan Sonra Mevlevilik* isimli kitabında kaydetmektedir. Hacı İbrahim'e bir meşihatname verilerek Edirne'den Niğde'ye Mevlevi Şeyhi olarak gönderilmesi ve Farsça yazılan bu meşihatnamenin içeriği, Nasûhiddin Sebbağ'dan sonra, Mevlevi dergahının ve Mevlevi müritlerinin varlığına önemli bir işaret kabul edilebilir.

1476 tarihli Karaman Eyaleti vakıf Defterinde Mevlevihanenin adı geçer[162]. 1487'de Niğde Vakıfları arasında Mevlevihane vakfı da yer almaktadır. Mevlevihane Vakfının Mutasarrıfı Hatip Ahmed olup, Mevlevihane bu tarihte harap bir vaziyettedir. Sazala ve Saruköy köylerinden 820 akçe yıllık geliri vardır[163]. 1530 tarihli bir Tahrir Defterinde şehirde bulunan yapılar arasında Mevlevihane de yer almaktadır[164].

Mevlevihanenin tarihi ile ilgili bundan sonraki bilgileri, Niğde Mevlevihanesi son şeyhi Hüsameddin Dede (ö. 1954) tarafından, Konya'daki Mevlevi Asitanesi'nden 10 Teşrini's-sani 1327/23 Kasım 1911 tarihli her Mevlevi şeyhinin *"bulunmuş olduğu Mevlevihane ve orada medfûn olan Mevlevi zevat ile ilgili*

---

162 Nevzat Topal. Karaman Eyaleti Vakıf Defterinde Niğde Vakıfları (H. 881/M. 1476)

163 Fahri Çoşkun. 888/1483 Tarihli Karaman Eyaleti Vakıf Tahrir Defteri

164 Rafet Metin. XVI. Yüzyılda Niğde ve Kırşehir Sancaklarında Mahalle Yapılanması

*bilgileri göndermesi"*ne dair emirname üzerine, Konya Mevlana Dergahı'na 1911 ve 1912 tarihinde gönderilen evraklardan takip edebiliyoruz. Bu evraklara göre, 1393 yılında Niğde'ye şeyh tayin edilen Şeyh İbrahim'in bu dergahta, 1412 tarihine kadar meşihat makamında bulunduğu ortaya çıkmaktadır. Hüsameddin Dede'nin verdiği bilgilere göre, Mevlevihanenin bu tarihten, 1790 tarihine kadar geçen süre içerisindeki durumu ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır. Hüsameddin Dede'nin Mevlevihane ile ilgili verdiği malumatın devamında, Niğde Mevlevihanesi'nin ikinci dönemi diyebileceğimiz yeni dönem için verdiği şu bilgiler, dergahın ilk inşa yerinin burası olduğunu ve Kemal-i Ümmi'nin 1475 yılında vefatından sonra burada mevlevihaneye bitişik yapılan türbeye defin olunduğuna bir işaret kabul edilebilir: *"150 sene evvel (1177/1763), seyyah ve Mekke-i Mükerreme mücavirlerinden olan ve sakalık hizmetiyle meşgul iken bir işaret-i ma'neviyye ile "Niğde'ye git Kemal Ümmi Dergah-ı Şerifine hizmet et" diye emir ve işaret alan Hacı Saki Muhammed namında biri gelip o zamanlarda herkes tarafından bilinen ve ziyaret edilen bu merkadde ikamet eylemiş ve postnişin ve türbedar olmuştur. 1215/1800 senesinde geride iki küçük kızını ve Ahmed adında bir küçük oğlunu bırakarak vefat etmiştir. Daha sonra Ahmed Efendi (ö.1299/1882) dergah-ı şerifin bir mevlevi dergahı olduğunu bilkayd anlayarak Tarikat-ı Aliyye-i Mevleviyye'ye intisab ve Çelebi Muhammed Said Efendi (ö.1274/1858) Hazretleri'nden ahz-ı feyz-i meşihat ve hırka ve destarıyla şerefyab olmuş ve 1254/1838*

senesinde postnişin ve zaviyedarlığa tayin olunmuştur.” Ahmet Efendi, kırk beş sene hizmet-i meşihatte bulunduktan sonra 1299/1882 senesinde bila veled (erkek çocuksuz) vefat etmiştir.

Daha sonra onun yerine Kemal Ümmi Mevlevihanesi meşihat ve zaviyedarlığına 3 Cemaziyye’l-evvel 1299/23 Mart 1882 tarihli meşihatname ile Mehmed Nûri Efendi tayin edilmiş, o da yaklaşık yirmi beş yıl meşihate devam ettikten sonra 1324/1906 senesinde hac dönüşü yolda vefat etmiştir[165]. Mehmet Nûri Dede’nin vefatıyla yerine 11 Saferü’l-cedid 1327/4 Mart 1909 tarihinde oğlu Hüsameddin Efendi postnişinliğe tayin edilmiştir.” Konya Mevlana Dergahı’na gönderdiği 15 Kanûnü’l-evvel 1327/28 Aralık 1911 tarihli bir başka mektubunda Hüsameddin Dede, “*Mevlevihanede eizze-i kiramdan medfûn zevat olmayıp lakin muhibban-ı tarikat-ı celile-i Mevleviyye’den ulemadan Firaki Hüseyin Efendi namında bir zat-ı ali-i kadrin medfûn olduğunu, divan şeklinde bir mecmûası bulunduğunu ve mezkûr mecmûa damadı bulunan Evkaf Nezareti azasından Niğde’li merhum Evliya Efendi nezdinde kalmış ise de buradaki bulunan akrabaları tarafından getirileceği sûret-i kat’iyyede vaad edilmiş olduklarından vurûdunda takdim kılınacağının arzıyla, mümaileyhin Hazret-i Pir-i Destgir’imizin hakkında bir mersiyesi elde edilmekle*

[165] 1884 yılına ait şeriyye sicil defterinden Mehmet Nuri Efendinin Kemal Ümmi Tekkesine mütevelli tayin edildiği görülmektedir.

sûreti leffen arz-ı takdim pişgah-ı sami-i reşadetpenahileri kılınmış olduğu...” şeklinde mevlevihanenin hamûşanında medfun olanlarla ilgili bilgileri Konya’ya yazmıştır. Bugün Yenice Mahallesi’nde bulunan Mevlevihanenin hamûşanında halen Ziya Bey, Alaybeyzade Hasan ve Nuri Dede’nin babası Kayserili Süleyman Efendi gibi bazı Mevlevilerin kabirleri bulunmaktadır. Hüsameddin Dede’nin oğlu Ziyaeddin Bey, ayrıca dergah haziresinde, Hakkı Hoca, Müftü Ali Rıza Efendi ve Rûmi Efendi’nin kızının mezarlarının da var olduğunu bildirmektedir ki, bu gün bulunmayan bu mezarlar muhtemelen dergah bahçesine yapılan binaların inşası esnasında kaybolmuştur.

Hüsameddin Dede, geniş bir bahçeye sahip olduğu bilinen Mevlevihanenin arsa tapusunu tekkelerin kapatılmasından sonra üzerine almış ve daha sonra bu bahçeye varisleri tarafından bazı binalar yapılmış -ki Mevlevihanenin halen mevcut olan cümle kapısı bahçe içerisine yapılmış olan iki apartmanın arasındadır- ve bu binaların duvar diplerinde hala Mevlevihanenin hamûşundan olduğu anlaşılan bazı mezarlar bulunmaktadır.

Niğde Mevlevihanesi, Hüsameddin Dede zamanında bir tamir görmüştür. Hüsameddin Dede tamirle ilgili bilgileri, Konya’ya gönderdiği bir mektupla bildirmiştir. Dergahın tamiratının tamamlanmasıyla dergahta eday-ı salata ve her sabah ve her mübarek gecede ism-i Celal okunmasına tekrar başlanmıştır. Hüsameddin Dede meşihata tayin edilmesinden sonra seleften

kendisine devrolunan Niğde Mevlevihanesi'nde mevcut demirbaşları 15 Kanûn-u Evvel 1327/28 Aralık 1911 tarihli bir yazıyla Konya'ya arz eder. Yenice Mahallesi'nde Kemal-i Ümmiye sokağında bulunan Mevlevihane 1976 yılında Kemal Ümmi Türbesi'yle birlikte Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce restore edilmiş ve halen Niğde Müftülüğü'ne bağlı Torbalı Kız Kur'an Kursu olarak faaliyet göstermektedir.

Niğde Mevlevihanesi'nin son postnişini Hüsameddin Dede, aynı mevlevihanenin şeyhi olan Mehmet Nuri Dede'nin oğlu olarak 5 Ramazan 1298/1 Ağustos 1881 tarihinde dünyaya gelmiştir. Mehmet Nûri Dede'nin 11 Saferü'l-cedid 1327/1909 tarihinde vefatıyla da, yirmi dokuz yaşlarında iken babasının yerine postnişinliğe tayin edilmiştir. Ziyaeddin Bey babasından naklen kendi soy ağaçlarıyla ilgili de şu bilgileri vermektedir. "Babamın anlattıklarına göre; bizim soyumuz Hz. Mevlana gibi Orta Asya'dan gelmektedir. Babamın dedeleri aynen Hz. Mevlana'nın babası gibi Orta Asya'dan göç ederek Anadolu'ya gelmiştir. Orta Asya'dan hareket eden kafile Musul-Şam-Halep-Maraş yolunu takip ederek Anadolu'ya gelmiş ve Anadolu'da üç ayrı gruba ayrılmıştır. Birinci grup, Yozgat'ı mekan seçmiş ve Yozgat'ta Babayağmur Köyü'nü kurmuş; ikinci grup Kayseri'ye yerleşmiş, üçüncü grup da Niğde'yi yurt edinmiştir. Babam Kayseri'ye yerleşen ailedendir. Yine babamın anlattıklarına göre; bu gün hala Kayseri'de medfun bulunan es-Seyyid Ali Zeynelabidin el-Kayseri (ö. 817/1414) babamın dedelerindendir. Niğde Mevlevihanesi

şeyhlerinden Ahmed Dede bilaveled vefat ettiğinde, akrabalık ilişkileri devam ettiği için tekkenin şeyhliği Kayserili Süleyman Efendi'nin oğlu olan dedem Nuri Dede'ye verilmiştir."

Tevhide Hanım ise, babasıyla ilgili şunları söylemektedir: "Babamın isminin başında bir de Celaleddin vardı. Yani babamın tam adı; Celaleddin Hüsameddin Dede idi. Babamdan önce muhterem pederi Nûri Efendi bu dergahta şeyhlik yapmıştı. Nuri Efendi'den önce de şeyh, Ahmet Efendi idi. Babaannem İnayet Hanım, iki kez evlenmiş. İlk evliliğini Ahmet Efendi ile yapmış iki sene evli kalmışlar, Ahmet Efendi Tûr-ı Sina'da vefat etmiş, daha sonra Nûri Efendi ile evlenmiştir."

Ziyaeddin Bey bu bilgilere şunları ilave etmektedir:

"Ahmed efendi vefat ettiğinde Hafize ve Rukiye isimlerinde iki kızı vardır fakat oğlu yoktur. Bu esnada Konya'da çilesini tamamlamış olan Nuri Efendi Kayseri'ye dönmeye hazırlanırken kendisine Niğde Mevlevihanesi şeyhliği teklif edilir ve kabul ederek Niğde'ye gelir ve bir süre sonra da Ahmet Efendi'nin hanımıyla da evlenir. Bu evlilikten babam Hüsameddin Dede dünyaya gelir."

Hüsameddin Dede; çocuk ruhlu, gösteriş meraklısı olmayan bir yapıya sahiptir. Tütün ve kahveyi çok sever. İlk eğitimini aynı zamanda Mevlevihanenin şeyhi olan babasından almış, daha sonra Niğde Darülmüallimin Mektebi'ni bitirmiştir. Arapça, Farsça ve Latince bilmektedir. Hüsameddin Dede, *Mesnevi*'yi ve *Divan-ı Kebir*'i iyi tanıyan bir Mevlevi'dir. Latince bilgisi

sebebiyle zaman zaman Bizanslılardan kalan mezar taşlarını okumak üzere bilirkişilik de yapmıştır. Hüsameddin Dede, soyadı kanununun çıkmasıyla "*Temizsoy*" soyadını almış ve o tarihten itibaren "Hüsameddin Dede" adı "Hüsameddin Temizsoy" olmuştur. Babasının müridlerinden biri de, Niğde Derbent Mezarlığı'nda medfun İsmail Dede (1869-1948)'dir. **İsmail Dede**; halim, selim, çocukla çocuk, büyükle büyük olan biridir. Çok nazik bir yapısı vardır ve herkese yardım eder. Tevhide Hanım; "Biz çocuk olduğumuz için ona "Dede" derdik. Sigara kullanır, kahveyi çok severdi. Bilgisi çoktu ama anlatma kabiliyeti yoktu. *Mesnevi* okurdu, zaman zaman müridlere *Mesnevi* dersi verirdi. Tekkenin dışında hiçbir yerde *Mesnevi* okumazdı. Kendisi bazen şiirler yazardı. Babamın bütün hatıralarını aldı gitti." diyor. "İsmail Dede on altı sene İstanbul'da bir Mevlevi dergahında bulunmuş, sonra Konya'ya gitmiş. Konya'dan Niğde'ye Sungur Bey Camii'ne görevli olarak tekrar geri dönmüştür. Aslen Çanakkaleli olan İsmail Dede, Niğde'den evlenmiş ve Niğde'ye yerleşmiştir. Tevhide Hanım'ın anlattıklarına göre, Hüsameddin Dede'nin hizmetinde bulunan, kahve pişiren İsmail Dede, aynı zamanda dergahın temizliğiyle ve dergaha gelen misafirlerle de ilgilenir ve şamdanlarını uyandırırmış. Bir süre de Kesikbaş Veli Türbesi'nde türbedarlık görevinde bulunan İsmail Dede, türbelerin kapatılmasıyla bu vazifesi elinden alınmıştır. Soyadı kanunun çıkmasıyla "Usuk" soyadını alan İsmail Dede 1948 yılında vefat etmiştir."

Tekke kapatıldıktan sonra bir süre, 41. Tümen Niğde'ye gelir, mevsimlerden kıştır ve askerin istihdam mekanı olarak Niğde'deki Kığılı Cami, Paşa Cami ve Sungur Bey Cami gibi bir çok cami ile beraber Niğde Mevlevihanesi de kullanılır ve tekkeye makineli tüfek bölüğü yerleştirilir. 1939 yılında Niğde'ye Maarif Müdürü olarak tayin edilen bir tanıdığı vasıtasıyla tekrar muallimlik vazifesine döner ve yaş haddinden emekli oluncaya kadar yaklaşık 25 yıl bu görevi sürdürür. Ziyaeddin Bey babasının bir ara tayininin yeni kurulan Niğde imam-Hatip Lisesine de çıktığını belirtmektedir. Hüsameddin Dede (Temizsoy) 1954 yılında 73 yaşında vefat etmiştir.

Yer ve İsim İndeksi

H

İ

K

M

N

O

P

S

Ş

T

U

Y

Kaynakça

Kitaplar

1. Niğde. Niğde Valiliği. 2011
2. Niğde Kültür Envanteri. Niğde Valiliği. 2009
3. On Bin Yıllık Hatıra. T.C. Niğde Valiliği. 2008
4. İbn Battuta Seyahatnamesi. Cilt I YKY. 2004
5. Niğde Evliyaları. Niğde Belediyesi
6. Osman Turan. Türk Cihan Hakimiyeti Mefküresi Tarihi. Ötüken Neşriyat. İstanbul. 2009
7. Mehmet Ekiz. Niğde İli ve İlçeleri Arkeolojik Yüzey Araştırması 2015 Raporu. T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı
8. Semra Ögel. Anadolu Taş Tezyinatı. TTK Basımevi. Ankara. 1987
9. Charles Texier. Küçük Asya. Ankara. 2002. Cilt III
10. İbnü'l Emin. Son Asır Türk Şairleri. Milli Eğitim Basımevi. İstanbul. 1990. Cilt. I
11. Evliya Çelebi. Seyahatname. Cilt III
12. Vital Cuinet. La Turquie D'Asie Geographie Administrative. Cilt I

13. Ekmeleddin İhsanoğlu. Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi. Cilt II
14. Ahmet Eflâkî. Ariflerin Menkıbeleri. 1987: II. Cilt

Tezler

1. Ahmet Öge. Hurufat Defterlerinde Niğde-Bor. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üni. Konya. 2010
2. Niğde Bor'da Türk Mimari Eserleri. Mesut Dündar. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üni., Ankara. 2001
3. Mahmut Özer. Niğde İli Altunhisar İlçesi'nin Sosyo-Kültürel Ve Ekonomik Yapısı. Yüksek Lisans Tezi. Niğde Üni., Niğde. 2007
4. Cemil Şahingöz. Altunhisar İlçesi (Niğde) Beşeri Coğrafyası. Yüksek Lisans Tezi. Niğde Üni. Niğde. 2007
5. Yusuf İyi. Niğde Sancağı 1259 (1843) Senesi Cizye Defteri. Niğde Üniversitesi. Niğde 1999
6. Murat Polat. H.1301-1303 tarihli Niğde şer'iye sicil defteri ve deftere göre sosyal, idari, dini ve hukuki, kültürel açıdan Niğde. Yüksek Lisans Tezi. Niğde Üniversitesi. 1997

7. Soner Gülseven Kılıç. 4 nolu Niğde Şer'iyye sicili h.1311-1313 / m.1893-1895 (ilk 191 sayfa). Yüksek Lisans Tezi. Yüzüncü Yıl Üniversitesi. Van. 2006
8. Alpaslan Kılıç. 4 nolu Niğde Şer'iyye sicili h.1311-1313 / m.1893-1895. Yüksek Lisans Tezi. Yüzüncü Yıl Üniversitesi. Van. 2007
9. Babaoğlan Akgümüş. Niğde ili çiftlik ilçesi'nin sosyo-ekonomik ve kültürel yapısı. Yüksek Lisans Tezi. Niğde Üniveritesi. Niğde. 2007
10. Derya Dilmen. Niğde İli Ulukışla İlçesi Halk Kültürü Araştırması. Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi. Adana–2009
11. Soner Özsoylu. Ulukışla (Niğde) İlçesi'nin Beşeri Ve Ekonomik Coğrafyası. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi. Konya. 2007
12. Ali Tenik. Ahmet Kuddusi ve Tasavvuf Düşüncesi. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi. Ankara. 2007
13. Esra Yassıbaş. Niğde’de Ortodokslar. Yüksek Lisans Tezi. Niğde Üniversitesi. Niğde. 2010
14. Muhammed Sarı. Atatürk Dönemi İç Anadolu Bölgesi’nde Îmar İskan Faaliyetleri (1923-1938). Doktora Tezi. Selçuk Üniversitesi. Konya. 2011

15. Erhan Sürme. Niğde Halkevi (1933-1951). Yüksek Lisans Tezi. Niğde Üniversitesi. Niğde. 2009
16. Tuncay Altıngöller. Niğde İlinin Yetiştirdiği Tarihi Şahsiyetler. Yüksek Lisans Tezi. Niğde Üniversitesi. Niğde. 2007
17. Ali Ertuğrul. Anadolu Selçukluları Devrinde Yazılan Bir Kaynak: Niğdeli Kadı Ahmed'in Veledüş-şefik ve'l-Hafidü'l-Halik'i. Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi. İzmir. 2009
18. Hür Mahmut Yücer. XIX. Asırda Anadolu'da Tasavvuf. Doktora Tezi. Marmara Üni. 2001. İstanbul

Makaleler

1. Sadık Müfit Bilge Karaman Eyaleti'nin Tarihi Coğrafyası Ve İdari Taksimatı (XV.-XVIII. Yüzyıllar)
2. Aslı Sağıroğlu Arslan. Niğde Bor Ermeni Kilisesi ve Cığızlar Konağı
3. Mesut Dündar. Bor Camileri
4. Emin Toroğlu. Bor Şehri'nin Kuruluş Ve Gelişmesi
5. Mehmet Özkarcı. Niğde-Bor'da Eretnaoğullarına Ait İki Kitabe

6. Mustafa Korkmaz. XVI. Yüzyılda Kilisehisar: Bizans Şehrinden Osmanlı Köyüne
7. Cemal Güven. Niğde-Bor Bölgesinin 1794-1799 Yılları Arasındaki Askeri Yükümlülükleri (387 No'lu Bor Şer'iyye Siciline Göre)
8. Sagıp Atlı. XIX. Yüzyılda Yaşamış Bektaşi Bir Aşık; Kastamonulu Aşık Kemali Ve Yayınlanmamış Şiirleri
9. Recep Tek. Anadolu Dervişlerinin Manevi Nüfuzlarının Günümüze Etkileri Bağlamında Şeyh Turesan Veli Hazretleri
10. Rahmi Hüseyin Ünal. Doğu Anadolu'da Bilinmeyen Üç Selçuklu Hanı
11. Ahmet Ali Bayhan-Fikri Salman. Adıyaman/ Gölbaşı'nda Bir Selçuklu Kervansarayı: Kamereddin (Derbend Ağzı) Hanı
12. Sezai Küçük. Niğde Mevlevihanesi ve Son Şeyhi Hüsameddin Dede
13. Nevzat Topal. 509/1115 Tarihli Sultan İbrahim Vakfı, Şeyh Torasan Zaviyesi Ve Türbesi
14. Nevzat Topal. Karaman Eyaleti Vakıf Defterinde Niğde Vakıfları (H. 881/M. 1476)
15. Nevzat Topal. Niğde Türk Ocağı'nın Kuruluşu Ve İlk Faaliyetleri (1924-1926)

16. Nevzat Topal. Maarif Salnamelerine Göre Niğde'de Eğitim ve Öğretim (1898-1903)
17. Turgay Yazar. Ortaçağ Anadolu Türk Mimari Bezemesinde Vakvak Üslubu
18. Mesut Dündar. Niğde/Bor Hamamları
19. Halit Çal. Niğde Güllüce Köyü Şeyh İbrahim Tekkesinin Kümbeti ve Türbesi
20. M. Akif Erdoğru. Kanuni Devrinde Karaman Vilayeti
21. Hava Selçuk. Niğde'de İlk Nüfus Sayımı
22. Nermin Şaman Doğan. Kültürel Etkileşim Üzerine: Karamanoğulları - Memluklu Sanatı
23. Nermin Şaman Doğan. Niğde'deki Türk Dönemi (13-15. Yüzyıl) Yapılarında Taç Kapı-Mihrap Tasarımı ve Bezeme İlişkisi
24. Recep Dündar-Mesut Aydın. Karaman Eyaleti Niğde Kazasından Kıbrıs'a Göçürülen Aileler
25. Nedim Bakırcı. Niğde Mezar Taşı Sözleri Üzerine Bir Deneme
26. Mehmet Kaya. XX. Yüzyıl başlarında Niğde Sancağının Nüfusuna Dair
27. Şenay Atam. Osmanlı Devleti'nde Muhtarlık Teşkilatının Kurulması: Niğde Örneği
28. İsmail Habib Sevük. Niğde'nin Abideleri

29. Hüdavendigar Akmaydalı. Niğde Sungur Bey Camii
30. Adem Çelik. Sungur Bey Camii (Niğde) Doğu ve Kuzey Taç Kapılarındaki Figürlerin İkonografik Değerlendirmesi
31. Sacit Pekak. Konstantin ve Helena (Andaval) Kilisesi
32. Sacit Pekak. Kapadokya Bölgesi Osmanlı Dönemi Kiliseleri; Örnekler, Sorunlar, Öneriler
33. M. Akif Erdoğru. Karaman Vilayeti Zaviyeleri
34. Mehmet Ekiz. Niğde'de Hristiyan Türklere Ait Olduğu Düşünülen Üç Hamam

Ansiklopedi

1. Sungur Ağa Camii ve Türbesi. Zeynep Demircan. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt 37
2. Niğde. Mustafa Oflaz. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt 33
3. Hudavend Hatun Kümbeti. Şebnem Akalın. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt 18
4. Akmedrese. Semavi Eyice. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt II

5. Karamanoğulları. Faruk Sümer-Baha Tanman. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt 24
6. Damat Mehmet Paşa. Mahmut Ak. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt 28
7. Öküz Mehmed Paşa Külliyesi - Ahmet Vefa Çobanoğlu. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt 34
8. Kemal Ümmi - İsmail Ünver. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt. 25
9. Ahi Yusuf Halveti. İsmail Çiftçioğlu. Ahi Ansiklopedisi. Cilt I
10. Abdullah Efendi. Evliyalar Ansiklopedisi
11. Ahmed Kuddusi (Bor). Evliyalar Ansiklopedisi
12. Hacı Mahmud Efendi. Evliyalar Ansiklopedisi
13. Kemal Ümmi. Evliyalar Ansiklopedisi
14. Misali Baba (Gül Baba). Evliyalar Ansiklopedisi
15. Osman İbni Ahmed Fertekî. Bursalı Mehmed Tahir. Osmanlı Müellifleri I. Cilt

WEB

1. http://kuddusidivani.com/
2. http://www.koyunlulardernegi.com
3. http://www.ismetinonu.org.tr/
4. http://www.devletarsivleri.gov.tr/